

verliefd

op het Brabantse land,
de samenleving
en de economie

Toekomst verliefd.♥

Brabant (weer) toekomst**verliefd**

Alle boeken, bronnen en podcasts in dit boek zijn gemarkeerd.
Je vindt al deze verwijzingen op de website van BrabantKennis:
[BRABANTKENNIS.NL/TOEKOMSTVERLIEFD-BRONNENLIJST](https://brabantkennis.nl/toekomstverliefd-bronnenlijst)

Introductie 5
Brabant (weer)
toekomstverliefd

De Brabantse **samenleving**
Hoe blijven we verbonden?

Democratie 23
Samen komen tot een
gedeeld beeld

Technologie 47
Iets slims om verder
te komen

Data 54
Kleine kattenbelletjes

Nieuwe waarden 60
Verbreden en verschuiven

Generaties 72
Achterlaten en doorgeven

De Brabantse **economie**
Waar hebben we het aan
verdiend?

Nieuwe waarden 100
Wat voortvloeit
uit ontwikkeling

Democratie 130
Zo schappelijk is
gemeenschappelijk

Technologie 144
Vooruitgang voor iedereen

Data 161
Waar kunnen we op rekenen?

Generaties 169
Ieder zijn eigen startpunt

Het Brabantse **land**
Wat geven we de ruimte?

Generaties 186
Achteromkijken en
vooroplopen

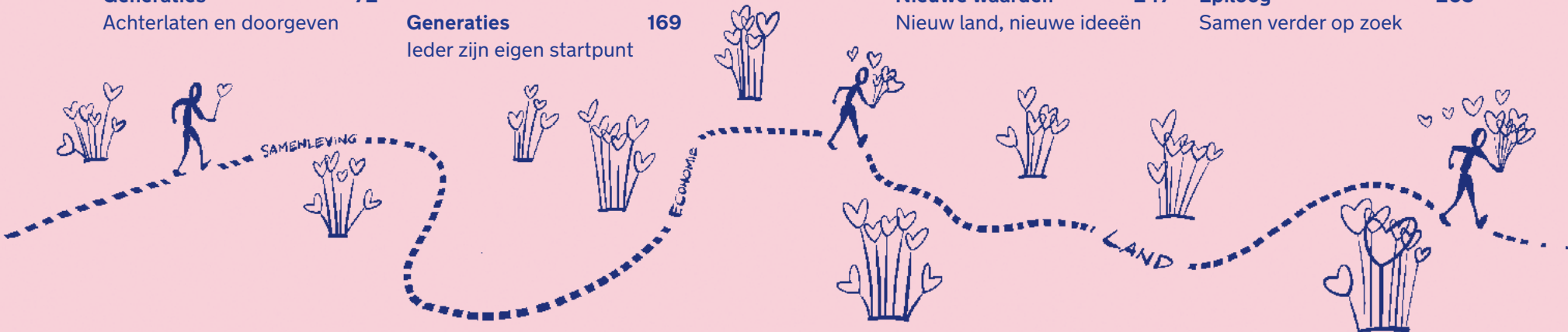
Democratie 202
Dromen, durven, doen

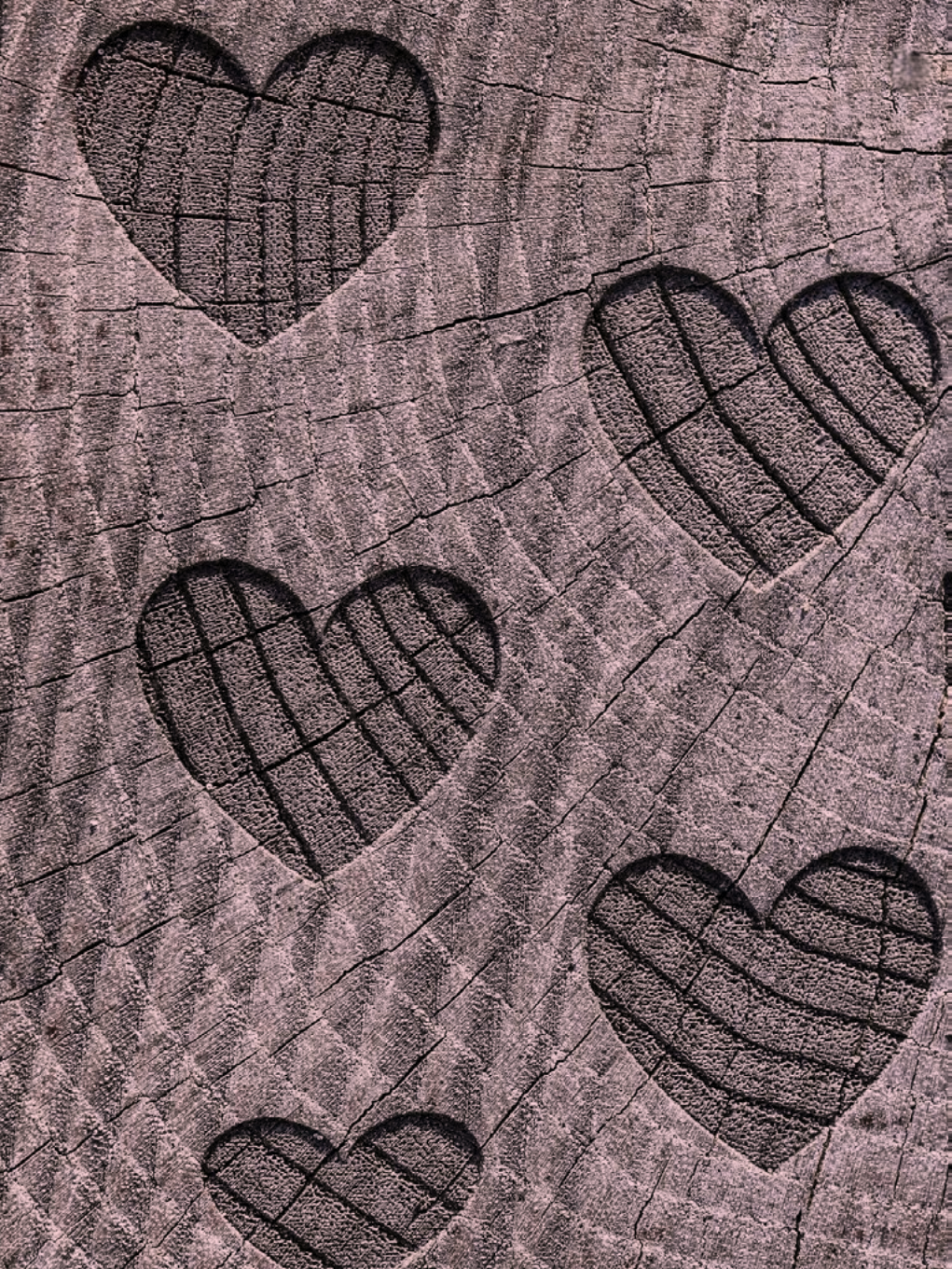
Technologie 223
Slim vooruit is sociaal vooruit

Data 235
Huisje, boompje,
Brabants landje

Nieuwe waarden 247
Nieuw land, nieuwe ideeën

Epiloog 263
Samen verder op zoek

INTRODUCTIE

BRABANT (WEER) TOEKOMST**VERLIEFD**

Wanneer is het gebeurd? Wanneer zijn we ermee gestopt om in politiek en beleid te praten in termen van liefde en liefhebben? Het lijkt soms alsof de rationaliteit ons hele doen en laten heeft overgenomen. Lijkt, want dat is natuurlijk geenszins het geval.

We zijn allen emotionele wezens, die maar zelden onze keuzes bepalen op basis van ratio. Kiezen we op wie we verliefd worden, kiezen we waar we gelukkig zijn, kiezen we wat ons raakt? Het gebeurt, het overkomt ons. Het zorgt ervoor dat we soms *'head first'* ergens induiken zonder alle gevolgen te overzien. Dat mag dan misschien niet al te slim klinken, maar zonder deze onbevangenheid ontdekken we niets nieuws. Geen nieuwe liefde, maar ook geen nieuwe ideeën, nieuwe plekken of verborgen parels.

Zo is het ook met liefde voor een plek. Ieder van ons heeft speciale herinneringen aan bepaalde plekken. Wellicht die waar je geboren bent, of getogen, of waar je bent beland. Die liefde is niet rationeel, die komt uit ons hart of onze buik. Die verklaart waarom we - soms tegen beter weten in - vasthouden aan het oude. Het moeilijk vinden om los te laten wat ons zoveel geluk heeft gebracht.

Mensen en plekken die ons raken, zetten ons in beweging, zorgen ervoor dat we zin krijgen om vooruit te kijken. Zin in de toekomst.

Dat geldt ook voor mijzelf. Geboren, getogen en verliefd geworden in en op Brabant. Juist die liefde van en voor deze provincie zorgt ervoor dat ik zowel kritisch als positief wil blijven kijken. Kritisch, omdat het altijd beter kan en we niet moeten stoppen met vooruitdenken. Positief, omdat er veel is om trots op te zijn.

Zo zijn we tien jaar geleden met BrabantKennis ook begonnen. We gingen op zoek naar **kiemen van het Nieuwste Brabant**; vele daarvan zien we nu daadwerkelijk groeien. Het was het begin van een voortdurende zoektocht naar het Brabant van straks, van morgen en overmorgen. Door deze tocht leerde ik Brabant steeds een beetje beter kennen en raakten we stiekem verliefder en verliefder. Dat zie je terug in dit boek, want veel van wat ik tegenkwam, heeft hier een plekje gekregen.

Die zin in de toekomst, het idee dat vooruitgang nastrevenswaardig is, is van alle tijden. Zoals **Bart van Loo** vertelt in de **podcast De Bourgondiërs**: ‘Filips de Goede sprong op de trein van de vooruitgang.’ Je zou kunnen betogen dat Brabant daarmee kan bogen op een lange traditie van vooruitgangdenken.

Iets minder ver terug in het Brabantse verleden zie ik dat ook terug. Zo heb ik in mijn boekenkast zowel de **boeken Het Nieuwe Brabant** (1955 – 1958) als **Het Nieuwste Brabant** (2014) staan. Vier flinke boeken die vanuit hun eigen tijd vooruitblikten op de toekomst van de provincie. En degenen die deze boeken initieerden, hadden sterk het idee in veranderende tijden te leven:

- ♥ **Jan Eduard de Quay in Het Nieuwe Brabant:** *‘In deze tijden van grote en grootse veranderingen, schokkend en beangstigend soms, schuift Noord-Brabant van een plaats in de achterste rijen duidelijk naar voren.’*
- ♥ **Wim van de Donk in Het Nieuwste Brabant:** *‘We leven in een tijd van fundamentele veranderingen, een tijd waarin zelfs de veranderingen veranderen.’*

De quote van Wim van de Donk horen we momenteel misschien wel vaker dan ooit: we leven in een verandering van tijdperken. Deze snel veranderende wereld, het calamiteitperk zoals filosoof en cabaretier **Tim Fransen** het noemt, dwingt ons vaker en sneller dan voorheen na te denken over waar we heen gaan. Want de onzekerheid lijkt alsmaar groter te worden en het optimistische vooruitgangsgeloof staat op veel plekken onder druk.

Gelukkig zijn er ook nog genoeg mensen met een rotsvast geloof dat we juist in Brabant de toekomst hoopvol tegemoet kunnen gaan. Ik sprak hierover met de Commissaris van de Koning in de provincie Noord-Brabant, **Ina Adema**, die zelf vooral hoop put en vertrouwen haalt uit mensen die het verschil maken. Als ik haar vraag waarvan zij zin in de toekomst krijgt, zet zij in haar antwoord de menselijke factor centraal. Een mooi gesprek volgt, over mensen die zich positief inzetten voor de samenleving en de impact die dat heeft. Over een traditie van ingewikkelde problemen behapbaar maken en dat we hierover best wat minder bescheiden mogen zijn. Ik vertel je graag waar we over spraken.

‘Het zijn de mensen die het verschil dúrven te maken, die onze provincie mooier en beter willen maken.’

Ina Adema - Commissaris van de Koning

Ina Adema: ‘Brabanders die echt het verschil maken, die geven mij zin in de toekomst. In mijn ambt kom ik veel inspirerende mensen tegen, die me het vertrouwen geven om met een positief gevoel naar de toekomst te kijken. Het zijn de mensen die het verschil dúrven te maken, die onze provincie mooier en beter willen maken. Die in oplossingen denken in plaats van problemen, en daarmee anderen op allerlei gebied in beweging brengen: sociaal, cultureel, economisch, sportief. Ze zijn maatschappelijk betrokken en dragen werkelijk bij aan onze mooie provincie.’

Vertrouwen in onze kracht tot verandering

*‘Ik geloof dat wij als samenleving in staat zijn om verandering teweeg te brengen en **oplossingen te bedenken voor de uitdagingen van de toekomst**. Het vertrouwen dat ik daarin heb, wordt keer op keer bevestigd door alle positieve en hoopvolle ontwikkelingen in Brabant. Dat inspireert me naar de toekomst. Of het nu gaat om maatschappelijke, technologische of economische vooruitgang, de signalen van verandering zijn overal zichtbaar.’*

Mensen van betekenis

*‘Elk jaar heb ik de eer om de prijs voor de Brabander van het jaar uit te reiken, en ik ben altijd weer onder de indruk van de vele kandidaten. Dat zijn allemaal mensen die iets betekenen voor een ander of voor de samenleving. Een prachtig voorbeeld is **Teun Toebe**s, die de kijk op mensen met dementie volledig heeft veranderd door met deze mensen te gaan samenleven. Dat bedoel ik met een mens die het verschil maakt.*

*Maar de voorbeelden zijn talrijk. Elke dag, in elke sector van de samenleving, zie ik mensen opstaan die verandering brengen en in positieve zin het verschil maken. De **boer** die zorgt voor ons voedsel en voor minder stikstofuitstoot, de **ondernemer** die succesvol samenwerkt met mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, de **architect** met een innovatief ruimtelijk ontwerp. Ook een **sporter** met een beperking die de top bereikt, of een verbindende **burgemeester of wethouder** is de motor achter positieve ontwikkelingen in onze provincie.'*

De impact op Brabant

*'Noord-Brabant is een provincie vol ideeën en initiatieven die ons vooruit helpen. De impact daarvan is enorm. Door integraal en cross-sectoraal te denken en doen, komen wij vaak met **praktische oplossingen voor ingewikkelde problemen.***

***Wij zijn verbinders.** Wij zetten samen de schouders eronder.*

*Wij zijn ook de hardst groeiende economie van Nederland. We hebben een enorm hoog percentage **maatschappelijk actieve mensen.** Onze dorpen en steden zijn aantrekkelijk en levendig. Deze successen zouden we best meer voor het voetlicht mogen brengen, en met iets meer zelfbewustzijn uitdragen. We hebben echt iets moois te bieden.'*

Innovatiekracht van de regio

'De innovatie in onze provincie komt voort uit de moed om te veranderen, er is lef voor nodig. Het lukt ons steeds beter om dit zichtbaar te maken, op kleine en grote schaal.

*In West-Brabant bijvoorbeeld worden voor defensie, de luchtmacht, ontwikkelde hoogwaardige technologieën steeds vaker civiel toegepast. Dit is te danken aan **sterke samenwerkingsverbanden tussen overheid, ondernemers en onderwijs.***

*De innovatiekracht en aantrekkingskracht van de regio neemt hiermee toe en dat stimuleert weer andere nieuwe, positieve maatschappelijke ontwikkelingen. Zo bewegen we **succesvol vooruit.**'*

Mooie en wijze woorden van onze Commissaris van de Koning. Ik wil nog één ding van haar weten en stel haar de vraag die al het hele gesprek op mijn lippen brandt: als u iets van nu mag meenemen naar de toekomst, wat zou het zijn? *'Onze verbindende kracht. De energie, de hoop, de overtuiging die nodig is om Brabant sterker en beter te maken.'* Duidelijke taal. En ze gaat verder: *'Als we ons blijven richten op het positieve: de toekomst, de vooruitgang, een betere samenleving, **dan worden we vanzelf – zoals jullie dat noemen – toekomstverliefd.***'

Wat een sterk geloof in de toekomst laat zij hier blijken. Aanstekelijk werkt het ook, want met deze instelling zal het als vanzelf gaan, toekomstverliefd worden. Dank, Ina. ❤️

Het interview met de Commissaris laat het mooi zien: zet je een roze bril op, reis je door Brabant en ontmoet je veel mensen, dan kom je heel veel ideeën, voorbeelden en initiatieven tegen die laten zien dat de toekomst veelbelovend is. In dit boek richt ik mijn zaklamp op deze ideeën. Want maar weinigen komen in beweging van doemscenario's of cynisme.

Angst voor de toekomst verlamt, het zorgt ervoor dat we onze koppen in het zand steken, zo leerde ik van religiewetenschapper **Caroline Vander Stichele** uit de **Hoe een koe een haas podcast**. Angst zorgt er bij veel mensen voor dat we juist niet in actie komen en op zoek gaan naar houvast in het verleden. Naar een nostalgisch nationalisme dat ten onrechte suggereert dat vroeger alles beter was.

Praten we over vroeger, nu en later, dan heeft dat voor iedereen een andere betekenis. Voor sommigen is er meer vroeger dan later, voor anderen is alleen het nu heilig. Wat we delen is dat we niet precies weten waar het heen gaat, waar we heen gaan. Dat is van alle tijden.

Toch betoogt **Jitske Kramer** in haar **boek Tricky Tijden** overtuigend dat we in een andere tijd leven. Een tussentijd. Zij noemt dat de **liminale fase**. Het moment waarop duidelijk is dat veel, zo niet alles, verandert, maar onduidelijk is hoe die nieuwe tijd eruitziet. In deze periode zijn er veel onzekerheden. Wat bekend en vertrouwd was valt weg, terwijl nieuwe zekerheden zich nog niet hebben gevormd.

Dit omgaan met onzekerheid kwam eerder ook al terug in onze **verkenning Onzekere Zaken** (in coronatijd, nog zo'n onzekere periode). We probeerden samen wijzer te worden over hoe we kunnen navigeren in onzekere tijden.

In dit boek neem ik je mee op een reis vol nieuwe mogelijkheden. Wat is er allemaal te zien waarvan we hoop kunnen krijgen? Welke ideeën zijn er over de toekomst van het (Brabantse) land, de samenleving en de economie? Welke mensen leven die toekomst al, in Brabant of daarbuiten? Welke nieuwe paden ontwikkelen zich? Waar zitten de kiemen, de sprankjes, de vonken en de energie? Waar worden we echt blij van? Het is een zoektocht. Een gemankeerde zoektocht, want ook ik heb een bepaald gezichtspunt en zie lang niet alles.

Misschien past dat ook wel bij verliefdheid, dat je enigszins verblind bent door de liefde. *Un coup de foudre*, een bliksem-schicht, noemen de Fransen dat. Dit boek is daarmee ook een startpunt en zeker niet volledig of uitputtend. Samen met jou wil ik die zoektocht voortzetten. Ik heb alleen vast wat voorwerk gedaan.

Als ik denk aan verliefd worden, denk ik aan mensen. Hoe kan onze samenleving eruitzien, hoe ziet ‘samen’ er eigenlijk uit? Verliefd worden kan niet zonder een ander.

Ik ben nieuwsgierig hoe mensen dat samen doen en hoe het in de toekomst samen kan. Wie helpen ons om dichterbij elkaar te komen in plaats van uit elkaar te groeien? Kan ik een gebroken hart voorkomen?

Volgens mij zijn we dat met elkaar eens: we willen samen blijven. Misschien zetten we verliefdheid wel om in houden van. We gaan samen op reis!

We staan stil bij de economie; daar zijn we in Brabant goed in. We hebben er hard aan gewerkt, maar zien ook steeds meer waar het schuurt. Zullen we bekijken van welke aspecten we allemaal blij worden in deze economie? We zweven omhoog op een roze wolk en kijken naar systemen, ideeën en pioniers.

Dan landen we weer. Letterlijk. Op ons Brabantse land. Makkelijk om verliefd op te worden. Land dat er al lang lijkt te zijn, dat is vastgelegd door schilders als Van Gogh en waar we soms zelfs identiteit aan ontleen; zand en klei. Dat land lijken we vooral te willen behouden.

Als we bedenken hoe het er in de toekomst uit kan zien, willen we vooral veel van hetzelfde. Of zelfs terug naar hoe het was. Hoe kunnen we die liefde voor wat er is behouden, én nieuwsgierig blijven naar hoe het er uit kan zien als niet alles blijft zoals het is?

Wij verlangen naar de toekomst, gelukkig zonder te verwachten dat ánderen die voor ons zullen maken. Verlangen leidt namelijk tot actie, terwijl verwachten vaak frustratie oplevert, zo leerde **Annemieke Nijhof** mij tijdens een gesprek. Door ons verlangen te activeren krijgen we nieuwe, positieve energie die we kunnen inzetten voor zaken die ons aan het hart gaan.

Natuurlijk is de toekomst niet volkomen maakbaar, hij hoeft ons echter ook niet te overkomen. Vanuit onze gedeelde liefde voor Brabant kunnen we samen de mooiste toekomst proberen te maken. Zoals filosoof **Lotte Spreeuwenberg** in haar **boek Liefde en revolutie** ons voorhoudt: ‘We moeten liefhebben om betere mensen te worden.’ Zij pleit voor liefdevolle aandacht voor de mensen en de dingen om ons heen. Want juist daardoor kunnen we de werkelijkheid leren kennen. Liefde en kennis hebben ook een sterke relatie met elkaar, betoogt zij. Ze vragen beide om verder te kijken, om te zien dat we onderdeel zijn van iets groters.

Dit besef kan ons helpen in onze zoektocht. Laten we verder kijken naar mensen, ideeën en voorbeelden die ons weer toekomstverliefd kunnen maken. En voelen. **Want je weet het pas echt als je het voelt.**

Liefs!

IK KIES VOOR DE LIEFDE

De Brabantse **samenleving** Hoe blijven we verbonden?

11 oktober 2017

14.00 uur - 17.00 uur

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

De Brabantse samenleving

Hoe blijven we verbonden?

Brabant wordt vaak geassocieerd met gezelligheid, carnaval, Guus Meeuwis en worstenbrood; culturele kenmerken die een beeld schetsen van regionale trots en lokale tradities. Voor het imago en de *branding* van de provincie worden deze kenmerken regelmatig onderstreept. Logisch, want ze vormen een waardevol onderdeel van de Brabantse identiteit. Carnaval vieren, naar het Brabantse levenslied luisteren en genieten van een pilsje of koffie met een Bossche bol: typisch Brabants. Maar... ik vind het wel heel traditioneel allemaal. En, belangrijker nog, het vertelt slechts een deel van het verhaal.

Anno 2024 staat de Brabantse samenleving voor stevige transitie die onze manier van samenleven beïnvloeden. Willen we ons verbinden met elkaar en met de toekomst, dan moeten we dus verder kijken en onderzoeken hoe we ons kunnen verbinden. Ik verdiep me met plezier in de centrale vraag die hierbij komt kijken:

Hoe worden we toekomst-verliefd op het samenleven in Brabant?

Ik maak me klaar om een duik te nemen in de vraag hoe we een hechtere, toekomstgerichte samenleving kunnen opbouwen. Niet alleen door onze culturele kenmerken te vieren, maar ook door te verkennen hoe we kunnen evolueren naar een samenleving die duurzaam, inclusief en verbonden is met alle generaties.

Dat betekent inzoomen op voorbeelden uit de omgeving die in beleid of in de praktijk al bestaan of worden onderzocht. Ik probeer scherp te krijgen hoe we gezamenlijk besluiten kunnen nemen die de toekomstige generaties ten goede komen. Hoe kunnen we de kloof overbruggen tussen verschillende groepen binnen onze gemeenschap?

Dus ga ik op pad. Om te verkennen wat er al is en wat wordt geïnitieerd om ons Brabantse samenleven te bevorderen. Ik laat me verwonderen. Ik hoop nieuwe voorbeelden en kansen te ontdekken en gepassioneerde handreikingen te krijgen van mensen die óók op weg zijn. Als ik goed om me heen kijk, groeit mijn liefde voor de toekomst in Brabant elke dag. Met heel mijn hart hoop ik deze liefde aan je te kunnen overdragen.

Democratie,
voor mij is dat:
ontmoeten,
met elkaar in
verbinding staan,
de verschillen
zien en de
overeenkomsten
voelen.

DEMOCRATIE

SAMEN KOMEN TOT EEN GEDEELD BEELD

Voor mij zit daar de kracht van gemeenschap en samenleven: ontdekken dat we misschien wel meer op elkaar lijken dan we soms denken. Betrokken blijven en samen op sommige punten consensus bereiken. Mijn gedroomde toekomstbeeld is zo'n samenleving. Vol initiatieven die draaien om collectief vooruitdenken.

Natuurlijk zijn er aandachtspunten. Zoals de kloof in Brabant tussen oost en west. Uit onze **publicatie Lijnen van verschil** blijkt dat West-Brabant op bijna alle onderzochte indicatoren achterblijft bij de rest van de provincie. Een andere conclusie is dat theoretisch opgeleiden het stukken beter hebben dan praktisch opgeleiden. Maar we vonden in verkenningen en onderzoek geen dominante kloof tussen stad en platteland.

In zijn **boek Voor ieder wat waars** schrijft **Rob Wijnberg** dat weliswaar het beeld bestaat van toenemende polarisatie, maar we het in werkelijkheid over de meeste zaken grotendeels met elkaar eens zijn. Goed, we moeten het beeld dus toetsen aan de werkelijkheid als we ons een voorstelling willen maken van de toekomst. Ik besluit in te zoomen op Brabant en zoek aansluiting bij de mensen die 'het' al doen; samenleven en samen tot besluiten komen. Want wat gebeurt er nu al op sociaal-maatschappelijk gebied dat een liefdevol recept voor de toekomst kan zijn? Wat gebeurt er al decennia dat nog decennia mee kan? En wat doen we niet meer, terwijl het misschien wel weer terug zou moeten komen?

Ik pak er weer een **boek** bij: **Nu is het aan ons**, geschreven door **Eva Rovers**. Zij laat zien dat je tot besluitvorming kunt komen langs de weg van inwonersparticipatie en introduceert daarmee het burgerberaad. Een voorbeeld dat schittert in eenvoud en me daardoor prikkelt. Hoe het werkt, legt Eva als volgt uit: *'Een burgerberaad brengt een diverse groep inwoners samen om een bepaald thema of vraagstuk te bespreken. De deelnemers worden eerlijk geselecteerd via gewogen loting. Hoewel het thema vooraf wordt bepaald, kan de groep het zelf aanpassen.'*

Op meerdere momenten, bijvoorbeeld verspreid over enkele dagen, werkt de groep aan oplossingen en adviezen, soms met de hulp van experts. Uiteindelijk worden de adviezen uit het burgerberaad aangeboden aan de overheid of andere betrokken partijen.'

Ik sprak Eva voor de eerste aflevering van de **podcast Hoe een koe een haas** van BrabantKennis. Daar vertelde zij wat haar is opgevallen aan de mensen die deelnemen: *'Er zijn best wel wat mensen die zijn afgehaakt en die zich niet meer betrokken voelen bij de samenleving. Je zou misschien verwachten dat die mensen denken 'ja doe ik, ik ga mijn tijd niet verdoen met praten over de toekomst'. Maar we zien juist dat er best vaak mensen deelnemen aan een burgerberaad die inderdaad afgehaakt waren, die bijvoorbeeld niet meer gaan stemmen en geen vertrouwen hebben in de politiek. Vraag je die mensen waarom ze dan toch bij het burgerberaad zijn, dan zijn ze soms oprecht geroerd en antwoorden ze: 'Omdat het de eerste keer is dat de overheid mij vraagt naar mijn mening.' Mensen zijn bereid mee te denken als ze weten dat ze serieus worden genomen en worden gehoord.'*

‘We zagen veel nieuwe gezichten, mensen die we nog nooit op andere participatie-bijeenkomsten hadden gezien.’

Pieter Paul Slikker - wethouder 's-Hertogenbosch

Van papier naar praktijk

Op zoek naar een Brabants voorbeeld hoor ik dat in Den Bosch een burgerberaad heeft plaatsgevonden over het thema 'ouder worden'. Het zou veel hebben losgemaakt in de stad. Ik kom uit bij wethouder Pieter Paul Slikker, die het als raadslid al wilde en nu in de praktijk bracht. Ik zoek hem op en vraag hem het hemd van het lijf.

Vertel. Hoe ontstond het Bossche Burgerberaad?

‘Dat was tijdens de behandeling van het participatiebeleid in de vorige bestuursperiode. De raad vond het bestaande beleid weinig inspirerend en vernieuwend, en vroeg de nieuwe raad om de optie te onderzoeken van een burgerberaad. Ik werd wethouder met onder andere wonen, zorg en bestuurlijke vernieuwing in mijn portefeuille, en pakte dit op.’

Ik voel de positieve energie van Pieter Paul als hij vertelt hoe nieuwkomers betrokken raakten bij het proces. Dat waren niet alleen mensen die al actief waren in de gemeenschap. ‘Deelnemers werden geselecteerd via gewogen loting, zodat het een eerlijke afspiegeling van de bevolking zou zijn. Een medewerker van de gemeente, werkzaam bij statistiek en onderzoek, bedacht zelf een methode om ervoor te zorgen dat ook de dorpen binnen de gemeente goed vertegenwoordigd waren. In zijn vrije tijd ontwikkelde hij een softwareprogramma, waarmee als een soort

knikkerbak steeds nieuwe combinaties werden geprobeerd tot we een representatieve groep hadden. Dit zorgde voor een unieke samenstelling van deelnemers. We zagen veel nieuwe gezichten, mensen die we nog nooit op andere participatiebijeenkomsten hadden gezien. Voor veel deelnemers was het in het begin spannend.'

Dit was ook nieuw voor de gemeentelijke organisatie. Hoe reageerde men op het burgerberaad?

'Het maakte veel los. Er ontstonden interessante gesprekken over nieuwe manieren van participatie en er werden gespreks-leiders geworven en opgeleid. Zij worden nu ook voor andere participatietrajecten ingezet.'

Wat waren de belangrijkste uitkomsten?

'Het burgerberaad heeft op vier manieren impact gehad: het leverde bouwstenen en adviezen op voor het woonzorgbeleid, het stimuleerde mensen om na te denken en gesprekken aan te gaan over maatschappelijke thema's, het bood een oefening in democratie én het verbeterde het vertrouwen in de democratie en de relatie tussen burgers en overheid.'

Nu spits ik mijn oren. Dat het burgerberaad niet alleen inspirerend is voor de inwoners, maar ook voor de gemeentelijke organisatie zou wel eens de succesformule kunnen zijn. Een gelukkig huwelijk tussen beide partijen. Het idee dat gespreksleiders binnen de gemeente werden geworven en opgeleid en dat zij nu

ook andere participatieprocessen begeleiden, toont bovendien de brede impact van dit initiatief. Fantastisch!

Er liggen ook uitdagingen voor de toekomst: het burgerberaad schaalbaar maken en blijven vernieuwen.

Pieter Paul waarschuwt dat standaardisatie van deze processen het experimentele karakter kan wegnemen, terwijl dat juist voor de nodige ruimte en energie zorgt: **'We moeten ervoor zorgen dat deze en andere vormen van participatie schaalbaar zijn, zodat ze niet alleen voor grote gemeenten en thema's inzetbaar zijn. En we moeten blijven vernieuwen en experimenteren. Het zou zonde zijn als het experimentele karakter verloren gaat door standaardisatie.'**

Hij heeft me aan het denken gezet. Vooral de bevinding dat een burgerberaad niet alleen concrete adviezen oplevert, maar ook een golf van energie en innovatie teweeg kan brengen in een gemeenschap vind ik spannend. Het is bemoedigend om te zien hoe dit soort initiatieven kunnen bijdragen aan een levendigere en meer betrokken samenleving. En dat is precies waarnaar ik op zoek ben!

Enthousiast geworden door het verhaal over het Bossche Burgerberaad dwing ik mezelf om kritisch te blijven kijken. Ik wil mijn ogen zeker niet sluiten voor wat er wringt in onze Brabantse democratie. En ik ben niet de enige die wil weten waar het soms botst tussen mensen en belangen.

INITIATIEVEN KUNNEN
BIJDRAGEN AAN EEN
LEVENDIGERE EN MEER
BETROKKEN SAMENLEVING

DEMOCRATIE

In het Kenniscafé Als het barst van BrabantKennis werd bijvoorbeeld het maatschappelijk onbehagen van de huidige tijd verkend: welke bubbels en breuklijnen zijn er in Brabant? Een brede manier om naar de samenleving en de toekomst te kijken. Die kan je niet kennen, maar wel verkennen.

Echt luisteren naar elkaar om te komen tot gedragen besluiten. Onderzoeker van Het PON & Telos **Mariëlle Blanken** hield een hartstochtelijk pleidooi voor burgerlogica. In geschreven beleid wordt volgens haar geen of veel te weinig rekening gehouden met verschillende typen burgers. Aan de hand van vier menstypen toont Mariëlle aan dat veranderbereide en zelfredzame burgers evenredig verdeeld zijn over stad en platteland, centrum en periferie en zelfs over hoog en laag opgeleid. Ze constateert: wie je bent is belangrijker dan waar je woont. Dit wordt nogal eens uit het oog verloren.

De standvastige redzame, de redzame beweger, de standvastige afhankelijke en de afhankelijke beweger: voor echte verbinding en het overbruggen van kloven moet je ervan doordrongen zijn dat al deze grondhoudingen en sentimenten meespelen. Mariëlles sprankelende onderbouwing vind ik overtuigend: een dynamischere en rechtvaardigere toekomst kan alleen gebouwd worden als we beleid maken dat écht aansluit bij de mensen.

Lang en gelukkig samenleven

Mij bevalt het wel, op deze manier de toekomst verkennen... Als we openstaan voor innovatie en samen nieuwe ideeën verkennen, zal dit leiden tot oplossingen voor de uitdagingen van morgen. Door te luisteren naar de zorgen van mensen en aan gezamenlijke oplossingen te werken, zullen we het maatschappelijk onbehagen verhelpen. Het gevolg? Een sterkere democratie en gedragen besluiten. Klinkt goed.

Omdat ik de sleutel voor lang en gelukkig democratisch samenleven wil achterhalen, bekijk ik een aantal opvallende ideeën en vooruitzichten uit het Kenniscafé:

♥ Beleid op maat voor iedereen

Overheidsbeleid moet inspelen op de verschillende behoeften van mensen. Door te begrijpen dat niet iedereen hetzelfde is, kunnen we beleid maken dat echt werkt voor iedereen.

♥ Burgerlogica en verantwoordelijkheid

Zie burgers als actieve deelnemers, niet alleen als consumenten. Door iedereen te betrekken, versterken we het verantwoordelijkheidsgevoel en de verbinding binnen de gemeenschap.

♥ Redzaamheid en verandering

Begrijp hoe mensen omgaan met verandering. Of ze nu standvastig of beweeglijk zijn, iedereen heeft passende aandacht nodig om mee te groeien.

Zijn dat nou vlinders in m'n buik? Ik voel in elk geval dat ik op het juiste spoor zit.

Inmiddels ben ik ervan overtuigd dat we de gemeenschap versterken door verbindingen te leggen tussen mensen binnen en buiten onze gebruikelijke sociale bubbels. Willen we gezamenlijk tot besluiten komen, dan moeten we de kloof tussen verschillende groepen in onze samenleving overbruggen.

Dit betekent dat ik dit zelf ook moet doen. Dus ging ik in gesprek met mensen aan wie we dagelijks vaak voorbijgaan, maar die elk een eigen stem hebben, mens zijn.

We stappen op de bus en knopen gesprekken aan. Met de reizigers, met de chauffeur. Door te luisteren naar de persoonlijke verhalen van deze personen proberen we beter te begrijpen wat hen bezighoudt.

De verhalen staan in het **publicatie** **Stop Luister Verder**. Zoals dat van **Ton**, die zich zorgen maakt over zijn gezondheid en financiën, en het verhaal van **D. Boogers**, die zich vaak eenzaam voelde totdat iemand echt naar haar luisterde. Het laat zien hoe belangrijk het is tijd te nemen voor elkaar en zonder oordeel naar elkaar te luisteren.

TON

D. BOOGERS

Iedereen heeft zijn eigen sores en hoop. Begrip en empathie zijn essentieel om een hechte en inclusieve gemeenschap te vormen. Dus we moeten echt willen luisteren, zonder oordeel. En zonder zélf meteen het woord te nemen.

Terug naar het **boek** van **Eva Rovers: Nu is het aan ons**. Want zij pleit niet alleen voor het idee van burgerberaden, maar helpt ook actief bij het organiseren ervan door het hele land. Deze nieuwe vorm van democratie brengt mensen samen die anders zelden of nooit in gesprek zijn met elkaar of de overheid. Dit vergroot het democratische zelfvertrouwen en verkleint de kloof tussen burger en politiek. Moeilijke keuzes voor een betere toekomst kunnen we samen maken. Het geeft hoop en het maakt me zelfs al een beetje verliefd op de toekomst van Brabant.

WORD SAMENLEEF-FIT MET DEMOCRATISCHE FITNESS!

Klaar om je democratische vaardigheden te versterken en toekomstverliefd te worden?

Met democratische fitness vergroot je op een leuke en speelse manier je zelfvertrouwen en draag je actief bij aan de samenleving. In slechts 30 minuten train je je democratische spieren en ontwikkel je belangrijke vaardigheden zoals empathie, nieuwsgierigheid, verbaal zelfvertrouwen, omgaan met meningsverschillen en het sluiten van compromissen.

STERKERE SAMENLEVING

Meer zelfvertrouwen? Vaker je stem laten horen? Actief deelnemen aan de samenleving? Versterk je democratische vaardigheden. Onderzoek toont aan dat zelfvertrouwen een cruciale factor is voor bereidwilligheid tot participatie, vooral in Nederland. Dit is van toepassing op diverse vormen van burgerparticipatie, zoals burgerbegrotingen, burgerberaden, jury's en lokale referenda.

HOE WERKT HET?

Democratische Fitness is een cognitieve training, ontwikkeld door de Deense organisatie **We Do Democracy**. Het programma richt zich niet op fysieke inspanning, maar op mentale en sociale vaardigheden.

Door verschillende oefeningen en scenario's doorloop je een training die je zelfvertrouwen en vaardigheden in democratische participatie versterkt.

WAT KUN JE VERWACHTEN?

- Empathie: leer je in te leven in anderen en begrijp verschillende perspectieven.
- Nieuwsgierigheid: ontwikkel een open houding en wees bereid om nieuwe ideeën te verkennen.
- Verbaal zelfvertrouwen: bouw het vertrouwen op om je mening te uiten en deel te nemen aan gesprekken.
- Omgaan met meningsverschillen: leer constructief om te gaan met conflicten en verschillende standpunten.
- Compromissen sluiten: oefen in het vinden van gemeenschappelijke grond en het nemen van gezamenlijke beslissingen.

DOE MEE!

Binnenkort wordt Democratische Fitness ook in Nederland uitgevoerd en verspreid door **Nieuwe Helden** en **Bureau Burgerberaad**. Mis deze kans niet om op een ludieke en inspirerende manier te werken aan je democratische zelfvertrouwen en bij te dragen aan een betere samenleving.

Samen kunnen we werken aan een toekomst waarin iedereen zich gehoord en betrokken voelt. Doe mee en versterk je democratische spieren vandaag nog!

De paradox van eendracht in verenigingen

Ik heb een ingeving. De vereniging. Als érgens in Nederland plekken zijn waar mensen met dezelfde interesses samenkomen, zijn het wel de verenigingen. Van buitenaf komen ze op mij over als broedplaatsen voor sociale cohesie. Als platforms voor inclusiviteit, waar diversiteit wordt omarmd en iedereen een stem krijgt. Maar klopt dit beeld ook echt? Wat is de rol en functie van een vereniging?

Het **boekje** *Verenigt het Verenigingsleven?* stelt dat verenigingen zowel verbindend als uitsluitend kunnen werken. Hoewel ze comfortabele plekken zijn voor eensgezinden om elkaar te ontmoeten en steun te vinden, kunnen ze ook de neiging hebben om mensen buiten te sluiten die niet binnen de norm passen. De bubbel dus.

MAYBE BOOZECEOISIE

‘Het was eenzaam op het Brabantse platteland. Over homoseksualiteit en queer zijn werd niet gesproken, er werd vooral mee gescholden.’

Maybe Boozegeoisie is de ‘drag royalty van Den Bosch’. We spreken Maybe aan met ‘die/diens’ of ‘hen/hun’.

In een omgeving waar homoseksualiteit vaak taboe was, bood homojongerenforum Expreszo een veilige haven voor Maybe om zichzelf te zijn. Maybe’s verhaal toont hoe de vereniging en online community noodzakelijk kunnen zijn voor het ontdekken en uiten van identiteit: cruciaal voor persoonlijke vrijheid

en zelfontplooiing, essentieel voor toekomstverliefdheid en democratische participatie!

HARRY ROOIJAKKERS

‘Er mag tussen de generaties geen gat vallen, dus om dat te voorkomen doen we in de jaren dat er weinig aanmeldingen zijn extra hard ons best.’ ... ‘We proberen zo een goede bezetting te krijgen in alle leeftijden zodat iedereen zich bij ons thuis voelt.’

Door een breed scala aan leeftijden te verenigen, creëert Harmonie Eendracht Maakt Macht uit Budel een gevoel van gemeenschap, vertelt Harry Rooijakkers. Met leden van 8 tot 70 jaar en een sterke focus op een evenwichtige leeftijdsopbouw biedt de harmonie een plek waar generaties samenkomen. In dit voorbeeld zie je

dat de vereniging kan dienen als verbindende kracht in het samenbrengen van mensen van verschillende achtergronden en leeftijden. Dat draagt dus wel degelijk bij aan sociale cohesie en gemeenschapsgevoel.

DEMOCRATISCH SAMENLEVEN IN HET VERENIGINGSLEVEN

Verenigingen hebben de potentie om belangrijke rolmodellen te zijn voor democratisch samenleven. Ze bieden plekken waar mensen kunnen leren debatteren, compromissen sluiten, en het grotere geheel zien. Om deze potentie te realiseren, is inzet van zowel verenigingen als hun leden en overheden nodig. Actieve betrokkenheid en inclusiviteit moeten centraal staan om een toekomst te creëren waarin iedereen zich thuis voelt en gehoord wordt.

DEMOCRATIE

Maybe's ervaring, de Harmonie in Budel, ik zet mijn roze bril nog even op: de vereniging is dan het inclusieve platform van verbinding. Waar je zowel de veiligheid van gelijkgestemden vindt als de verbinding met mensen die juist van je verschillen qua leeftijd, woonplaats of achtergrond. Belangrijke schakel in het netwerk van sociale cohesie en democratische participatie, waar ruimte is voor iedereen om te groeien en bij te dragen. Iets om te koesteren. Verliefd op het samenleven word je dan vanzelf.

Bubbels & Breuklijnen

DEMOCRATIE

Democratisch samenleven:
drie suggesties van BrabantKennis op basis van de
verkenning 'Bubbels en Breuklijnen'

1. Blijf luisteren naar Brabanders

Cijfers en data bieden inzicht, maar praten niet terug. Wil je horen wat écht van waarde is? Luister dan naar Brabanders. Dat is iets anders dan meteen maar doen wat mensen willen. Juist in tijden waarin het vertrouwen tussen inwoners en de overheid onder druk staat, is het van belang om veel verschillende perspectieven te horen.

2. Zoom in op verschillen

Verschillen tussen mensen zijn van alle tijden en plekken. Maar wat op landelijk niveau speelt, hoeft niet aan de orde te zijn in Brabant, en andersom. Om gebiedsgericht werken waar te maken, kan je beter de verschillen zelf achterhalen en in context plaatsen, dan dat je doorgaat met het werken vanuit generieke frames over verschillen.

3. Sluit aan bij de mensen die het al doen

In tijden van verandering kan de verbinding tussen mensen onder druk komen te staan, terwijl verbondenheid dan juist extra nodig is. Sluit je nu aan bij mensen die al verbinden, dan behoud of versterk je daarmee de onderlinge verbinding. Dit kan je overal doen waar mensen samenkomen: bij een vereniging, in bus of buurthuis, bijvoorbeeld. Plekken waar mensen samen de toekomst van Brabant maken.

Waar het botst, schuurt, wringt. Daar begint het verhaal.

TECHNOLOGIE

IETS SLIMS OM VERDER TE KOMEN

Soms botst het tussen ons. Nu al! Ieder zo gebrand op het eigen gelijk dat we er niet meer uitkomen. Willen we elkaar echt leren kennen, dan zullen we iets slims moeten bedenken, iets krachtigs, waardoor we samen goed verder kunnen.

Laten we hoop halen uit online...

Onwillekeurig denk ik aan Taiwan. Daar is een online platform, vTaiwan, waarop burgers met elkaar in gesprek gaan over lastige onderwerpen. Vaak komen ze online al tot een compromis, nog ruim voordat de politiek zich met het vraagstuk bezighoudt.

Als je hier meer over wilt lezen, kan ik je het **boek** *Alive and clicking* van **Rudy van Belkom** aanbevelen.

Wat me aanspreekt in dit voorbeeld is dat uit onze onlineomgeving hoop gehaald wordt voor de democratie van de toekomst. Prachtig, toch?

Maar is het wel wat ik echt wil? Laat ik toe dat technologie zo'n grote rol speelt in mijn leven? Misschien zou ik liever zélf draaien aan de knoppen van de democratie.

...en online uit hoop

Door bottom-upmodellen waarin burgers de co-designers zijn voor nieuwe technologie, kan ik zelf invloed uitoefenen. Met deze methode laat lector *moral design strategy* **Bart Wernaart** iedereen meepraten. Een onderzoeksgroep gaat met installaties de straat op, bijvoorbeeld om de impact van drones in de omgeving in beeld te brengen. De installaties laten mensen iets voelen, zien of horen om zo een voorstelling te krijgen van de

toekomst. Het lijkt op de werking van muziek: metafoor voor een kunstvorm waarbij bepaalde dingen ‘onder woorden’ gebracht worden zónder taal te gebruiken.

Voor technologieontwikkelaars is het grote voordeel dat zij onderbuikgevoelens en ethiek al aan de voordeur kunnen laten meetellen.

Ze nemen menselijke factoren mee, nog voordat ze beginnen met ontwikkelen!

Zo naar onze relatie kijken, vind ik interessant. Het vraagt wel iets van me. Ik moet niet alleen digitaal wendbaar zijn, maar ook de verdieping in de ervaring zelf opzoeken. Met jou meebewegen, maar me ook echt door jou willen laten kennen. Zelfs als dat frictie geeft. Want een vurige discussie is altijd nog beter dan dat ons gesprek stilvalt, uit onbegrip of desinteresse bijvoorbeeld. Dat het zo nu en dan botst tussen ons, is dus helemaal zo erg nog niet.

Zolang we ons gezamenlijke doel maar voor ogen blijven houden. Overeenkomsten blijven zoeken en het erover eens zijn dat we er samen iets moois van willen maken. Onze liefde gedijt alleen bij onderlinge verbinding, we mogen elkaar niet uitsluiten. En als het soms knalt, heeft onze relatie misschien wel iets extra's nodig dat verbindt. Ik wil voorkomen dat ook maar iets tussen ons in komt staan.

Wat kan daarbij helpen? Er bestaat een alliantie die initiatieven voor digitale inclusie samenbrengt en voorkomt dat technologie contact juist in de weg staat: de **Alliantie Digitaal Samenleven**. Heel nuttig, want ook al helpen digitale middelen en internet mee aan onderlinge verbinding: als je niet meer mee kan doen of niet meer in contact kan staan met de overheid, vergroten ze eerder de kloof.

Liever genieten we gewoon

Lieve toekomst, werkend aan onze relatie kunnen we best interventies gebruiken, onszelf - en elkaar - de juiste vragen stellen en afspraken maken, maar uiteindelijk wil ik maar één ding: genieten. Van jou. Met jou.

Balans is in alle relaties toch het toverwoord. In de gemeente Breda hebben ze dit goed begrepen. *Met het programma Bredata wordt gewerkt aan het realiseren van technologie in de stad om het leven van bewoners en bezoekers te verbeteren. Bredata beseft maar al te goed wat de kansen en bedreigingen zijn van data in de stad. Digitaliseren ze, dan letten zij allereerst op de ethische kant. Mindware noemen ze dat. De technologie en 'het gewone genieten' (zoals zij het beschrijven), die twee moeten met elkaar in balans zijn.*

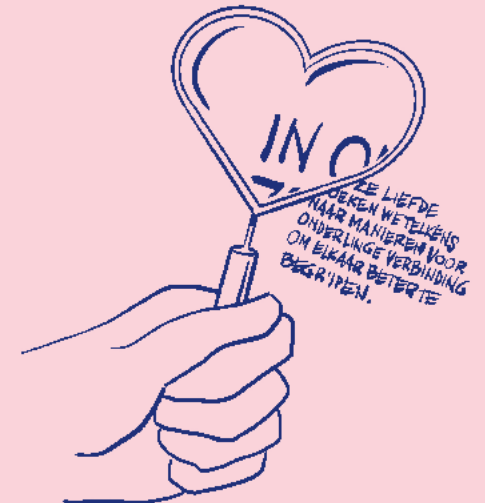
Misschien komen er kinderen. Nee, zéker komen er kinderen: mijn grootste wens is dat de generaties na mij een fantastisch leven hebben. Kinderen van nu kunnen al swipen voordat ze kunnen praten. Hun verbinding met technologie is naadloos, ze halen ouders in.

Maar praten we wel genoeg met ze over hun toekomst? En betrekken we jongeren genoeg bij plannen die vooral hen zullen raken?

Het Practoraat Interactieve Technologie (PIT) aan ROC Tilburg onderzoekt hoe interactieve nieuwe technologie, zoals VR en AI, onderwijs leuker en effectiever maakt en werkt daarbij samen met bedrijven en onderwijsinstellingen. Voortdurend worden innovatieve oplossingen ontwikkeld, zoals interactieve video's, Avatar-animaties en 360°-video's, en in de klas vinden simulaties plaats van situaties uit het werkveld.

Ik wil niet de spot drijven met onze relatie, maar zouden we die zien als een practoraat, dan wordt onze relatie een plek waar we constant leren en innoveren. We zouden net als docenten en leerlingen samen leren omgaan met technologie en de dynamiek in onze relatie willen uitpluizen. Soms zouden we botsen, net als nu, maar door die frictie groeien we. In onze liefde zoeken we telkens naar manieren voor onderlinge verbinding om elkaar beter te begrijpen.

Wat zou het een innovatieve communicatie zijn. Mijn manier om jou te bereiken. Misschien niet met VR-brillen, maar wel met een open houding en de bereidheid om te leren en te groeien. Wat zou het onze relatie effectief - en bovendien léuk - maken!

Je houdt van me, je houdt niet van me

A person wearing a red jacket and a red and blue umbrella is riding a bicycle on a snowy path. The path is covered in snow and has a metal railing on the left side. The background is a snowy landscape.

Demografische veranderingen, zoals de integratie van nieuwkomers in onderwijsklassen, laten de voorspelbaarheid én de verrassingen van demografische trends zien. Beleidsinstrumenten zoals de generatietoets zijn er om de effecten van huidig beleid op toekomstige generaties te monitoren en evalueren. Denkend aan de toekomst maak ik kleine notities. Per thema ga ik na: *Je houdt van me, je houdt niet van me.*

- Podcast Niek Bargeman: Is Brabant Te vol?
- Podcast Zeven Zonden van Brabant: Lust, met Jan Latten
- Podcast Paul Nijhof: Hoeveel nieuwkomers kunnen Brainportscholen aan?

Denkend aan onze toekomst overvalt me onzekerheid: we moeten nog zóveel keuzes maken voordat we eindelijk in liefde kunnen samenleven. We moeten een ruimtelijke legpuzzel oplossen. Want we hebben woonruimte nodig, voeding, energie en nog veel meer. We moeten ons verdiepen in elkaar. Met nieuwkomersonderwijs bijvoorbeeld, dat helpt bij het verbinden en begrijpen van elkaars culturen. Het is onze verantwoordelijkheid om goed te zorgen voor kinderen die hier komen, zodat zij zich kunnen ontwikkelen en aan steeds meer dingen kunnen meedoen. De Nederlandse taal leren is daarbij essentieel. En we moeten oplossingen bedenken voor grote thema's zoals asielmigratie en dubbele vergrijzing. Ik durf het aan deze toekomst tegemoet te treden, maar reken er ook op dat het niet vanzelfsprekend is of zonder slag of stoot zal gaan. *Je houdt van me, je houdt niet van me.*

♥ *We groeien. We zijn met 2.650.000 Brabanders en groeien naar 3 miljoen. Lege plekken schreeuwen om herinvulling. Dat wordt passen en meten. Je houdt van me...*

♥ *In welk Brabant willen we leven? Waarom is anticiperen op de demografische toekomst zo moeilijk? Enerzijds zijn de demografische veranderingen voorspelbaar, anderzijds kan je nooit vooruitlopen op de dynamiek van nieuwkomers in Brabant.*

♥ *...noch op die van ouderen. We hebben met dubbele vergrijzing te maken: er zijn en komen niet alleen meer ouderen, maar de ouderen leven ook langer. In Brabant, van oudsher katholiek met grote gezinnen, ebt dit wat langer na en heeft het wat meer impact dan in het protestantse westen van Brabant, dat al meerdere generaties lang meer kleinere gezinnen kent. Je houdt niet van me...*

♥ *Mensen in een hokje stoppen? Dat kan niet. We hebben samen zoveel identiteiten. En we zijn het altijd állemaal. Cijfers en data bieden inzicht, maar het blijft belangrijk om naar verschillende perspectieven te luisteren. Het vraagt inlevingsvermogen om elkaars gebruiken te leren kennen en om de situatie van anderen, ook nieuwkomers, te begrijpen.*

Je houdt van me, je houdt niet van me.

Statistisch gezien valt er best iets over te zeggen. Of we bij elkaar passen, waar de match nu eigenlijk op gebaseerd is. Waar we geboren zijn, hoe we opgroeiden, het verschil in onze genen en cultuur. Als we de feiten nu eens op een rij zetten, hoe ziet het plaatje er dan uit?

Lieve toekomst,

Hoe meer tijd ik met je doorbreng,
hoe meer nieuwe dingen ik leer en
leer kennen. Ongekend hoe jij mijn
horizon verlegt, nu al. Je brengt me
met zoveel nieuws in aanraking;
sinds ons samenzijn is er elke dag
wel iets dat ik voor het eerst doe
of meemaak. Onbevangen ga ik
daarin mee.

Zonder nadenken spring ik in je. Met
volle teugen neem ik je van top tot
teen in me op, en weet je: als ik ga
slapen, droom ik zelfs in vreemde
woorden! Woorden die ik niet ken,
vermengd met flarden van mezelf.

Stukje bij beetje ontwikkelen jij en
ik onze eigen taal en komen we bij
de kern van wat we echt belangrijk
vinden.

Jouw spontaniteit zo aanstekelijk,
je duidelijkheid zo klaar, je
vastberadenheid en kracht bijna
overweldigend: dankzij jou leg ik mijn
eigen smaak en gewoontes onder de
loep en vind ik mezelf opnieuw uit.

Dankjewel dat je er bent.

xxx

NIEUWE WAARDEN

VERBREDEN EN VERSCHUIVEN

Als ik de veranderingen in Brabant van de laatste decennia naga, valt me op dat onze waarden gaandeweg wat zijn verschoven van traditionele, religieuze fundamenten naar een bredere waardering voor welzijn, duurzaamheid en inclusiviteit. In mijn ogen zijn Brabanders steeds beter in staat om collectief te denken en vooruit te kijken. Dat maakt nieuwe vormen van democratische participatie mogelijk. Initiatieven zoals het Bossche Burgerberaad en 'Voedsel1000' laten zien hoe onze waarden en mogelijkheden evolueren. Ook vanuit een persoonlijk perspectief voel ik deze veranderingen diep.

Vier waarden

Kan ik een lijn ontdekken in deze nieuw ontstane waarden? Laat ik het eens proberen. Ik ontdek er vier:

Waarde 1

Mijn thuis is jouw thuis

Waarde 2

In ons midden vinden we zin

Waarde 3

Van meer naar minder en minder naar meer

Waarde 4

Nieuwe rituelen helpen wortelschieten

Waarde 1

Mijn thuis is jouw thuis

Het idee dat iedereen zich thuis moet kunnen voelen, zoals besproken in de podcast met Maybe, resoneert sterk bij mij. Ik wil verder gaan dan inclusief denken en jou welkom heten: ik doe er alles aan om een werkelijk thuisgevoel te creëren, ongeacht onze achtergrond, gender of identiteit. Ik moet daar inspanning voor leveren, maar jij óók. Ik laat jou in je waarde, jij mij óók.

Een thuis voor ons samen creëren doet appèl op medemenselijkheid, op liefde. Op het volledig jezelf kunnen zijn, terwijl je tegelijkertijd net dat ene stapje extra zet.

Podcast

Hoe een koe een haas met Maybe Boozegeoisie als gast

Hoe zorgen we dat iedereen zich thuis voelt?

De podcastaflevering met Maybe bespreekt een bredere beweging om gesprekken te openen over het creëren van een thuis voor iedereen. Het doel is om ruimte te bieden aan meer genders en identiteiten dan voorheen, en ervoor te zorgen dat iedereen zich thuis kan voelen. Het streven is naar een toekomst waarin iedereen zichzelf kan zijn en een plek heeft die als thuis voelt.

Waarde 2**In ons midden vinden we zin**

De inzichten uit Rob Wijnbergs boek Voor ieder wat waars hebben me ook geraakt. ‘Het geloof in vooruitgang heeft steeds minder vaste grond,’ zegt hij. ‘Een meerderheid in meer dan zestig landen gelooft dat de samenleving ‘moreel in verval is’, met een afname in vriendelijkheid, fatsoen en eerlijkheid.’

Ook al staat het geloof in vooruitgang onder druk; Robs boek laat me geloven dat de waarheid en zingeving die ik zoek gevonden zal worden in mijn onderlinge verbinding met jou - en andere mensen. Of de zin en waarheid dan ook altijd in ons midden liggen? Dat weet ik niet. De betekenis die ik eraan geef, is dat elk verhaal dat je met me deelt, en alle waarden die mensen uitdragen, cruciaal zijn voor het samenleven. Ze vormen en voeden de gemeenschapsvorming en samenwerking tussen ons en geven letterlijk waarde en waarheid aan mijn bestaan.

Boek**Rob Wijnberg – Voor ieder wat waars**

‘Vroeger kwam waarheid van boven naar beneden, van het hogere naar de aarde. Tijd werd ervaren als een reis naar een betere wereld, in plaats van een statisch of circulair patroon.’

Rob Wijnberg onderzoekt in zijn boek de noodzaak om opnieuw toekomstverliefd te worden te midden van een groeiend wantrouwen in vooruitgang. Rob geeft aan dat ons geloof in vooruitgang onder druk staat en dat veel verhalen die verteld worden negatief of onwaar zijn. Zijn betoog ligt in het ombuigen hiervan: *‘Het zijn de verhalen die we elkaar voorspiegelen – de ficties waarin we geloven en die daardoor onze waarheid worden – die onze samenwerking op grote schaal mogelijk maken.’*

‘Waarheid is geen hoop, feit of verzinsel, maar een weefsel van samenwerkende soorten, verbonden door zichtbare en onzichtbare afhankelijkheid. Waarheid is wat we delen.’

Rob Wijnberg

Waarde 3**Van meer naar minder en minder naar meer**

Gelukkig weet ik al heel lang dat ik niet alleen sta in mijn zoektocht naar nieuwe vormen van zingeving: volgens de **verkenning God, Geld, Geluk** van **BrabantKennis** houden veel meer Brabanders zich hiermee bezig. Werd lange tijd vooral hard gestreefd naar economische groei, vandaag de dag vinden veel mensen geluk en verbinding belangrijker dan materiële welvaart.

Een vervuld leven hoeft dan ook echt niet altijd perfect te zijn. Ik noem hier de lezing van Damiaan Denys, die me eraan herinnert dat geluk ook vaak gevonden wordt in schaarste en imperfectie. ‘Het is niet normaal om mooi en succesvol te zijn en alles onder controle te hebben,’ zegt hij, en slaat daarmee de spijker op de kop waar het gaat over de maakbaarheid van geluk. Damiaan legt ook uit waarom mensen verliefd worden, of juist niet. Dat ik op zulke momenten aan zijn lippen hang, hoef ik jou niet te vertellen.

Lezing**Damiaan Denys** voor verkenning **God, Geld, Geluk**

‘In het geluk wordt het verlangen tot stilstand gebracht. Als je gelukkig bent, heb je niets nodig. Geluk ontploft in de ziel en laat een spoor na in onze herinnering. Het vinden van geluk gebeurt zelden en vaak met moeite. Geluk stelt een tekort als voorwaarde en vindt jou als je je ogen naar de hemel richt en je handen openvouwt.’

In zijn lezing onderzoekt hoogleraar psychiatrie Damiaan Denys de onrealistische verwachtingen rondom geluk en succes.

Hij betoogt dat geluk geen constante staat van tevredenheid is en benadrukt dat het verlangen naar geluk vaak leidt tot frustratie. Damiaan stelt dat geluk zich juist manifesteert wanneer je niets nodig hebt en dat het vaak verborgen blijft totdat je het niet actief zoekt: *‘De uitdaging is niet om falen of pijn volledig te vermijden, maar te leren omgaan met verandering en nieuwe rituelen te ontwikkelen die ons helpen afscheid te nemen van het huidige om vooruit te kunnen naar de toekomst.’*

Podcast**Hoe een koe een haas** met als gast **Marjan Slob****Hoe kan liefde voor Brabant ons helpen?**

‘Reality is the only thing we’ll have to love. Als je werkelijk in contact staat met de realiteit dan voel je wat je te doen staat. Het grote verhaal van buitenaf bestaat niet, dus we moeten onze eigen verhalen groter maken, en proberen die te verruimen.’

Wat is het goede leven? In deze podcastaflevering onderzoekt **Marjan Slob**, Denker des Vaderlands, de rol van filosofie bij het vinden van zingeving in een tijd van onzekerheid. Ze benadrukt dat filosofie niet direct antwoorden biedt, maar helpt bij het formuleren en stellen van vragen. Marjan beschrijft haar persoonlijke ervaring met filosofie als een bron van rust en geluk, en pleit voor een leven dat niet alleen streeft naar objectieve antwoorden, maar ook naar persoonlijke betekenis en empathie. Ze stelt dat het grote verhaal van buitenaf ontbreekt, dus moeten we onze eigen verhalen creëren en uitbreiden door empathie te oefenen en verhalen van anderen te omarmen.

‘Reality is
the only
thing
we’ll
have to
love.’

Marjan Slob - Denker des Vaderlands

Verkenning

God, Geld, Geluk – BrabantKennis

‘Steeds meer Brabanders hebben behoefte aan een nieuw geluksideaal. Na een halve eeuw ongekende welvaartsgroei zoeken zij naar onderlinge verbinding en een groter verhaal. Ondanks het achterlaten van religie blijven we ‘cirkelen rondom de leegte’, op zoek naar een zingeving die verder gaat dan onszelf.’ Het essay God, Geld, Geluk, geschreven ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van BrabantKennis, verkent de zingevingstrajecten van Brabanders. Vroeger stond God centraal in de zoektocht naar betekenis, gevolgd door een periode waarin economische groei en geld deze rol overnamen. Tegenwoordig blijkt de zoektocht naar zingeving vast te lopen bij de grenzen van materiële welvaart. De focus verschuift nu naar geluk en onderlinge verbinding, hoewel nog niet duidelijk is hoe dit precies vorm te geven.

Waarde 4**Nieuwe rituelen helpen wortelschieten**

We komen hier vandaan of komen hier terecht. Eigenlijk maakt dat niet uit. Kiza Magendane's keynote over wortelzucht maakt duidelijk dat de behoefte aan vaste grond begrijpelijk is: 'Door grote transformaties voelen vertrouwde eigenheid en tradities soms zo ver weg. Wij lijden aan wortelzucht, een diep verlangen naar vaste grond.'

Maar het is ook essentieel dat we leren omgaan met alle snelle veranderingen die plaatsvinden. Als we nieuwe rituelen ontwikkelen, helpt dat in het vooruitkijken en afscheid nemen van het verleden. De transformatie van de Grote Kerk in Breda van godshuis naar culturele ruimte symboliseert deze evolutie mooi en laat zien hoe tradities en nieuwe invullingen elkaar ontmoeten. We kunnen het oude behouden terwijl we nieuwe betekenissen creëren.

Met deze nieuw geformuleerde, evoluerende waarden kan ik verder. Ze zijn best helder, vind je niet? De nieuwe waarden stemmen me hoopvol voor een toekomst waarin iedereen zich werkelijk thuis kan voelen. Tegelijkertijd hoeven de nieuwe waarden geen eenduidig verhaal te vertellen over Brabant. Juist als ik open en onderzoekend blijf kijken, helpt me dat de waarden van de toekomst te zien. En soms zijn het anderen die me helpen deze nieuwe waarden te zien (dat zie je in de voorbeelden van Kiza en Maybe). Daarna kan ik het niet meer níet zien. Heb jij dat ook?

Keynote**Kiza Magendane – Onzekere Zaken Festival**

In zijn keynote op het Onzekere Zaken Festival spreekt Kiza over wortelzucht. Onze behoefte aan stabiliteit is begrijpelijk, maar mogelijk slechts uitstel. De enige constante is verandering. De uitdaging ligt in het behouden van wat belangrijk is en het integreren van deze waarden in de nieuwe context.

Voorbeeld: Grote Kerk in Breda**Blog: Vrije Vogels in een kerk in transitie**

Op de website van **KunstLoc** lees ik over de **tentoonstelling Vrije Vogels in De Grote Kerk Breda**. Deze ondergaat een transformatie van een traditioneel godshuis naar een cultureel centrum. Met de afname van religieus gebruik en een stijging van cultureel gebruik zoekt de kerk naar een nieuwe invulling voor haar monumentale ruimtes. De tentoonstelling Vrije Vogels is een voorbeeld van deze herbestemming. Deze fototentoonstelling verkent de rol van vogels als symbolen die de verbinding tussen het aardse en het hogere vertegenwoordigen.

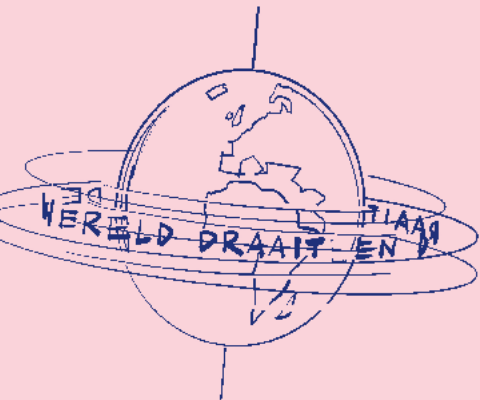
P.S. Ik ben dankbaar dat je me liet zien dat de verschuiving van traditionele naar bredere waarden in Brabant een diepere maatschappelijke transformatie weerspiegelt. Brabanders zijn hun blik gaan verbreden en zien economische groei nu vaker in relatie tot andere waarden, zoals duurzaamheid, inclusiviteit en een diepere, meer collectieve zingeving. Het past mooi bij onze verbondenheid, ik kan niet wachten tot ik je weer zie!

Leefbaar en beleefbaar, nu en later

Vooruitdenken en luisteren naar jongeren voor een meer
verbonden samenleving

Ik stel me een wereld voor waarin onze kinderen en hun
kinderen (en hún kinderen) goed samenleven, met respect voor
elkaar en de omgeving. Een wereld waarvoor onze keuzes nu
de fundamenteen leggen, voor een duurzame en rechtvaardige
toekomst. Hoe zou het zijn als zij terugkijken en zien dat we
bewust en met liefde hebben gehandeld voor hun welzijn?

Soms kijk ik 's avonds naar de
sterren en is het er opeens:
melancholie. We zijn zo klein
en nietig en we lopen maar
zo kort hier op aarde rond.
Ook al betekent de relatie die
jij en ik nu hebben het heelal
voor me en lijkt er weinig meer
te bestaan dan de bubbel
waarin we verkeren, ik kom dan
toch tot het besef dat er méér
is dan jij en ik alleen. De wereld
draait en draait, maar ook om
andere horizonnen, andere
mensen, andere vormen van
samen leven.

We zijn omgeven door land en water, en omringd door anderen. Voor ons leefden ontelbare generaties en na ons volgen er hopelijk nog heel veel meer. Dat betekent dat we nu ‘ons koppie’ erbij moeten houden. Ik wil niet vergeten waar we vandaan komen en waar onze oorsprong ligt. Dus lieve toekomst, wat wil ik behouden, wat laat ik achter en wat geef ik door?

In het **boek De Goede Voorouder** van **Roman Krznaric** staat het toekomstbestendige goede leven centraal. Hij beschrijft het zevende-generatiedenken van inheemse volkeren die beslissingen nemen met daarbij in gedachten de impact op de zevende generatie na hen. Dat past bij de huidige tijdgeest: steeds meer beleids- en inrichtingsprojecten houden focus op toekomstige generaties. Bijvoorbeeld door jongeren te betrekken bij besluitvorming en ze zo invloed te laten uitoefenen op hun toekomst.

Roman benadrukt in zijn boek het belang van langetermijndenken in een wereld die vaak gedomineerd wordt door kortetermijndenken en onmiddellijke bevrediging. Zijn concept van intergenerationele rechtvaardigheid sluit naadloos aan bij de manier waarop overheden, bedrijven, onderwijsinstellingen en burgers in Brabant zich inzetten voor een duurzame toekomst. Het idee is dat beslissingen niet alleen gunstig moeten zijn voor huidige burgers, maar ook voor toekomstige generaties. Vanzelfsprekend, als je het mij vraagt.

Toch hoop ik dat het hier niet bij blijft. De toekomst, en dat is ook Romans visie, moet een prominente plaats krijgen in besluitvormingsprocessen. Met andere woorden, culturele verandering is noodzakelijk. Laat ik daarom eerst onderzoeken wat er al is:

♥ *Initiatieven zoals duurzame stadsplanning, milieuvriendelijke technologieën en maatschappelijke projecten die gericht zijn op langetermijnvoordelen. Het zijn voorbeelden van de manier waarop Brabant dit in de praktijk brengt. In Sterksel is er het voorbeeld van de **Kloostervelden**: een unieke wijk, omgeven door natuur en gebouwd rond een historisch kloosterhart. Hier wonen, leven en zorgen 500 mensen met en zonder handicap samen. De woonwijk heeft allerlei voorzieningen, zoals een moestuin, een wijkboerderij, een natuurpad, een kunstroute en een bloementuin.*

♥ *Wat ook helpt: beleidsinstrumenten zoals de **generatietoets**. Die toetst de impact op alle generaties en brengt de effecten van beleid voor toekomstige generaties in beeld. De generatietoets werd geïntroduceerd door het Jongerenplatform van de Sociaal Economische Raad (SER). In Brabant maakt **Young Professionals Brabant**, een adviesraad van **BrabantAdvies**, zich hard voor het gebruik ervan. Er wordt al mee geëxperimenteerd in het beleidskader Milieu voor onze provincie. Voor jongeren biedt de generatietoets een heel nieuwe kans, voor de provincie doet het dat ook. Hier geeft het langetermijndenken een overtuigende win-win voor alle belanghebbenden. Voel jij ook hoe je er jouw voordeel mee doet?*

♥ *Een ander praktisch voorbeeld van langetermijndenken is het werk van de tijdelijke **Ombudspersoon voor toekomstige generaties in Nederland**. Vanuit het **Lab Toekomstige Generaties (Lab TG)** neemt milieujurist Jan van de Venis deze functie waar. Samen met een kerngroep experts onderzoekt hij verschillende actuele kwesties met de bril op van het langetermijnwelzijn. Het Lab TG doet er alles aan om te voorkomen dat de rechten van toekomstige generaties worden geschonden. De Ombudspersoon benadrukt dan ook het belang van onafhankelijk toezicht en samenwerking tussen overheidsorganen. Onafhankelijk toezicht helpt voorkomen dat de belangen van toekomstige generaties worden verwaarloosd en waarborgt hun welzijn. Door in Nederland een officiële Ombudspersoon voor toekomstige generaties aan te stellen, zoals in Hongarije en Wales al bestaat, laten we zien dat we ook in ons land een duidelijke stem willen geven aan deze belangen. En dat is vele malen beter dan dat hun rechten via rechtszaken afgedwongen moeten worden.*

Hoe zou het zijn? Een samenleving waarin elke beleidsbeslissing wordt afgewogen tegen de belangen van onze toekomstige kinderen en kleinkinderen? Niet alleen nadenken over wat goed is voor ons vandaag, maar ook voor hen, morgen en daarna. De generatietoets kan ervoor zorgen dat we op lange termijn de juiste keuzes maken, zodat onze dromen voor de toekomst werkelijkheid kunnen worden.

In Den Bosch zag ik de **Kathedralenbouwerslezing**, georganiseerd door Tilburg University, VNO NCW en Technische Universiteit Eindhoven. Geïnspireerd door de bouwers van eeuwen geleden, die bouwden voor de toekomst. Hier staan langetermijndenken en zorg voor toekomstige generaties centraal. Sprekers opperen wat mensen als jij en ik kunnen doen voor een duurzame en rechtvaardige wereld voor toekomstige generaties. Dat geeft voldoende gespreksstof! Naast discussie heeft het ook tot gevolg dat de bewustwording rondom duurzaamheid en intergenerationele solidariteit toeneemt, en dat mensen aangemoedigd worden om verantwoordelijkheid te nemen voor de toekomst.

De Kathedralenbouwerslezing vindt plaats in de Sint-Jan in Den Bosch, een kathedraal die er puur staat omdat mensen iets wilden bouwen om na te laten. Dat geeft ons verantwoordelijkheid en, dankzij onze (voor)ouders, een gevoel van verbondenheid. We bouwen voort op wat er al is. De Kathedralenbouwerslezing laat bij uitstek zien dat wij ook nu aan de slag zijn met de lasten van eerdere generaties, die ons handvatten geven om ze om te buigen naar lusten, waar we profijt van hebben.

Ik word er blij van, van al deze initiatieven en beleidsinstrumenten dicht bij huis, in Brabant. Het zou zo mooi zijn als we een samenleving nalaten waar toekomstige generaties trots op kunnen zijn.

Het is dus echt van waarde om de overleveringen van eerdere generaties te koesteren en toekomstige generaties te betrekken bij beleidskeuzes; we creëren er een duurzamere en rechtvaardigere wereld mee. Dit levert niet alleen een leefbare planeet op – best belangrijk – maar ook een samenleving die zich bewust is van haar verantwoordelijkheid en met zorg omgaat met haar middelen. We kennen de wijsheden van eerdere generaties en borgen hun gedachtegoed. Alleen als de stem van toekomstige generaties gehoord wordt en hun rechten en welzijn gewaarborgd worden, kan een sterker en meer verbonden gemeenschap ontstaan. En dat positieve effect is ook beleefbare winst voor de huidige generatie, voor jou en mij dus.

Vertaal ik het naar mezelf, dan biedt elke nieuwe dag een kans om empathie te beoefenen en verhalen van anderen in mijn leven toe te laten. Door verbondenheid en steun voor een ander voorop te stellen, kunnen jij en ik samen de uitdagingen van de toekomst aangaan en ervoor zorgen dat onze beslissingen vandaag een positieve impact hebben op de generaties die na ons komen.

De Brabantse **economie**

Waar hebben we
het aan verdiend?

De Brabantse Economie

Waar hebben we het aan verdiend?

De economie. Zoveel meer dan de wet van vraag en aanbod. Onze economie bepaalt mede onze omgeving en de manier waarop we samenleven. En op onze beurt bepalen wijzelf ook de economie: we maken keuzes over hoe en waar we willen werken en bedrijven laten zich leiden door de omgeving voor de plaats van vestiging.

Ik ga op zoek naar ideeën, innovaties, gedachten en de realiteit. Ik ga op zoek naar die andere economie. Een toekomst vormgeven die beter is voor méér mensen – het is een reis naar een nieuwe economie die voor iedereen werkt en waarop we verliefd kunnen worden. Ik zal ontdekken dat elke poging om ruimte te maken voor iets nieuws of beters gepaard gaat met loslaten van het vertrouwde, en soms brengt dit gevoelens met zich mee die lijken op verlies of rouw. We zijn onderweg, dat is het mooie. We maken deel uit van de verandering en maken samen het verschil.

‘Net als na de oorlog kent Brabant momenteel behoorlijk grote uitdagingen: zowel acute problemen als de vraag hoe de regio zichzelf op de lange termijn op de kaart zet. Het Welvaartsplan toen was redelijk overzichtelijk en concentreerde zich rond een paar centrale punten. Eerst vooral de kerk en het land, later ook bedrijven als Philips en DAF, die niet alleen werkgelegenheid en welvaart brachten, maar ook trots – om de technologische innovatie, de zorg voor elkaar en de emancipatie van de vele vrouwen die er werkten.’

Roxane van Iperen, Trendnacht Economische (r)evolutie

Lieve toekomst,

Ik heb nu al zoveel van je gezien. We voelen ons verbonden, zijn graag samen. Of er vlinders zijn, of ik echt verliefd ben op jou, toekomst van de Brabantse economie? Goede vraag! Aan de ene kant lijkt het alsof Brabant zich in een gouden tijd bevindt. Wereldwijd staan we bekend als een van de belangrijkste hightechclusters met de meest technologische innovaties van de toekomst. Allemaal hier ontstaan, op het Brabantse grondgebied, ons stukje aarde. Genoeg voer voor een diepgaand, wederkerig liefdesgevoel zou je denken. Maar ik ervaar ook iets ongemakkelijks. Voel soms dat het pad dat we kiezen niet helemaal het

juiste is. Ik vind namelijk dat we nog te vaak economische groei en winst vooropstellen, en daarbij ons welzijn en andere waarden op de achtergrond zetten. Ik heb last van de spanning die dan ontstaat. Zo wijkt wat we samen bereiken af van wat we echt waarderen. En ik vraag mij af of we de uitdagingen op het gebied van duurzaamheid wel voldoende meenemen. Hoe worden we klimaatneutraal? Hoe gaan we circulair produceren en consumeren?

Ik verlang naar een economie die niet alleen groeit, maar ook bloeit op het menselijk vlak.

Mijn voorstel is dat we samen onze gedeelde droom gaan vormgeven. Dit zal ons verdieping geven, we gaan op onderzoek uit! We zullen vast al ideeën en ontwikkelingen tegenkomen die onze verliefde gevoelens versterken. En er zullen tekenen zijn die we misschien gewoon al kunnen oppikken. Maar we zullen ook opnieuw moeten leren zien. Loskomen van onze eigen, westerse manier om naar de economie te kijken. Want is die nog wel het best of meest productief?

Ik ben heel benieuwd wat deze nieuwe manier van kijken ons oplevert. Doe je mee?

Kan niet wachten!

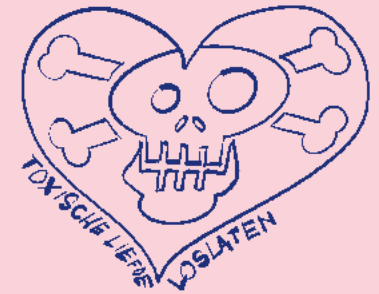
Hoe kunnen we verliefd worden op een economie die voor iedereen werkt? Ik vond tijdens mijn zoektocht vijf *stepping stones* naar een andere economie.

Microkosmos Brabant vraagt om kapitein met stevige benen
Wat heeft de toekomst in petto voor de economie? Op de **Trendnacht Economische (r)evolutie**, met als thema Hoe kan het ook anders? werd het zoeken naar een andere economie besproken. **Roxane van Iperen** gaf daar woorden aan die aansluiten bij mijn eigen verlangen. *‘Het moderne Brabant is vele malen complexer,’* zei ze. *‘De bevolking is sterk gegroeid en de Brabantse identiteit is heterogener; zowel op sociaal als economisch gebied is sprake van versplintering. Zoveel mensen, zoveel belangen: dat vraagt om visie en een kapitein met stevige benen.’*

Vrij vertaald gaf Roxane aan dat economie weliswaar lijkt te gaan over abstracties zoals groei en het Bruto Binnenlands Product, maar ons allemaal raakt én bepaalt hoe Brabant eruitziet. Economie is meer dan cijfers en statistieken; het is iets dat we samen vormgeven. *‘Brabant is een microkosmos waarin alle landelijke problemen én successen samenkomen. Wanneer men hier de veranderingen omarmt, complexe dossiers met rechte rug aangaat en geopolitieke gevoeligheden hardop durft te bespreken, ondanks de weerstand die het zal opleveren, is het goed mogelijk dat de rollen op enig moment omgekeerd zijn. Laat de rest van het land stikken in de grappen over boeren, carnaval en worstenbroodjes – laat ze zien hoe het kan.’*

In bed with petroleum.
 In the air.
 On the road. On the plate.
 All over and inside bodies.
 It's a love affair [...] it's a
 love of life, profoundly
 influencing how people
 live, move, eat, dress,
 love, experience, aspire,
 and believe.

Alexander Klose, expo Petromelancholia

In onze droom is geen ruimte voor fossiele brandstoffen; hier moeten we zo snel mogelijk afscheid van nemen. Want in onze droom draait de economie om duurzaamheid en minder ongelijkheid.

'We rijden langs Pernis, het dorpje omsingeld door industrie. De kerstboom, zo noemt men hier de Shell-raffinaderij liefkozend. Er waren rond Kerst jarenlang zelfs zogenaamde lichtjeswandelingen langs de industrie. Daar zat alles in: de toxische liefde, de warme gloed die het gif ons gaf.' – **Arjen van Veelen**, Vaarwel olie, het was prachtig (maar het ging zo niet langer), De Correspondent

In zijn oude Saab neemt journalist Arjen van Veelen kunstenaar, auteur en cultuurcriticus **Alexander Klose** (Duitsland) mee op een roadtrip door het olielandschap van Rotterdam. Van stad

naar zee, langs vijf raffinaderijen en vijfenveertig chemische bedrijven, tot aan het puntje van de Maasvlakte, naar de Maasvlakte Olie Terminal. Ze bespreken Alexanders **Atlas of Petromodernity**, waarin hij benadrukt dat we niet alleen een technologische transitie moeten doormaken, maar ook een mentale, als we willen loskomen van fossiele brandstoffen. Volgens hem bevindt de mensheid zich al decennialang in een hardnekkige ontkenningfase van een toxische liefde. De kunstenaar refereert aan het begrip olienostalgie, bedacht door een Amerikaans onderzoekster. *‘Dat is het weemoedig besef dat het olietijdperk ten einde loopt, waardoor we tegelijk juist hunkeren naar méér olie,’* zegt Alexander.

De rit leidt tot een **artikel** in De Correspondent: **Vaarwel olie, het was prachtig (maar het ging zo niet langer)**. *‘Met het afscheid van fossiel verliezen we niet alleen een energiebron, maar ook de toverglans die aardolie het leven ooit gaf,’* schrijft Arjen. *‘We zitten in een toxische liefdesrelatie, omdat olie ons niet alleen luiers, condooms en benzine had geschonken, maar vooral: levenslust. Hoe komen we hieruit? Hoe gaan we om met dit liefdesverdriet? Wie gaat er mee op zoek naar een plan dat ons weer verliefd op de toekomst maakt?’* Zijn reflectie op de vraag of we ons een wereld kunnen voorstellen die niet meer afhankelijk is van olie en waar we opnieuw verliefd op kunnen worden blijft door mijn hoofd gaan. Een moeilijk vraagstuk: hoe kunnen we bouwen aan een economie die voor iedereen werkt? In elk geval níet door vast te houden aan onze verslaving aan fossiele brandstoffen. Net als Arjen geloof ik dat een puur technische

energietransitie niet genoeg is; we moeten ook mentaal afscheid nemen, rouwen, helen, en vervolgens opnieuw gaan houden van een toekomst zonder olie. Juist in deze erkenning van het afscheid ligt de kans om weer verliefd te worden, deze keer op een duurzame, positieve toekomst. In zijn artikel laat Arjen al voorbeelden zien van een nieuw gebruik van de rivierbedding, eentje waar wonen aan het water en menselijke gezondheid centraal staan. Het eerste sprankje.

Ik heb nog een aantekening gemaakt bij dit artikel! Arjen van Veelen introduceert hier het concept ‘toekomstverliefd.’ Dit woord gaf zoveel herkenning over mijn eigen zoektocht, dat ik besloot het in dit boek centraal te stellen.

3 Om me heen zie ik veel economische welvaart. Maar ik zie ook dat niet iedereen evenveel meeprofiteert, en dat ons milieu en onze leefomgeving de tol betalen. Dit moet toch anders kunnen? Hoe vinden we een economie die rechtvaardig is? Dit is geen nieuwe vraag. Al in 1972 waarschuwde het **rapport** **Grenzen aan de Groei** van de **Club van Rome** voor de beperkingen van ons economische systeem. Sindsdien is er veel gebeurd, zowel in goede als slechte zin. Lieve toekomst, denk jij dat wij er al aan toe zijn om onze bezorgdheid om te zetten in verliefdheid?

De statisticus **Hannah Ritchie** geeft me hier hoop. In haar **boek** **Niet het einde van de wereld** toont ze aan dat we op veel terreinen vooruitgang hebben geboekt in onze weg naar een duurzame toekomst. Volgens Hannah zijn wij niet de laatste generatie, maar juist de eerste die echt het verschil kan maken. Als we niet in doemdenken vervallen, kunnen we onze wereld verbeteren. Niet alleen voor onszelf, maar ook voor de generaties na ons. Hannah wijst erop dat we al eerder grote problemen hebben overwonnen, en dat we méér kunnen dan we misschien denken.

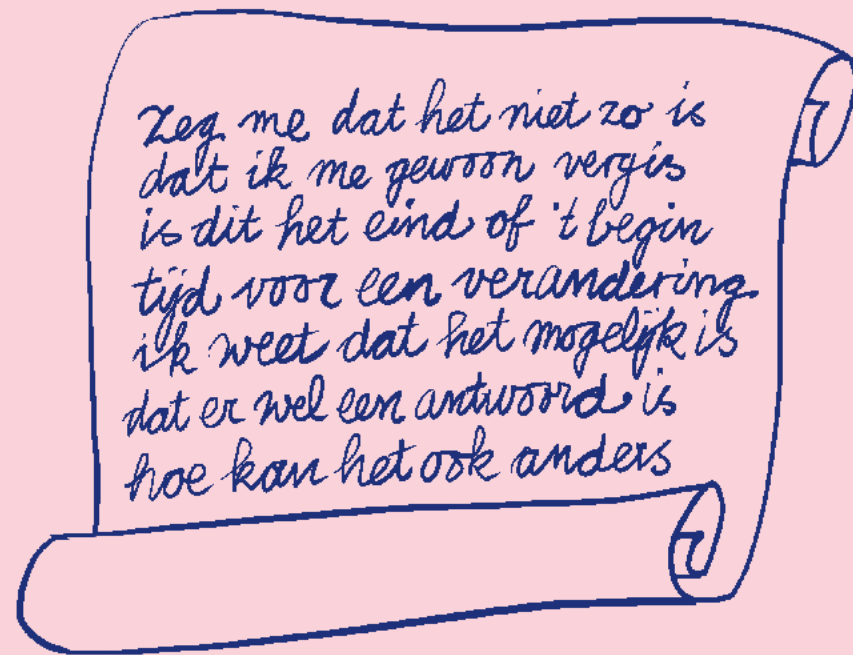
Wow, dat betekent dat we op een keerpunt staan. Er zijn veel uitdagingen en de opgave is groot, maar oplossingen liggen binnen handbereik en een mooie toekomst is het perspectief.

Ik besef dat het soms moeilijk is: loslaten wat ooit zo vanzelfsprekend glans gaf. Afscheid nemen van onze manier van leven en van onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen. Het geeft me inderdaad een gevoel van liefdesverdriet. Maar ik weet nu dat in die gevoelens een kans schuilt.

4 We staan er, zeker in Brabant, op economisch gebied goed voor. In elk geval als je kijkt naar de smalle welvaartsindicatoren zoals economische groei, werkgelegenheid en toegevoegde waarde. Maar ook als je meer toekomstgerichte indicatoren bekijkt, zoals innovatie en vernieuwing, gaat er heel veel goed in Brabant als geheel.

5 Laten we samen op zoek gaan naar een economie die niet alleen onze portemonnee, maar ook ons hart vervult. Mag ik je voorgaan?

Dus hier sta ik, met een hoofd vol vragen en een hart vol verlangen. En andersom. Ik wil op zoek gaan, samen met jou, naar die andere economie. Eentje die niet alleen draait om cijfers, maar ook om mensen, om welzijn, om de planeet waar we van houden. Ik wil dat we weer verliefd worden, niet op wat was, maar op wat kan zijn. Laten we beginnen. Kom toekomst, neem jezelf mee, we gaan!

Uit het lied: Hoe kan het ook anders? van Mensenkinderen in de speciale versie voor de BrabantKennis Trendnacht 2022.

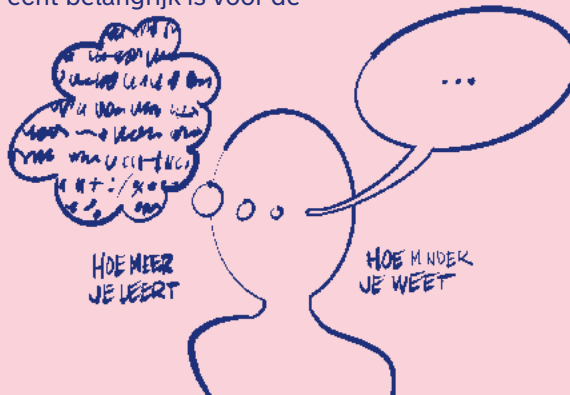
NIEUWE WAARDEN

WAT VOORTVLOEIT UIT ONTWIKKELING

Jou leren kennen brengt me dichterbij mezelf. Je brengt me in verwondering, laat me kennismaken met jouw achtergrond en gewoontes, laat me feiten zien én leert me van een andere kant naar iets te kijken. De wijsheid ‘hoe meer je leert, hoe minder je weet’ ondervind ik aan den lijve, simpelweg door in jouw buurt te zijn. Het maakt me zachter en meer open. Zelfverzekerder. Maar ook onzekerder dan ik me ooit gevoeld heb. Want er is nog zoveel dat ik niet weet, zoveel te ontdekken in mijn reis naar onze toekomst samen. En intussen slaat mijn hart verder op hol.

Ik probeer woorden te vinden voor de veranderingen die ik zie of meemaak. Da's nog niet makkelijk. Neem bijvoorbeeld de ontwikkeling van de Brabantse economie door de jaren heen. Zou je die eerst typeren als een model dat vooral op groei en winst was gericht, dan zie je nu een bredere waardering voor duurzaamheid, gemeenschapszin en regeneratie. Steeds meer is de Brabantse economie gericht op samenwerking en op het herstel van onze natuurlijke en sociale omgeving.

En steeds meer gaan Brabanders bewust om met de lange termijn. Dat levert een economie op die verder kijkt dan de cijfers en ook oog heeft voor wat echt belangrijk is voor de samenleving en de planeet.

Vijf ontwikkelingen, zeven kernwaarden

Zelf voel ik deze verschuiving sterk. Het is alsof we als gemeenschap nieuwe mogelijkheden ontdekken, veel duidelijker verbonden zijn met elkaar en nieuwe economische waarden echt willen verinnerlijken. Hoe meer mijn liefde groeit, hoe meer vanzelf dat lijkt te gaan...

Hoe ontwikkelt de economie zich in onze provincie? Tijd om die ontwikkelingen in beeld te brengen; ik ontdekte er vijf. Uit deze vijf ontwikkelingen vloeien nieuwe waarden voort, die ik steeds scherper zie. Ik kom op zeven nieuwe waarden die een uitgebreid beeld bieden van de richting die de Brabantse economie kan inslaan. Ze geven goed weer hoe de economische benadering verandert om te voldoen aan de behoeften van een duurzame en inclusieve samenleving. Herken jij ze ook?

5

Vijf ontwikkelingen

Ontwikkeling 1

Calculerend in geld en
gemeenschap

Ontwikkeling 2

Wat de economie voor
ons kan doen

Ontwikkeling 3

Ecosysteemverandering
naar de samenleving
die we willen zijn

Ontwikkeling 4

Keuzes maken die ertoe doen

Ontwikkeling 5

Winst en positieve impact
gaan hand in hand

7

Zeven waarden

Waarde 1

We zetten mensen en
gemeenschap centraal

Waarde 2

Ons welzijn gaat boven winst

Waarde 3

Van extractie naar
regeneratie

Waarde 4

Brede welvaart als ons
kompas

Waarde 5

Winst en positieve impact
hand in hand

Waarde 6

Kleine stappen, grootse
verandering

Waarde 7

Toekomstgericht denken

Vijf ontwikkelingen

op weg naar de nieuwe Brabantse economie

Ontwikkeling 1

Calculerend in geld en gemeenschap

Op de middelbare school leerden we over de wetten van vraag en aanbod en de homo economicus, de mythe van de rationele, calculerende mens. Deze mythe, hoewel vaak weerlegd, is nog steeds niet helemaal weg en lijkt als een stille ideologie nog steeds het denken over economie te beïnvloeden. Terwijl naast deze economische wetten ook waarden van belang zijn.

Zo wordt in het **Welvaartsplan** van **Commissaris Jan Eduard de Quay** economische groei afgezet tegen de waarde van een harmonieuze samenleving en de kracht van lokale gemeenschappen.

In 1947 ontwikkelde De Quay een plan voor gecontroleerde industrialisering in Brabant. Hij stelde een ruimtelijke indeling met cirkels van zes kilometer rond steden en dorpen voor, zodat werknemers dicht bij hun werk konden wonen en thuis konden eten, wat belangrijk was in de context van het katholieke gezinsleven. Hoewel dit Welvaartsplan door de opkomst van de auto en verdergaande industrialisering snel verouderde, is het nog altijd van invloed op de ontwikkeling van Brabant.

Roxane van Iperen in haar **keynote** (zie pagina 89) en Commissaris van de Koning **Wim van de Donk** in het boek **Het Nieuwste Brabant** schrijven erover.

Wim van de Donk, Het Nieuwste Brabant

*‘De eerste naoorlogse Commissaris van de Koningin, Jan Eduard de Quay, probeerde in ‘zijn’ **plan** de onstuimige opkomst en ontwikkeling van de industriële activiteiten te begeleiden en te beteugelen. Dat deed hij vanuit een gevoel van ongeruste zorg voor grootstedelijke vervreemding en ‘ontworteling’ van de Brabantse werknemers. Een verdere industrialisering zou onvermijdelijk en belangrijk zijn, maar moest wel vanuit een breder belang worden gezien: economische groei moest worden afgewogen tegen de waarde van een harmonieuze samenleving en de kracht van de Brabantse gemeenschappen.’*

...

‘Dat begeleiden en beteugelen gebeurde vooral door middel van ruimtelijke spreiding. De kaart van Brabant met grote en kleinere groeikernen en de karakteristieke ingetekende cirkels (‘daily rural systems’, zouden we nu waarschijnlijk zeggen) is niet voor niets het icoon van dit plan geworden. Het idee was dat geen enkele werknemer verder dan zes kilometer fietsen van zijn werk zou wonen. Er was sprake van een ‘gespreide industrialisering’ die de gemeenschappen zoveel mogelijk in stand zou houden.’

Voor mij is het logisch. Als ik kon kiezen tussen een uur reistijd met openbaar vervoer of auto of zes kilometer op de fiets naar mijn werk, koos ik het laatste. Ook als dit een verschil in salaris zou betekenen. Geld is niet zaligmakend.

Ontwikkeling 2

Wat de economie voor ons kan doen

Het Welvaartsplan verbond gemeenschapswaarden aan het streven naar, zelfs najagen van, enorme economische groei en industrialisatie. Maar dat brengt ook de uitdaging om nieuwe waarden te ontwikkelen en na te streven met zich mee, al dan niet in samenhang met groei of postgroei.

In het economisch denken komt langzaamaan dan ook een nieuwe vraag centraal te staan: hoe kunnen mens en dier voordeel hebben van de economie, in plaats van andersom?

Ik herken dit ook in Brabant. Stel dat we een vervolg op het Welvaartsplan zouden maken, welke waarden zijn dan van groot belang?

In Een ander land, een boek in het kader van het 75-jarig bestaan van Het PON & Telos, probeert auteur Nicky Pouw de vraag 'Is Nederland op weg naar een Welzijnseconomie?' te beantwoorden. Nicky is onderzoekster aan de Universiteit van Amsterdam en schreef eerder het boek Welzijnseconomie. Volgens haar zijn er vele verschillende 'nieuwe' concepten voor de hedendaagse economie.

Nicky Pouw, Een ander land

'Deze pluriformiteit aan concepten is tekenend voor de zoektocht naar een alternatief economisch model. De zorg om het niet-duurzame en weinig inclusieve karakter van het huidige model is de algemene deler.'

'We hebben meer nodig dan een set van alternatieve indicatoren. We hebben andere afwegingskaders en methoden van werken nodig. We hebben een ander verhaal nodig over de economie. Een verhaal dat vertelt wat de economie voor ons kan doen, in plaats van wat wij voor de economie kunnen doen.'

Als het nieuwe economische plan een economie beschrijft die onze samenleving versterkt en bijdraagt aan het herstel, zullen we ook anders moeten omgaan met onze grondstoffen en hulpbronnen. De economie die dienend is voor ons welzijn moet geen tekort hebben.

Een economisch model waar we natuurlijke grondstoffen gebruiken zonder veel aandacht voor de gevolgen op lange termijn is dan ook niet langer houdbaar. De roep om een andere economie of andere economische modellen en theorieën klinkt luider dan ooit. Of hóór ik hem luider dan ooit?

Ontwikkeling 3

Ecosysteemverandering naar de samenleving die we willen zijn

De roep om verandering werd steeds luider en leidde tot een nieuw perspectief dat verder gaat dan alleen duurzaamheid of circulatie. Dat leidde tot een beweging van extractie: grondstoffen onttrekken ten behoeve van de economie, naar regeneratie: het herstel en de versterking van onze natuur en samenleving herstellen en versterken, door de natuur biologisch en ecologisch te verrijken, herstellen en verbeteren.

In het nieuwe economische model zullen we de eindige bronnen dus niet langer uitputten. In plaats daarvan willen we de ecosystemen en gemeenschappen, natuur en samenleving om ons heen herstellen en verrijken. Wat een omslag! Extra belangrijk omdat het overduidelijk maakt dat economie niet alleen gaat om geld verdienen, bedrijven en de markt. Uiteindelijk draait het helemaal om de samenleving die we willen zijn.

Ik laat het even op me inwerken. We bewegen dus toe naar een economisch model, dat voorbijgaat aan het vervullen van mijn huidige behoeften en juist dienstbaar is aan de toekomst die ik voor mezelf en mijn kinderen wens? Dat zie ik wel voor me! Het is een toekomst waarop ik verliefd kan worden, en die een samenleving oplevert die bloeit en waar we trots op kunnen zijn.

Zo'n nieuw economisch model zou ons moeten helpen een wereld te creëren die we idealiseren en waarin we ons diep kunnen verbinden. Lieve toekomst, denk jij ook dat we hiervoor moeten gaan?

Ik geloof dat onze droom dan best weleens uit zou kunnen komen.

	Economic principles	Social-ecological principles	Allocative principles	Institutional principles	Relational principles
	Efficiency	Extraction	Accumulation	Private ownership	Control
Growth metabolism					
	Sufficiency	Regeneration	Distribution	Commons	Care
Post-growth metabolism					

→ De economie van de toekomst begint in de delta – College van Rijksadviseurs

Van extractie naar regeneratie. De mechanische winning van eindige bronnen maakt plaats voor verrijkend herstel van natuur en samenleving.

Oké, nu aan de slag. Hoe zorgen we ervoor dat het niet alleen een nobel, theoretisch streven blijft? Hoe maak je de juiste keuzes in een economie die het fundament moet zijn voor een ideaal samenlevingsbeeld?

Ik ben me ook gaan verdiepen in de brede welvaart, een praktijkgerichte aanpak van Rijk en regio's die verder kijkt dan economische groei alleen. In dit model wordt rekening gehouden met inkomen en werkgelegenheid, maar ook met sociale en ecologische factoren zoals gezondheid, onderwijs, gelijkheid, sociale cohesie en duurzaamheid.

Ontwikkeling 4

Keuzes maken die ertoe doen

Brede welvaart is een concept dat steeds meer aandacht krijgt in beleidskringen en bij wetenschappelijke instellingen. Het doel is om een completer en meer samenhangend beeld van welvaart te creëren, dat als een geïntegreerd kader kan dienen bij het nemen van beslissingen in de samenleving. Tilburg University doet intensief onderzoek naar brede welvaart en omschrijft het als volgt:

'Brede welvaart is een benadering die zowel economische factoren als sociaal-maatschappelijke en ecologische omstandigheden meeweegt bij de beoordeling van de welvaart van een samenleving.'

Voor veel mensen klinkt brede welvaart als een aantrekkelijk ideaal. En dat is begrijpelijk - wie zou er tegen een breder en diepgaander begrip van welvaart zijn?

Maar het wordt pas echt spannend als we voor concrete keuzes komen te staan. Dan wordt duidelijk of we als samenleving echt bereid zijn af te stappen van de vertrouwde paden die ons hebben gebracht waar we nu zijn. Het toepassen van dit brede welvaartsdenken in ons dagelijks leven en in de beslissingen die overheden, bedrijven en burgers nemen, dát is de uitdaging.

In Brabant zie ik steeds meer instellingen die zich focussen op het idee van brede welvaart. Tilburg University heeft samen met partners zelfs een academische werkplaats opgericht waar dit concept verder wordt ontwikkeld en in de praktijk gebracht, in samenwerking met bedrijven, overheden en andere kennisinstellingen. Ook hogescholen zoals Avans en Fontys zijn actief bezig om brede welvaart te integreren in hun onderwijs en onderzoek.

En gelukkig blijft het niet bij onderzoek en plannenmakerij. Steeds meer bedrijven zoeken naar een balans tussen people, planet en profit, de drie P's die duurzaamheid definiëren. Bedrijven zoeken netwerken of samenwerkingsverbanden op om brede welvaart tot leven te brengen.

Ik kauw even op het concept van brede welvaart. De vraag die ik mezelf stel is: zijn we er klaar voor om brede welvaart niet alleen als een inspirerend ideaal, maar ook als leidend kompas te gebruiken voor de ingrijpende maatschappelijke veranderingen die voor ons liggen? Het liefst breng ik het in praktijk, om te ontdekken of jij en ik daadwerkelijk bereid zijn om nieuwe keuzes te maken.

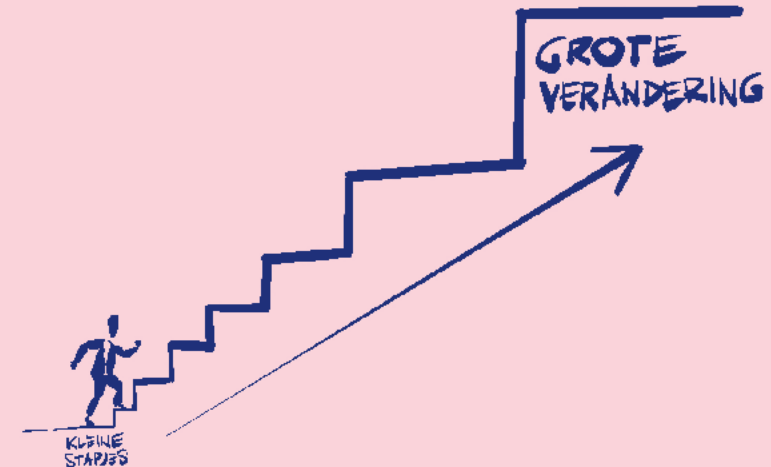

Ontwikkeling 5**Winst en positieve impact gaan hand in hand**

In de beweging naar brede welvaart worden economische activiteiten afgestemd op maatschappelijke en ecologische doelen. Dat dit brede samenwerking vereist, tonen initiatieven zoals van de academische werkplaats van Tilburg University, waar partijen samenwerken om deze transitie te ondersteunen. Voor communities zoals Stérk.Brabant en bedrijven zoals PeelPioneers ligt de toekomst van de economie in initiatieven die niet alleen winst genereren, maar ook bijdragen aan een wereld waarin we allemaal willen leven. Ook de Regio Deal van West-Brabant stelt in het streven naar duurzame en inclusieve economische groei samenwerking centraal.

Stérk.Brabant is een community die startende en al ervaren maatschappelijke bewonersinitiatieven en impactondernemingen in Brabant ondersteunt. Het doel is om via Stérk.Brabant kennis en ervaringen te delen en zo te leren hoe je met je initiatief op een maatschappelijke en betekenisvolle manier bijdraagt en je impact zichtbaar maakt.

Een van de aangesloten impactondernemingen, PeelPioneers, vertaalt duurzaamheid naar afvalvermindering en creëert daarnaast nieuwe waarde uit restmateriaal dat anders verloren zou gaan. Sinds 2021 verzamelen deze pioniers kilo's citrusschillen die normaal gesproken moeilijk te recyclen zijn en verwerken ze deze voor 100% tot bruikbare producten, zoals voedingsmiddelen en ingrediënten voor cosmetica. Het bijzondere is niet alleen dat PeelPioneers de schillen kan verwerken, maar ook een hele keten heeft opgezet om de schillen te verzamelen.

‘Niet met een *big bang*, maar met kleine stapjes krijg je de samenleving in beweging.’

Clèmens Piena - wethouder Oosterhout

Regio Deal West-Brabants Welvaren

De Regio Deal West-Brabants Welvaren organiseerde een bijeenkomst met de titel WeBecome. Veelbelovend! Alleen al bij de gedachte aan de impact van de investeringen vanuit het Rijk in dit deel van de provincie voel ik lichte vlinders in mijn buik. Ik ging naar een bijeenkomst om meer te weten te komen. Al snel werd me duidelijk dat in het West-Brabants Welvaren gezondheid en een gezonde leefomgeving een grote rol spelen in de verder traditioneel wat meer op de economie gerichte setting.

Als één van de trekkers van de Regio Deal heeft Clèmens Piena, wethouder van de gemeente Oosterhout, zich daar hard voor gemaakt. Binnen de term ‘plantaardige regio als basis’ heeft hij zich ingezet om de plantaardige economie te koppelen aan het thema gezondheid. Ik sprak erover met Clèmens. Met onder andere brede welvaart en gezondheid en welzijn in zijn portefeuille gaan deze onderwerpen hem duidelijk aan het hart. Een boeiend gesprek volgde.

Het Rijk stelt geld beschikbaar om de kwaliteit van leven, wonen en werken in regio's te verbeteren. De nadruk ligt op gebieden die dit goed kunnen gebruiken. Deze samenwerking tussen Rijk en regio heet een Regio Deal.

Ik: ‘Waarom gezondheid?’

Clèmens: ‘Gezondheid is de basis van alles. Zonder een gezonde bevolking heb je geen bloeiende economie, geen levendige gemeenschap en geen toekomst. In West-Brabant hebben we te maken met een vergrijzende bevolking en stijgende gezondheidskosten. Als we hier niets aan doen, zal dat uiteindelijk een grote impact hebben op onze regio. Daarom moeten we investeren in gezondheid, niet alleen in de medische zin, maar ook in termen van een gezonde leefomgeving, voeding en welzijn.

Zelf heb ik in mijn leven ook moeten ontdekken hoe ik gezonde keuzes moest maken. Ik kom uit een kansarmere omgeving en heb uiteindelijk als beroepsmilitair geleerd wat discipline voor mij kon betekenen. Naarmate ik stappen zette in mijn carrière, en in een omgeving kwam waar meer mensen werkten die in een kansrijkere omgeving waren opgegroeid, begon ik me af te vragen wat ik eigenlijk wilde bereiken. Anderen ook de mogelijkheden bieden om de stap van kansarm naar kansrijk te maken stond daarbij op één. In mijn huidige rol als wethouder heb ik daar gezondheid en een gezonde leefomgeving als cruciale pijlers aan toegevoegd.’

‘Waarom wilde je per se dat de Regio Deal West-Brabant er komt?’
 ‘Voor mij was het om meerdere redenen mooi om betrokken te zijn bij de Regio Deal. Het feit dat de investeringen van het Rijk op regionale schaal terechtkomen, maakt het bijzonder interessant. Het minder politieke karakter van

deze samenwerkingen biedt ruimte om keuzes te maken voor de lange termijn. Dit is cruciaal om een transitie te realiseren die nodig is, in het algemeen en dus ook voor onze regio. Veel van de besluiten die op lange termijn invloed hebben op het leven van Brabanders – zoals de aanleg van bedrijventerreinen of infrastructuur – worden hier genomen.

Ik zag kansen om een gezonde leefomgeving te koppelen aan een economisch programma. Dit was niet vanzelfsprekend, maar het maakte onze Regio Deal wel kansrijker. Vanuit mijn rol als bestuurslid van de GGD West-Brabant was het dan ook logisch om hieraan deel te nemen. Het vooruitzicht van extra middelen voor de regio om ook echt stappen te kunnen zetten, gaf me daarnaast extra energie.’

‘Wat is jouw bijdrage aan de Regio Deal?’

‘Met de stuurgroep hebben we de Regio Deal West-Brabant ingezet om de plantaardige regio als basis te nemen. Dit versterkt de identiteit en de netwerken van onze regio. Denk bijvoorbeeld maar aan de historische grote invloed van het telen en verwerken van suikerbieten op de lokale economie. Het thema is ook gericht op een gezondere leefomgeving. Zo zit gezondheid verweven door de hele deal, niet alleen in de fysieke omgeving, maar ook in het beter beschikbaar maken van plantaardig voedsel. Dat is vaak goedkoper en gezonder, waardoor je inwoners kunt verleiden gezondere keuzes te maken.’

‘Zoals je weet, ben ik op zoek naar toekomstverliefdheid, het (weer) gegrepen worden door de liefde voor Brabant. In jouw woorden proef ik ook veel passie en liefde voor de toekomst. Kan je zeggen waar jij toekomstverliefd van wordt?’

‘De term ‘toekomstverliefd’ vind ik heel mooi gekozen. Als bestuurder moet je altijd blijven denken vanuit een positieve, ‘glas is halfvol’-mentaliteit. Er zijn veel grote problemen, maar juist door allerlei kleine acties kun je een ideaal dichterbij brengen. Niet met een *big bang*, maar door kleine acties krijg je de samenleving in beweging. Zeker als lokale of regionale overheid moet je het doen met de zaken waarop je invloed hebt. Waterpunten op scholen bijvoorbeeld, of snelfietsroutes of het stimuleren van voedseltuinen. Misschien lijken dat kleine stappen, maar ze zijn betekenisvol op weg naar een ideaal.

Op deze manier dragen we bij aan wat ik een *tipping point* noem: een kantelpunt, waarop de opinie omslaat en een gezondere leefomgeving de nieuwe norm wordt. Ik kijk voor mezelf waar ik, vanuit mijn invloedssfeer, kleine veranderingen teweeg kan brengen. Daar zit mijn passie, mijn liefde voor de toekomst. Ik hoop dat iedereen dit gevoel in zichzelf kan oproepen en kan laten spreken!’

De voornemens om met de Regio Deal in West-Brabant te investeren vind ik om meerdere redenen interessant. Deze regio blijft op verschillende economische indicatoren en in termen van brede welvaart achter bij de rest van Brabant en het landelijk gemiddelde. Daarom is het zo interessant dat beide grote vraagstukken aan elkaar verbonden worden.

De vraag is of we deze uitdagingen wel via de as van de economie kunnen – en moeten – oplossen?

Economische groei is dus zeker niet de enige oplossing die we nastreven. Moeten we dus ons denken herzien en misschien zelfs afscheid nemen van het groeimodel?

Ik raak lichtelijk in de war, wil me niet heen en weer laten slingeren tussen botsende meningen over dit onderwerp, zoals in de discussie rondom groene groei en postgroei. Want hoe zit het daar eigenlijk mee, met groei?

Als je bent
waar je wilt
zijn
moet je
blijven

Van groene groei

‘Bedrijven richten zich te veel op winst maken en te weinig op het oplossen van maatschappelijke problemen.’

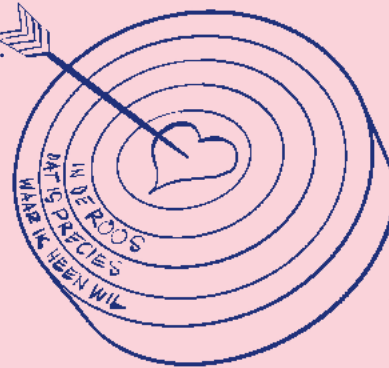
In zijn **boek Crisis van democratisch kapitalisme** stelt **Martin Wolf** dat de economie stagneert en niet langer welvaart creëert voor de meerderheid; alleen de allerrijksten profiteren. Martin ziet de oplossing in groene groei en technologische vooruitgang, en hij is daarin niet de enige. Nederland heeft inmiddels zelfs een ministerie van Groene Groei. Dat geeft wel aan hoeveel vertrouwen er is in deze aanpak.

Via postgroei

‘Je kunt alleen groeien door meer uren te werken of productiever te worden, wat leidt tot druk en stress. Met een postgroeimodel stop je de groei en dat brengt meer geluk, een stabiel klimaat en een leefbare aarde.’

Paul Schenderling betoogt in **Er is leven na de groei** juist dat we moeten stoppen met economische groei.

Tijdens onze **trendnacht Economische (r)evolutie** illustreerde Paul met de Jevons-paradox dat technologische efficiëntie vaak leidt tot méér consumptie in plaats van minder. Een argument tegen groene groei. Auto's zijn bijvoorbeeld wel zuiniger geworden, stelt Paul, maar ook groter. Daardoor zijn het totale materiaalgebruik en de uitstoot niet afgenomen.

Naar nieuwe Brabantse economie

Laat ik me even bezinnen en reflecteren op deze grote thema's. Als ik rustig blijf en het pad van de liefde bewandel, zie ik hoe de verschillende modellen van groene groei en postgroei, in de juiste context benut, maatschappelijke en ecologische problemen wegnemen en kunnen leiden tot een rijk palet waarmee we de mooiste, gewenste, gedroomde toekomst kunnen schilderen.

7 Zeven kernwaarden

Groene groei en postgroei krijgen aandacht in beleidsstudies. Zo is postgroei expliciet uitgangspunt in het scenario Groen Land, de Ruimtelijke Verkenning 2023 van het Planbureau voor de Leefomgeving. Ook de Stichting Toekomstbeeld der Techniek (STT) bouwt hierop voort in de studie Voor niets gaat de zon op, die laat zien dat een postgroeimodel veel mogelijkheden biedt om de economie en samenleving naar onze wensen en verlangens vorm te geven. Niet tot een one-size-fits-all, maar met een breed scala aan keuzemogelijkheden die ons de kans geven om een economie te creëren die echt dienend is aan de samenleving waar we van dromen.

Mijn hart bonst in mijn keel bij het lezen van de laatste zinnen. 'Geen one-size-fits-all, maar maatwerk voor een economie die dienend is aan de samenleving van mijn dromen.' In de roos! Dit is precies waar ik heen wil. Langs welke vijf ontwikkelingen de nieuwe Brabantse economie zich aan het hervormen is heb

ik met je gedeeld. Nieuwe waarden formuleren zal me op basis van deze analyse veel makkelijker afgaan. Ze zullen onze liefde voeden.

Zie hier de zeven waarden die ik vond tijdens mijn zoektocht naar de nieuwe Brabantse economie. Hebben ze niet alles in huis om gevoelens van liefde te beantwoorden?

Waarde 1

We zetten mensen en gemeenschap centraal

Wanneer we kiezen tussen economische groei en de kracht van lokale gemeenschappen, kies ik voor harmonie. Samen bouwen we aan een samenleving waarin ieder van ons een plek vindt.

Waarde 2

Welzijn gaat boven winst

De economie dient ons, de mensen, en de natuur. Ik geloof dat echte vooruitgang begint wanneer we welzijn vooropstellen in plaats van puur financieel gewin. Samen geven we vorm aan een economie die ons allemaal ten goede komt.

Waarde 3

Van extractie naar regeneratie

We gaan verder dan duurzaamheid; we richten ons op herstel en verrijking. Ik zie een toekomst waarin we niet alleen behouden, maar juist regenereren – voor de natuur, voor onszelf en voor de komende generaties.

Waarde 4

Brede welvaart als leidend kompas

Welvaart is meer dan geld. Samen streven we naar een leven waarin sociale, maatschappelijke en ecologische factoren de maatstaf zijn. Ik geloof dat dit kompas ons leidt naar een toekomst waarin iedereen bloeit.

Waarde 5

Winst en positieve impact gaan hand in hand

Wanneer ik onderneem, zoek ik naar een balans tussen economische activiteiten en maatschappelijke doelen. Samen zorgen we ervoor dat winst niet ten koste gaat van wat echt belangrijk is: onze mensen en onze planeet.

Waarde 6

Kleine stappen, grootse verandering

Elke kleine stap die we zetten, elke samenwerking die we aangaan, brengt ons dichterbij een gezonde en inclusieve samenleving. Ik geloof dat de kracht van verandering ligt in de som van onze gezamenlijke inspanningen.

Waarde 7

Toekomstgericht denken

Ik maak keuzes met oog op een duurzame toekomst. Samen bouwen we aan een wereld die niet alleen vandaag, maar ook de komende decennia en verder, goed is voor mens en planeet.

Laten we samen *liefde* bedrijven

DEMOCRATIE

ZO SCHAPPELIJK IS GEMEENSCHAPPELIJK

Wat als we privaat eigendom niet meer als enige basis nemen voor onze economie en we opnieuw gaan kijken naar gemeenschappelijke eigendomsvormen, zoals de meenten uit het verleden?

Wat als we, zoals Thijs Lijster suggereert, een ‘sterk verhaal’ creëren dat mensen mobiliseert en inspireert om de wereld anders te zien en anders te handelen?

Wat als we de potentie van moderne meenten zoals Ge Meent ‘t in Eindhoven benutten, waar gedeelde ruimtes de gemeenschap dichter bij elkaar brengen?

Wat als de toekomst bestaat uit regeneratieve landbouw en gemeenschapsboerderijen zoals Lenteland, waarbij we eigendom en verantwoordelijkheid delen, met respect voor de aarde en elkaar?

Wat als we niet langer focussen op wat we verliezen, maar juist gaan investeren in het ‘blijfklimaat’ van onze dorpen, waar bestaande bewoners worden gekoesterd en hun stem telt?

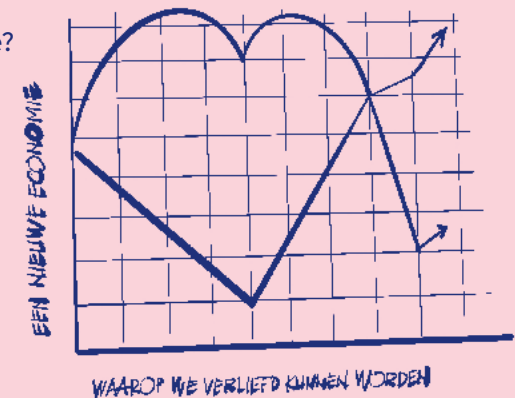
‘Net als in een relatie moet je ook in een dorp investeren om het leuk te houden.’

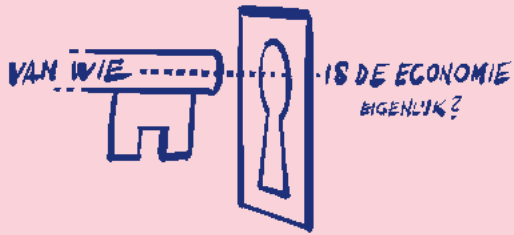
Ivonne van der Horst, Eigen kweek

In krimpgebieden wordt vaak gefocust op het aantrekken van nieuwe inwoners en bedrijven. Mij lijkt het juist goed als we in het blijfklimaat investeren en de mensen koesteren die blijven. Liever dan treuren om degenen die vertrekken, zetten we ons in voor de rust en ruimte van het dorp zodat zij zich prettig voelen in hun leefomgeving.

Stel je voor dat we een economie kunnen bouwen waarin gemeenschappelijkheid, duurzaamheid en wederzijds respect centraal staan. Een economie die niet draait om competitie, maar om samenwerking; niet om schaarste, maar om overvloed. Misschien levert dat een economie op waar we verliefd op kunnen worden. Een economie die niet alleen werkt voor enkelen, maar voor ons allemaal.

Zijn we er al dichtbij, denk je?

Van wie is de economie eigenlijk?

Een vraag die me bezighoudt, omdat ik regelmatig voor de keuze sta: zelf doen of delen? Ik krijg dan voor mezelf niet scherp wat het beste antwoord is.

Privaat eigendom lijkt vaak vanzelfsprekend – zelf de productiemiddelen grond, machines en kapitaal hebben – maar dat is beredeneerd vanuit ons huidige kapitalistische systeem. En vroeger ging het anders. Het kán dus ook anders! Vroegere coöperatieve eigendomsvormen zoals de Boerenleenbank en Campina in Brabant spreken sterk tot mijn verbeelding. En nog langer geleden, enkele eeuwen geleden, stond gemeenschappelijk gebruik in meenten, of ‘commons’ centraal. Dat waren plekken die gezamenlijk gebruikt werden, zoals heidevelden en andere woeste gronden. Het geeft een heel charmant beeld.

Als ik deze eeuwenoude kijk op eigendom vertaal naar het nu, en naar jou, lieve toekomst, hoe ziet het plaatje er dan uit? Hebben meenten vandaag de dag nog kans van slagen?

Thijs Lijster beschrijft in zijn **boek** Wat we gemeen hebben de kenmerken van een meent, het Nederlandse woord voor commons.

In een meent draait het om drie elementen:

- ♥ *het delen van iets, zoals kennis, grond of cultuur*
- ♥ *de activiteiten rondom dat delen, zoals het vaststellen van regels en principes*
- ♥ *en de mensen die de meent samen gebruiken, de gemeenschap*

Thijs analyseert niet alleen het verdwijnen van meenten; hij formuleert ook drie ‘sterke verhalen’ die politieke verandering kunnen mobiliseren. Hierbij volgt hij de definitie van sterke verhalen van cultuurfilosoof René Boomkens: ‘Zo’n sterk verhaal lijkt misschien onwaarschijnlijk, maar bezit toch een zekere mobiliserende en sturende kracht. Het biedt een perspectiefwisseling, wat weliswaar geen voorwaarde is voor politieke verandering, maar wel een cruciale stap kan zijn. Door het besef dat de toestand van de wereld zoals die is niet vanzelfsprekend is, open je de mogelijkheid dat ze ook anders zou kunnen zijn.’

De economie is niet alleen van mij.

Enkele voorbeelden van mede-eigenaarschap en hedendaagse commons in de gemeenschap.

Project Ge Meent 't in Buurtschap te Veld in Eindhoven. Samen met buurtbewoners, minitopia, Woonstichting 'Thuis, Woonbedrijf en Van Wijnen onderzoekt Fontys-onderzoeker Ferry van de Mosselaer in Buurtschap te Veld in Eindhoven hoe een schuur in de wijk gedeeld kan worden.

Het is een zoektocht hoe deze nieuwe vorm van gedeeld eigendom in te Veld geïntegreerd kan worden, waar 500 woningen, in een mix van (sociale) huur-, koop- en zelfbouwwoningen gebouwd worden. In de wijk is nog ruimte voor een schuur, bijvoorbeeld om spullen voor de wijk in op te slaan.

‘Commons zijn altijd dragende gemeenschappen, maar dragende gemeenschappen zijn niet altijd commons.’

Gerard Rooijakkers in essay Van Onderop voor BrabantKennis

Het gaat in dit project duidelijk over delen in de bredere zin van het woord. Want hoe geef je dat in de praktijk vorm? Hoe het uitpakt zal pas over een aantal jaar duidelijk worden, toch laat het experiment nu al het potentieel van moderne meenten zien.

‘Niet instellingen, maar dragende gemeenschappen zijn het fundament van regionale culturele ecosystemen.’

Gerard Rooijakkers in essay Van Onderop voor BrabantKennis

Lenteland, een coöperatie die regeneratieve gemeenschapsboerderijen opzet, gericht op diversificatie van het landschap en duurzaam voedsel verbouwen.

Hoe het werkt? Vanuit een stichting wordt een boerderij gekocht, die wordt overgedragen aan de coöperatie om de boerderij te gaan runnen. Geïnteresseerden kunnen certificaten kopen en mede-eigenaar worden. Zo kan Lenteland nieuwe boerderijen aankopen, met als doel om binnen tien jaar honderd communityboerderijen op te zetten. Hoopvol voor een duurzamere toekomst!

Jaap Fris en Niels Moshagen zijn de boeren die, samen met vrijwilligers, klanten en mede-eigenaren, bouwen aan de eerste Nederlandse Lenteland-boerderij: Erve Kiekebos in het Gelderse Empe. Op deze voormalige melkveehouderij combineren ze de principes van commons met regeneratieve land- en tuinbouw.

Op dezelfde dag schreef de een zich in voor een cursus burgerboeren en had de ander honderd vierkante meter moestuin tot zijn beschikking gekregen. Dat was het moment dat stedelingen Jaap en Niels besloten samen te gaan boeren. Lenteland was geboren.

In de **podcast Van stad naar land** leggen zij hun keuze en duurzame, experimentele aanpak uit. De podcast geeft een waardevol inkijkje in de nieuwsgierigheid van mensen naar elkaar en de spanning tussen verschillende manieren van leven. Uiteindelijk gaat de podcast daardoor ook over hoe je in het leven staat en naar de toekomst kijkt.

Dialogoog met de omgeving, zoals het waterschap, mede-eigenaren en klankbordgroepen, is wezenlijk voor het functioneren van Lenteland.

Als 'toekomstboeren' gaan Niels en Jaap openhartig in gesprek met de burens over hun stadse herkomst en de manier waarop zij het bedrijf runnen.

‘Zij gaan
steeds meer
zien wat jullie
zien of zagen.
En wij gaan
steeds meer
zien wat zij
zagen.’

Jaap Fris en Niels Moshagen - Lenteland-boeren Erve Kiekebos

De economie kenmerkt zich door bedrijvigheid. En dat is natuurlijk altijd afhankelijk van de omgeving. Of we het nu een ecosysteem noemen of een markt: als bedrijven van elkaar afhankelijk zijn, is dat ook een voorbeeld van een gezamenlijke economie. In Uden kwam ik een mooi voorbeeld tegen.

Campus Uden

*Tijdens de coronapandemie zag leraar **Guus Daanen** zijn studenten vereenzamen. Hij creëerde een plek waar zij elkaar konden ontmoeten. Inmiddels is Campus Uden een plek die studenten koppelt aan stageplaatsen in de buurt. Omdat ze via deze stages in de buurt werk kunnen vinden, is het voor jongeren aantrekkelijk om in hun dorp te blijven wonen. En bedrijven vinden er, naast lokale betrokkenheid, ook nieuw personeel mee.*

Delen of zelf doen, bedrijvigheid bedrijven of genieten... Ik kan er kort over zijn: de economie is van ons en zijn we zelf. Het is dan ook van groot belang te weten waar we uithangen, waar de bedrijvigheid plaatsvindt en hoe we die stimuleren. Met de kennis en aanbevelingen uit onze **longread: Wat is er aan de rand?** kan ik het toekomstverliefd worden op de Brabantse Economie verder verkennen.

Wat is er aan de rand?

Het Brabantse platteland kampt met bevolkingskrimp, vergrijzing en een uitstroom van jongeren, wat leidt tot een afname van voorzieningen en vitaliteit. Terwijl de stedelijke gebieden economisch en demografisch floreren, staan de randen van onze provincie voor sociale en economische uitdagingen. Gerichte interventies zijn nodig om deze gebieden leefbaar te houden.

De longread van BrabantKennis geeft uitleg aan de huidige stand van zaken en doet drie suggesties:

1. Ga voor stad én rand

Focus niet alleen op stedelijke groei, maar besteed ook aandacht aan de krimpende gebieden van Brabant. Dit vereist bestuurlijke en financiële steun, zonder dat dit ten koste gaat van de stedelijke ontwikkeling.

2. Koppel klein aan groot

Verbind de energie en initiatieven van plattelandsregio's met de middelen en netwerken van steden om gezamenlijke oplossingen te ontwikkelen.

3. Verbeter het 'blijfklimaat'

Maak randgebieden aantrekkelijker om te blijven wonen door voorzieningen, woningaanbod en werkgelegenheid te verbeteren en zo de uitstroom van jongeren tegen te gaan. In krimpgebieden gaat de aandacht vaak naar verbetering van het vestigingsklimaat. Koude regiomarketing wordt ingezet om nieuwe bewoners, bedrijven en bollebozen aan te trekken. Vaak tevergeefs. Want jongeren die voor hun studie naar de stad vertrekken, keren niet zomaar terug, tenzij hun universiteit of hogeschool meeverhuist, maar dat is nog nooit gebeurd.

De mensen die blijven, vormen nog altijd de meerderheid. Zij kiezen bewust voor de rust en ruimte van het dorp en vinden dat een aantrekkelijk perspectief voor de hectiek van de stad. Dit aspect verdient meer aandacht. In plaats van te treuren om de jongeren of bedrijven die vertrekken, luidt de aanbeveling dat we de bestaande bewoners en bedrijven nóg meer koesteren dan we al deden. We moeten weten wat zij aantrekkelijk vinden aan de plek waar ze zijn, en wat ze nodig hebben om er prettig te kunnen wonen, werken en leven. Kortom, we moeten ons niet alleen bezighouden met het verbeteren van het vestigingsklimaat, maar ook met het verwarmen van het 'blijfklimaat'.

Door te investeren in wat er al is, in plaats van proberen te zijn wat je niet bent, kan een krimpgebied unieke kwaliteiten versterken en een plek blijven waar mensen met plezier wonen en werken.

Zullen we thuis-blijven?

TECHNOLOGIE

VOORUITGANG VOOR IEDEREEN

Innovatie. Hightech. Termen die voor in de mond liggen als je de economie in Brabant wilt beschrijven. Termen die een flitsend randje geven aan de bedrijvigheid, het ondernemerschap en de passie die je hier aantreft. Brabant staat nationaal en internationaal op de kaart als hightechcluster. Brainport staat te boek als the Human Silicon Valley.

Precies dit aspect vind ik het meest opwindende aan jou. Al die kennis. Het nieuwe. De mogelijkheden die wij hebben om de toekomst vorm te geven. Ónze toekomst. Onze droom. Ons pad dat voor ons ligt en de openheid waarmee we het samen betreden. In een zoektocht naar ons gezamenlijke morgen, een beter bestaan voor jou en mij, voel ik me verliefder dan ooit. Voorzichtig en ontdekkend, maar altijd wetend wat we doen.

Ook los van onze roze bubbel maakt mijn hart een sprongetje als ik me realiseer dat onze Brainportprovincie wereldwijd in het oog springt als het gaat over de economie en geo-economie. Europa, China en de VS kennen het grootste bedrijf van Brabant maar al te goed en proberen het in te zetten voor hun strategische doelen. We hebben dus best wat in de pap te brokkelen...

*Naar aanleiding van onze **verkenning** **Tussen vrees en vriendschap** schreven **Jos van den Broek en David Criekemans** een opiniestuk. Daarin benadrukten we al de impact van schuivende geopolitieke panelen op Brabant. Profiteerden we dertig jaar lang van een globale en nagenoeg frictieloze, waardevrije handel; nu komen we terecht in een wereld van handelsblokken, tariefmuren en een gevecht om kennis en werelddominantie.*

We maakten ook een documentaire over de relatie tussen Brabant en China die de complexiteit van dit alles laat zien. Hierin verwijst Ching Lin Pang naar de internationale handelsbetrekkingen:

‘Als we alleen handelen met landen en culturen die exact hetzelfde zijn als wij, denk ik dat we niet ver geraken als mensheid.’

Ching Lin Pang - Antropoloog hedendaagse ontwikkelingen in Azië

Ooit vielen ze bijna samen, maar de laatste tijd botsen ze steeds vaker; de **Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)** benoemt de toenemende spanningen tussen de prioriteiten in onze economie van morgen: **WEERBAARHEID**, **WELVAART** en **WAARDEN**.

Mijn hart breekt als onze relatie hierop zou stuklopen.

Laten we er alles aan doen om dit te voorkomen.

Ik beloof je dat ik alle ongemakkelijke vragen die je me stelt zal beantwoorden. En we móeten het gesprek blijven aangaan over wat we belangrijk vinden. Jij bent mijn nummer één, weet je nog?

Deze insteek kozen wij ook in onze documentaire over de relatie tussen Brabant en China.

De wereld verandert, hoe gaan wij daarmee om?

We komen vast ook voor lastige keuzes te staan. Dus zullen we werk moeten maken van onze waarden, op dat terrein achteroverleunen is er niet meer bij. Daar komen we vast wel uit. Laten we blijven letten op anderen. Niemand hoeft verstrikt te raken in het geopolitieke geweld. Als je baan op het spel staat of als je slachtoffer wordt van cybercriminaliteit komt je situatie er heel anders uit te zien. Dan kan vastlopen zoveel pijn doen, ik wens niemand toe dat hen dit overkomt. Vrienden of familie niet, maar ook die onbekende ander. We mogen best wat meer oog hebben voor elkaar in deze interessante, maar ook verontrustende tijd.

Eerder zagen we in Nieuwe waarden al de kansen die de postgroei of andere economische scenario's bieden. Daarvoor is vernieuwing nodig, richtinggevende innovatie.

Hoewel het ook de vraag is wie die richting eigenlijk geeft? Wie moet dat doen?

‘Meer is altijd beter’ gaat niet langer op. Daar komen we niet meer mee weg. Mijn voorstel is dat jij en ik vanaf nu uit ons vacuüm stappen en de omgeving centraal plaatsen, inclusief maatschappelijke uitdagingen. Dan komen we daar ook meer mee in verbinding te staan, dat lijkt mij fijn.

Het zou wel handig zijn als er iemand was die richting geeft. Wie o wie kan dit doen? *In de afgelopen veertig jaar keek je naar het bedrijfsleven voor antwoorden. Dat was de reflex. Want de overheid, zo werd gedacht, kon bijna niets goed doen. Toch wijst Mariana Mazzucato al geruime tijd op de sleutelrol van de overheid in technologische vooruitgang: veel technologieën die onze moderne wereld mogelijk maken, zijn juist het resultaat van overheidsinvesteringen. De iPhone, gps, internet, Siri en het touchscreen bijvoorbeeld. En denk ook aan de innovatie in ontwikkeling van medicijnen en vaccins, waarbij private bedrijven vaak pas de laatste schakel zijn. Ook hier speelt de overheid een cruciale rol in het grootmaken van deze innovaties.*

De boodschap is dan ook niet dat de overheid de markt moet overnemen, maar dat er een nieuw, evenwichtiger samenspel nodig is tussen markt en overheid. Een overheid die met meer zelfvertrouwen optreedt en haar eigen potentieel beter benut.

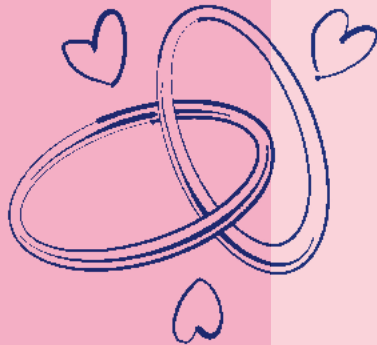
Mariana Mazzucato – De ondernemende staat

Mariana Mazzucato pleit voor een nieuw samenspel tussen overheid en markt, waarbij de overheid meer zelfvertrouwen toont en actief investeert in innovatie, zoals ze deed met technologieën achter de iPhone. Ze benadrukt dat grote publieke investeringen essentieel zijn voor het oplossen van grote maatschappelijke uitdagingen.

Meer zelfvertrouwen... en het eigen potentieel optimaal benutten. Ik ben voorstander!

De overheid kan veel meer dan wij haar soms toeschrijven en dan zij zelf gelooft. Overal om me heen zie ik missiegedreven innovatie. Daar spreekt zo duidelijk het echte samendoen uit. Daar hou ik nou van: een gezamenlijke ambitie, die publieke en private sectoren overstijgt. Naar jou en mij vertaald: we bewandelen onze eigen weg en iedereen mag het zien. Liefde!

**Nog lang en gelukkig.
We zullen de
effecten meteen
merken, lieve
toekomst. Als we
ons zonnige pad naar
een lang en gelukkig
leven voortzetten,
levert dit gezondheid
en welzijn op.**

Veel organisaties kijken niet alleen naar de technische kwaliteit van woningen, maar naar de leefomgeving als geheel en hoe die bijdraagt aan het welzijn van de bewoners.

Ze laten innovatie aansluiten op maatschappelijke doelen, in plaats van louter op winstmaximalisatie. Hun initiatieven bieden een glimp van wat de toekomst zou kunnen zijn. 'Een economie waarin we niet enkel streven naar groei, maar naar groei met betekenis, naar vooruitgang die ons allemaal ten goede komt.' Een ontwikkelaar, die niet alleen bouwt aan huizen, maar ook aan de toekomst van water en biodiversiteit, wordt genoemd als voorbeeld.

Liefdevol huis

Samen met organisaties als Vogelbescherming Nederland en het Longfonds zoekt Heijmans naar manieren om wonen te verrijken. Dat inspireert me, het laat zien dat er veel meer mogelijk is als je samenwerkt. Het idee dat een huis meer kan zijn dan een dak boven je hoofd spreekt me aan. Mensen wonen fijner als wordt gezorgd voor sociaal contact, als er een gezamenlijke ruimte of feestzaal komt of extra zorg wordt gegeven. Het zijn deze extraatjes waaruit liefde voor je huis ontstaat.

En jij, mijn liefste toekomstige Brabant, speelt een centrale rol in al deze mogelijkheden.

Met jou durf ik het aan een thuis te bouwen. Je bent niet alleen een hightechregio, een innovatieve hub, maar ook een plek waar maatschappelijke waarden de koers mogen bepalen. En we doen het niet alleen voor onszelf, maar voor de generaties die na ons komen.

Door samen de toekomst te verkennen en vorm te geven, wordt mijn verliefdheid voor jou het meest voelbaar.

Er is nog iets wat ik wil voorkomen: nep doen. Ik prik daar zo snel doorheen, het staat me tegen.

Mijn wens is dat jij voor altijd jezelf blijft, je authentieke jij. En dat we samen dag in dag uit de keuze voor 'echt' blijven maken.

Nieuwe vormen van intelligentie

Ik ben er al sterk aan gewend dat kunstmatige intelligentie, *Artificial Intelligence* (AI), deel uitmaakt van onze dagelijkse praktijk. In taal, in spraak, in communicatie en media. Toch weet ik nog niet goed hoe ik ermee om moet gaan als leraren, tekstschrijvers en collega's 'ineens' werk leveren dat met ChatGPT is gecreëerd. Want hoe kan ik echt van nep onderscheiden?

Natuurlijk is het makkelijk. Een samenvatting maken, boeken, kranten en berichten automatisch laten voorlezen, ordenen en organiseren. ChatGPT regelt het wel even voor je. Naadloos rollen er teksten uit die je direct kunt gebruiken. Razendsnel en vrijwel perfect. *We ain't seen nothing yet*, maar zien nu al hoe krachtig en kansrijk deze tool is en ons leven en werk vergemakkelijkt.

Experts zagen deze ontwikkeling al langer aankomen, hoorde ik in de **Hoe een koe een haas** podcast met **Bart Wernaart**. En volgens hen staan we nog maar aan het begin. Als ik me dat voorstel, duizelt het me. De mogelijkheden en gevolgen van deze revolutie gaan mijn voorstellingsvermogen al snel te boven.

Tijdens het BrabantKennis kenniscafé **AI in Brabant** gaf **Haroon Sheikh** een lezing over de nieuwe systeemtechnologie die ons denken en doen op fundamentele wijze gaat beïnvloeden.

Zoals de boekdrukkunst, de stoommachine en de verbrandingsmotor dat eerder deden. Dat dwingt ons fundamenteel na te denken over de manier waarop we technologie willen inzetten, zodat de effecten ons niet overkomen, maar wij ze zélf helpen

vormgeven. Zo laten we AI voor ons werken, in plaats van andersom.

Heeft AI het begrip ‘intelligentie’ opgerekt?

Kunstenaar en schrijver **James Bridle** beschrijft in het **boek Manieren van zijn** dat we intelligentie nog steeds definiëren als ‘dat wat mensen doen’. Hun werk gaat over de manieren waarop de digitale, genetwerkte wereld de fysieke, offlinewereld bereikt. Een nieuwe esthetiek, waarmee James probeert te laten zien dat er nog zoveel meer vormen van intelligentie zijn buiten de ‘meer dan menselijke wereld,’ zoals hun het uitdrukt.

...Zo zijn er planten die het verschil horen tussen een gevaarlijk insect en andere insecten. James gebruikt de inzichten over niet-menselijke intelligentie bij de ontwikkeling van AI, die kan helpen de wereld van onze dromen te creëren. Volgens hun moet AI non-binair en gedecentraliseerd zijn, en moet het ruimte openlaten voor het niet-weten. Dit vind ik een mooie gedachte.

...We denken vaak dat we meer weten dan we daadwerkelijk doen.

Kan ik het niet-weten actief meenemen als ik zoek naar mijn potentiële liefdeskandidaat: de toekomst waarop ik verliefd word? Ik denk het wel. Want wat we weten, is dat we de toekomst niet kunnen voorspellen.

Moeten we bestaande concepten en ideeën dan maar lineair doortrekken? Dat lijkt mij inderdaad geen goed idee. We zouden daardoor de kans laten schieten om de toekomst te laten zijn, niet te weten of te kennen.

Lieve toekomst,
mag ik je nog
een tijdje
openlaten en
samen het
niet-weten
omarmen?
Ik blijf bij je.

Ik ook in jou

DATA

WAAR KUNNEN WE OP REKENEN?

Ik investeer in jou, jij in mij

Een delicate evenwichtsoefening

We zijn ontzettend graag bij elkaar, lieve toekomst, dat staat vast. Elke dag samen onderweg zijn, betekent elke dag genieten en het gedroomde leven leiden. Wat geeft die roze bril een mooi beeld van de werkelijkheid! Maar af en toe betrap ik mezelf op vragen als: hoe diep gaat onze liefde, is onze liefde rendabel, ook in economisch opzicht? En is het een duurzame liefde, of een die alleen standhoudt zolang de cijfers gunstig zijn? *Ik investeer in jou, en jij in mij – hoe ver kunnen we gaan?*

Mijn gedachten dwalen af naar de lange reis die we al in elkaars gezelschap maakten. Een horizon tegemoet die soms rooskleurig lijkt en soms vragen oproept. Geleidelijk komen we erachter in hoeverre we op elkaar kunnen bouwen en elkaar versterken, zónder dat dit berekenend wordt.

Kunnen we samen wel zo volledig blijven investeren? Hoe vinden we evenwicht in onze groei, in welvaart én welzijn? Hoe verzekeren we ons ervan dat dit de toekomst oplevert die ons het allerliefst is?

Om mijn gedachten te ordenen, duik ik in wat data:

♥ **Brabant lijkt het goed te doen, maar niet overal en voor iedereen.**

*De resultaten uit de BrabantKennis-publicatie **Lijnen van verschil** laten zien dat West-Brabant op veel thema's minder goed scoort dan het oostelijke deel van de provincie. Minder banen binnen acceptabele reistijd, meer werkloosheid en een slechtere ervaren leefbaarheid.*

Het lijkt alsof we het breed hebben, maar kijken we dieper dan economische groei en breder dan Brabant als geheel, dan wordt het beeld diffuser. Ik investeer in jou, maar voel je dat ook?

♥ **Toch lijkt de werkgelegenheid het best in orde, als je het aan Brabanders vraagt. Ze hebben vertrouwen in de Brabantse economie.**

*51% vindt dat het goed gaat, slechts 10% is negatief, zo lees ik in het **onderzoek Brabantse burgers in beeld 2024** van Het PON & Telos.*

Maar vertrouwen is niet altijd genoeg. Wat gebeurt er als de cijfers veranderen? Als onze liefde voor de economie niet langer vanzelfsprekend is?

♥ **Brabanders zijn redelijk tevreden met hun brede welvaart, hoewel ook op dat vlak niet alles even goed op orde is.**

*Dit blijkt uit een **ander onderzoek van Het PON & Telos**. Er is werk aan de winkel om ervoor te zorgen dat iedereen die brede welvaart ook daadwerkelijk ervaart.*

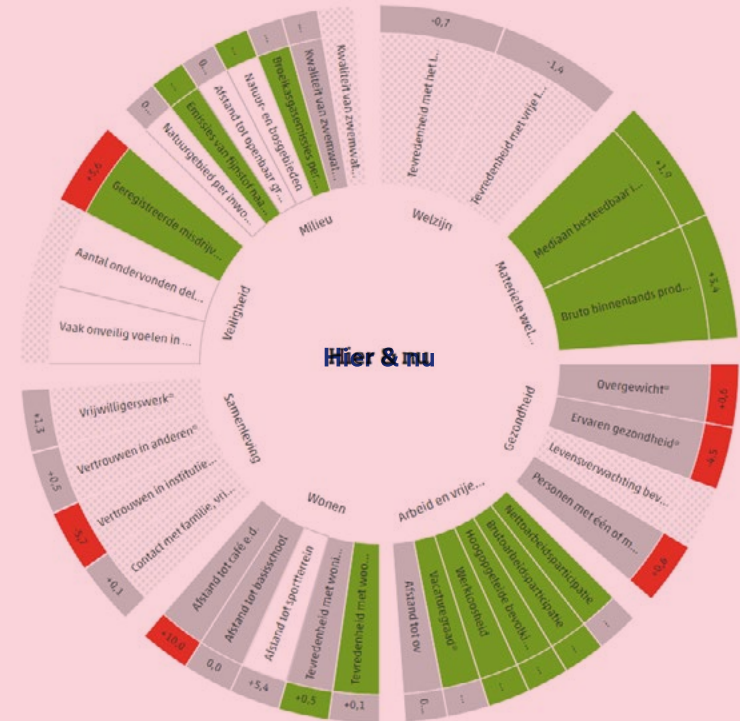
Is onze liefde voor de economie sterk genoeg om die uitdaging aan te gaan? Als je het mij vraagt, blijven we stevig in elkaar investeren. Het is het meer dan waard.

Laten we wel zijn

DATA

We zien allebei dat de economie verandert en we weten dat dit om innovatie vraagt. Het is bemoedigend dat Brabant op de Europese innovatie-index nog altijd bovengemiddeld scoort. Dat vond ik terug op de site **De Staat van Brabant**. Maar innovatie alleen is niet genoeg. De vraag blijft: kunnen we blijven groeien en ook iedereen meenemen?

Hier & nu, Noord-Brabant

Later, Noord-Brabant

→ CBS regionale monitor brede welvaart.

Kunnen we de juiste keuzes maken voor een toekomst waarin we samen investeren, zonder onszelf te verliezen?

Hoewel er nog van alles ontwikkeld moet worden om brede welvaart goed te meten, lees ik uit de regionale monitor brede welvaart van het CBS af dat diverse langjarige trends (de grotere vlakken in het midden) op groen staan. Dit groen wil zeggen: de indicator beweegt in de richting die wordt geassocieerd met een stijging van de brede welvaart. Het gaat dus de goede kant op! Ook al is het waar dat er nog veel werk aan de winkel is.

Je kunt heel veel cijfers presenteren over de economie, maar het interessante schuilt ook in de zaken die moeilijk in cijfers te vatten zijn. Wat zeggen cijfers echt over ons welzijn? Hoe meet je de waarden die we zelf voelen, die niet in euro's of percentages te vangen zijn? Daar wordt op gepuzzeld binnen het begrip brede welvaart. In **Lijnen van verschil** heeft **BrabantKennis** een aantal van die indicatoren weergegeven. Tegelijkertijd gaat brede welvaart niet alleen over het hier en nu, maar ook over elders en later. En juist dat laatste is zo moeilijk te vatten: hoe weten we nu al wat we in de toekomst belangrijk vinden? En hoe nemen we dat mee in onze beslissingen van vandaag?

Wakker worden in een nieuwe realiteit. Generaties van nu kiezen anders.

GENERATIES

IEDER ZIJN EIGEN STARTPUNT

Ik slenter graag door de oude dorpen van Brabant. Steeds weer besef ik dan hoe diep de familiebedrijven hier zijn geworteld. Ik ken zoveel verhalen van ondernemers die ooit als eenling begonnen, met niet meer dan een idee en een vastberaden wil. Ze bouwden hun bedrijven op, generatie na generatie, elke stap een sprong in het onbekende. En altijd gedreven door het verlangen iets duurzaam achter te laten. Het fascineert mij enorm hoe deze bedrijven vaak niet alleen hun eigen familieleden, maar door de jaren heen hele gemeenschappen meenamen in hun groei. De liefde en betrokkenheid bij de mensen om hen heen is ook op grotere afstand voelbaar en verwarmt onze provincie als een wollen deken.

Toch ligt de toekomst van Brabant al lang niet meer alleen in de handen van traditionele familiebedrijven. De jonge generaties zetten er een heel nieuwe vorm van ondernemen naast, met een heel nieuwe impact op de Brabantse economie, die uitstraalt tot ver daarbuiten.

Zo hoorde ik over **Carbyon**, een start-up die niet zomaar streeft naar winstmaximalisatie, maar naar een bijdrage aan het oplossen van klimaatproblemen. Hun aanpak, *steward ownership*, waarbij het bedrijf zichzelf toebehoort en waarden boven winst worden gesteld, geeft mij hoop naar de toekomst. Ik heb diepe bewondering voor deze nieuwe generatie ondernemers. Zij dromen niet alleen van verandering, maar proberen die verandering daadwerkelijk vorm te geven. Respect!

Familiebedrijven als de wortels van de economie

Waar generaties groeien, bloeit Brabant

Harry Lintsen en Giel van Hooff schrijven in hun bijdrage in het **boek** *Het Nieuwste Brabant* dat familiebedrijven altijd cruciaal waren voor de continuïteit en stabiliteit van de regio en een belangrijke pijler van de Brabantse economie. Waar bij andere bedrijven aandelen van eigenaar kunnen wisselen en de focus ligt op kortetermijnresultaten, hebben familiebedrijven vaker een langetermijnvisie en grotere maatschappelijke betrokkenheid.

Vanuit liefde en verantwoordelijkheidsgevoel voor de generaties na hen zijn deze organisaties trouw aan waarden als continuïteit, rentmeesterschap en maatschappelijke inbedding. In het boek wordt ingegaan op de evoluerende bedrijfswereld en de opkomst van nieuwe vormen van eigenaarschap.

wat we doorgeven hoe we voortleven

Steward ownership in het tijdperk van duurzame innovatie

De kunst van een bedrijf dat van zichzelf is

Nog even terug naar steward ownership. Dat is een bedrijfsmodel waarin het eigendom van een bedrijf in een stichting wordt ondergebracht, waardoor de oorspronkelijke bedrijfsdoelen en waarden zelfs bij een eventuele overname worden beschermd. De stichting is de formele eigenaar van het bedrijf, wat de koop of verkoop ervan, met winstmaximalisatie als enige doel, onmogelijk maakt. Een bedrijf met steward ownership blijft dus als het ware ‘van zichzelf’ en kan de focus houden op het waarborgen van de missie en waarden.

Een bedrijf dat van zichzelf is, klinkt als een sprookje. Temeer omdat zo’n bedrijf laat zien dat de toekomst niet te koop is. Maar soms, heel soms, worden sprookjes werkelijkheid. Het doet me terugdenken aan de **Zomersessies van de Koningshoevenontmoeting** in Tilburg die BrabantKennis samen organiseerde met Tilburg University, de BOM en de gemeente Tilburg in 2023 waar **Hans de Neve**, CEO van Carbyon, benadrukte hoe belangrijk een optimistische visie is als je veranderingen wilt realiseren:

‘Je hebt een grote dosis irrationeel optimisme nodig om tot verandering te komen.’

Met nieuwe waarden de weg naar innovatie banen

Verlangen drijft de toekomst.

Elke generatie heeft een ander startpunt. Daarom brengt elke nieuwe generatie niet alleen nieuwe ideeën, maar ook nieuwe waarden met zich mee. Dit werd duidelijk in een gesprek met **Annemieke Nijhof**, algemeen directeur van Deltares en wetenschappelijk directeur van Springtij.

In haar **keynote Verliefd worden op de toekomst** op de conferentie Nederland voor toekomstige generaties van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) benadrukte zij hoe belangrijk het is vertrouwen te hebben in de toekomst en het onderscheid te kennen tussen verlangen en verwachten.

Want de gemoedstoestand van nu bepaalt hoe we naar de toekomst kijken.

‘Het is belangrijk het verschil te begrijpen tussen verlangen en verwachten. Een verlangen is een intrinsieke energie die aanzet tot handelen om dit verlangen te bevredigen. Een verlangen is persoonlijk en komt van binnenuit. Verwachtingen daarentegen gaan vrijwel altijd over iets buiten onszelf: dat wat de ander zal gaan doen of laten, wat de overheid, de gemeente, de buurman of je partner voor je zal gaan doen. Veel relaties bloeien op door verlangen en gaan ten onder aan niet vervulde verwachtingen. Verlangen zet aan tot geven, verwachtingen gaan over ontvangen.’ – Annemieke Nijhof, algemeen directeur Deltares en wetenschappelijk directeur Springtij.

Vooruitkijken en terugblikken

Annemieke geeft aan vertrouwen te krijgen als ze kijkt naar de nieuwe generatie. De vaardigheden en de kennis die zij op jonge leeftijd al leren, zorgt er volgens haar voor dat we weer een stap verder kunnen zetten. Zij kunnen voortbouwen op de opgedane kennis.

En het mooie: ook terugkijken naar wat we in het verleden voor elkaar gekregen hebben, geeft vertrouwen in de toekomst. Dit hoorde ik niet alleen van Annemieke in haar keynote, maar doet me ook opnieuw denken aan het boek van **Hannah Ritchie**.

Ken je plekje

In verschillende processen ging Annemieke met een diverse groep inwoners op zoek naar wat zij waarderen in het gebied. Waardoor voelen ze zich daar thuis? De les hieruit is dat waarden afhankelijk zijn van het gebied waar mensen zich bevinden. De historie van dat gebied speelt daarbij mee. Grotere (landelijke) uitdagingen kunnen daarom alleen opgelost worden als ook deze gebiedskennis wordt meegenomen.

Zo zie ik het ook. We moeten niet alleen vooruit- en terugkijken, maar ook onze gemeenschappelijke grond goed in kaart hebben. Eropuit dus! In gedachten vouw ik zo'n ouderwetse landkaart uit en stippel ik een mooie route uit. Op zoek naar jou.

van afkomst naar toekomst

Het Brabantse
land

Wat geven we
de ruimte?

Denkend aan jou, geniet ik van jou. Je bent een plaatje. Spannend en afwisselend soms, vertrouwd en voorspelbaar waar ik je ken. Je hebt me steeds iets nieuws te bieden. Je bent prachtig en ook praktisch. Stukjes van jou zijn slim en tot op de millimeter uitgedacht, ingenieus in kaart gebracht en ze functioneren optimaal, maar er zijn ook nostalgisch vergeten delen. Daar zet je mijn zintuigen op scherp en verblindt jouw schoonheid me – perfect vol imperfecties, verwoed en uitbundig.

Lief mooi land, wat zullen we vandaag eens gaan doen?

Als ik het heb over het Brabantse land is er een grote kans dat ik daar iets anders onder versta dan jij. Ik denk aan het platteland (in hoeverre is dat er nog?), de verhouding tussen stad en omgeving en aan het landschap zelf. Het land, het water, de aarde, de bomen. En naast de natuur denk ik aan de cultuurlandschappen en dorpsculturen, de boeren. Moeten we dat alles niet gewoon het buitengebied noemen? Met de mensen als boeren en buitenlui?

Het Brabantse land. Je weet wel, waar het zo goed is volgens dat bekende liedje. Waarom wordt juist dat aspect benoemd, wat precies maakt het dan zo prettig leven hier?

Want datzelfde Brabantse land is toch ook al tijden een strijdtoneel. Een krachtenveld waar belangen botsen en waar continu wordt aangelopen tegen de grenzen van wat mogelijk is.

Er is land te kort voor alle wensen, noden en gegroeide gewoonten. Er leven nu al 2,6 miljoen mensen op dit kleine stukje aarde. En dat worden er 3 miljoen in 2050. In een van de eerste podcastafleveringen van **Hoe een koe een haas** beschreef **Niek Bargeman** deze groei.

De meeste inwoners komen terecht in de groter wordende steden, ruim een derde. Een kwart woont in het landelijk gebied, en de rest zal belanden in middelgrote steden of kleinere stedelijke concentraties. We moeten het doen met wat we hebben, maar waar halen we de ruimte voor de groei vandaan? Het land zelf kunnen we niet uitbreiden.

Wil ik toekomstverliefd blijven op het landschap van Brabant, dan vraagt dit om balans en samenhang tussen natuur en cultuur, tussen stad en land, tussen nu en vroeger, en natuurlijk tussen boeren en burgers. Maar hoe bereiken we dat? Eerst probeer ik de visies over het Brabantse land te ontwarren, voordat we op verkenning gaan. De paden op, de lanen in. Hee gaode mee?

*Onder meer geïnspireerd door de wijze waarop het Hadzavolk in Tanzania navigeert, schetst voormalig Rijksbouwmeester, architect en Brabander Floris Alkemade in zijn **boek De toekomst van Nederland: De kunst van richting te veranderen** hoe we leven in een tijd die vraagt om een andere inrichting.*

Op het eerste gezicht lijkt dit chaotisch te verlopen, maar het blijkt een instinctmatige manier van zoeken te zijn. Floris stelt dat het bij het vormgeven van de door ons gewenste toekomst helpt als je van richting kunt veranderen. Hij trekt dat door naar onze tijd:

‘Als niet bekend is waar je naartoe moet, is het volgen van een rechte lijn een dodelijke strategie die niet van intelligentie getuigt, maar van een gebrekkig waarnemingsvermogen. Om in onbekend terrein te overleven wordt juist het vermogen om van richting te veranderen bepalend.’

Ik heb onthouden wat Floris Alkemade schreef: *‘Onze tijd biedt daarmee een even urgente als unieke kans om van richting te veranderen. Daarvoor zal de blik niet alleen op de wereld gericht moeten zijn, maar ook op onszelf. Wie willen we eigenlijk zijn?’*

Die vraag stel ik mijzelf ook. Dat we dicht bij onszelf moeten beginnen, geldt net zo goed voor mij. Dicht bij mezelf beginnen. Heel dicht.

Het is goed te beseffen dat van richting veranderen óók altijd een optie blijft, hoeveel uitdagingen ook op me afkomen. De voormalig Rijksbouwmeester haalt hier voorbeelden van aan in het boek. Heel sterk vind ik wat hij er verder nog over zegt: *‘Verbeeldingskracht is daarbij essentieel. Pas als we ons een andere wereld voor kunnen stellen, kunnen we ernaar verlangen.’*

Ik sluit mijn ogen en er vormt zich een beeld. Mijn gedroomde beeld van ons samen. Wie wil ik zijn samen met jou? Wat zullen we ervaren? Waar gaan we heen? Ik hoef niet lang te wachten of het verlangen borrelt al in me op. Ik ben zo vol van je.

Dit olifantenpaadje is er al zolang ik me kan herinneren. Het komt uit bij een hekje, waar je beter omheen kunt gaan, want het klemmt. Daardoor valt het met een harde klap weer terug in de sponning, niet leuk voor de stilte. En de vogels schrikken ervan.

Als je met de fiets bent, moet je even afstappen, anders haal je het nèt niet, daar bij dat hekje.

Fijn zeg, dat wij hier nu samen zijn. Ik laat je de plekjes zien waar ik graag kwam, vroeger, en waar ik kikkerdril schepte en slootje sprong. Fantastisch dat het hier nu nog precies zo is!

Maar of het paadje hier altijd zo zal blijven?

Nu is het
aan hen.
Nieuwe
generaties
bekommeren
zich om het
Brabantse
land

GENERATIES

ACHTEROMKIJKEN EN VOOROPLOPEN

Nieuwe mensen voor oude problemen

Kun je een probleem oplossen met dezelfde mensen en ideeën die het probleem creëerden?

Naar vrije interpretatie van Albert Einstein kan dat niet. Er zijn nieuwe ideeën voor nodig en wellicht ook nieuwe mensen, een nieuwe generatie. Gelukkig dient zich die continu aan.

Zoals voortdurend nieuwe spelers en atleten toetreden tot de sport, komt ook voortdurend een nieuwe generatie inwoners aan op ons Brabantse land. Een generatie die voortbouwt op werk van voorgangers en het werk zal voortzetten, maar die ook de keuze heeft om het anders te doen, en het daarom ook anders zál doen, hoewel niet altijd radicaal verschillend ten opzichte van hoe het eerst was. Zolang kleine stapjes gericht zijn op betekenisvolle verandering, kunnen ze op termijn leiden tot grote veranderingen.

Katrien Termeer, hoogleraar bestuurskunde aan Wageningen Universiteit, onderzoekt nieuwe sturingsarrangementen voor complexe maatschappelijke uitdagingen zoals duurzaamheid en klimaatverandering.

In haar **Maanrede** benadrukte ze de maaltijd als democratisch instrument om de wereld te redden, waarbij aarde, dieren, mensen en boeren centraal staan.

Positief werken aan oplossingen

Het Brabantse boerenland staat onder druk. Hoe gaan nieuwe generaties boeren hiermee om?

Behoorlijk innovatief, vind ik. Met een positieve instelling blijven ze werken aan duurzaamheid. Terwijl de druk echt hoog is. Zouden zij ook wat verliefdheid voelen voor de toekomst? Zo werken boeren, natuurbehouders en overheden samen aan oplossingen onder de noemer **Brabants Bodem** in het Van Gogh Nationaal Park. Boeren worden daar beloond voor hun bijdrage aan natuurbeheer. Wat je ziet, is dat de huidige landbouwmethoden sterk verschillen van die van nu.

Vroeger

...zette men technieken in zoals mestinjectie, en werden de stallen dicht bij de bebouwing geplaatst. Alles draaide om schaalvergroting en efficiëntie, we moesten voldoende voedsel produceren; voor milieu- en landschapsbehoud was maar weinig aandacht.

Nu

*...experimenteren moderne boeren met duurzamere methoden en houden zij rekening met biodiversiteit, energiegebruik en dierenwelzijn, zoals **Bart Combee** vertelt in het **artikel** **Groene Amsterdammer** 'Ik ben keiblij dat ik mee mag doen'.*

De stal wordt gebouwd in harmonie met het landschap, mest wordt verwerkt met innovatieve technieken die ook de ammoniakuitstoot verlagen. De moderne boer werkt samen met andere boeren aan duurzame kaasproductie en hij monitort zijn milieu-impact via een Biodiversiteitsmonitor.

We lopen graag voorop

Als ik door het Brabantse landschap wandel, valt me steeds weer op hoe krachtig en hoopvol de toekomst hier vorm krijgt. Ik zie niet alleen het rijke verleden van akkers en boerderijen, maar ook de nog prille veranderingen waarmee het landschap wordt klaargestoomd voor een duurzame toekomst. Het is alsof de grond zelf vooruitdenkt, verlangend naar wat komen gaat. Toch is niet alles wat het lijkt. Als ik onderweg bramen zie, of brandnetels, zie ik niet dat dit eigenlijk effecten zijn van de stikstofrijke bodem. En de dingen die er niet meer zijn, vanwege droogte of natte grond bijvoorbeeld, die zie ik natuurlijk sowieso niet. Ik moet dus verder blijven kijken, scherp blijven. Juist als ik het beste wil voor ons lieve Brabantse land.

Want ik merk dat ik het vuur graag doorgeef. Ik laat me door jou inspireren - dat gaat vanzelf - maar ik wil zelf ook inspireren. Nu we zoveel tijd samen doorbrengen, heb ik een vraag: denk jij dat het ons lukt om al vroeg in te spelen op duurzaamheid en innovatie?

Zou dat niet inspirerend zijn voor de rest van het land?

Brabant heeft vaker vooropgelopen, zoals in de boeken van het Nieuwe Brabant, waarvan de eerste in 1952 uitkwam. Daarin was al aandacht voor de structurerende rol van de geologische opbouw, de structuur van oude en jonge steden en het landschap. Dat zien we nu terugkeren als ‘water en bodem sturend’ beleid en beheer, nadat we langere tijd juist te weinig hebben geluisterd naar de natuur. Ook in 2014 werden de creatieve krachten al verenigd in het Atelier BrabantStad met als heel tastbare uitkomst het wandtapijt in het Provinciehuis in Den Bosch dat ook nu nog velen inspireert. We waren er vroeg bij en dat geeft hoop dat we ook in de toekomst weer voorop kunnen lopen.

Niet óf-óf maar én-én

Wat ik zo mooi en hoopvol vind, is dat niemand hoeft te kiezen tussen natuur en landbouw, maar dat een combinatie van beide kan bestaan. Duurzame landbouwmethoden, zoals regeneratieve en kringlooplandbouw, én de aanleg en bescherming van natuurgebieden: het kan samengaan. Hierin kunnen we opnieuw vooroplopen. Soms is het lastig om lichtpuntjes te zien in de gepolariseerde landbouwdiscussie, maar juist aan de randen van de sector gebeuren interessante dingen. Daar wordt namelijk echt geïnnoveerd en worden vernieuwende praktijken ontwikkeld. Denk bijvoorbeeld aan alle voedselbossen zoals in Schijndel, Heeze, Leende en Galder en de robotlandbouw van **Pixelfarming Robotics** in Almkerk.

Dit vraagt wel om anders denken: hoe krijgen we de landbouw van niet-duurzaam naar duurzaam?

Al tien jaar investerend in nieuwe natuur en duurzame landbouw speelt het **Groen Ontwikkelfonds** een cruciale rol in de transformatie van de vroegere en moderne manier van omgaan met het Brabantse land. Door de ecologische hoofdstructuur te versterken en verbindingzones tussen natuurgebieden te realiseren, zelfs tegen de achtergrond van landelijke bezuinigingen, heeft dit fonds bewezen dat kleine en grote investeringen ruimte kunnen creëren voor nieuwe natuur én toekomstbestendige landbouw. Ook hierin loopt Brabant voorop.

Kracht van vernieuwing

Ik loop graag langs het voedselbos. Zo'n hoekje van de landbouw vind ik een echt voorbeeld van vooruitgang. Ik voel er de kracht van vernieuwing, terwijl het ook de sfeer van vroeger ademt.

Nieuwe generaties in de stad

Overal zijn nieuwe generaties die zich bekommeren om de toekomst van het Brabantse land. In het buitengebied, de dorpen, en in de stedelijke gebieden en steden.

De initiatieven om meer klimaatbestendig, duurzaam en inclusief te worden, schieten als paddenstoelen uit de grond. Er gebeurt van alles! Landschap, wat ben je mooi.

Kijk, er zijn...

♥ Stadse boeren in Oss

♥ *Vormen van stadslandbouw, bijvoorbeeld in Eindhoven, Helmond en Tilburg*

♥ *Natuurinclusieve tuinderijen en generatiebestendige boerderijen waar lokale producten worden verbouwd voor de gastronomie van de toekomst, zoals Vaderland in Nederwetten.*

Deze en andere initiatieven zijn hard nodig.

Ze zijn in het leven geroepen om uitdagingen op vernieuwende manieren te lijf te gaan.

Zo is het in veel steden vaker heet in de zomer, met hittestress tot gevolg.

De gevolgen van extremer weer worden ook duidelijk in de straten, die veel vaker onderlopen bij zware regenval. Het helpt om daken te vergroenen, hemelwaterafvoer af te koppelen en water slim af te voeren. En wat dacht je van tegels wippen, bomen planten en regentonnen inzetten?

En er is...

♥ *Autobesitas! Mensen krijgen meer en grotere auto's en die bezetten de straten.*

Meer groen, speelplekken of fietsparkeerplaatsen zouden toch een veel fijnere bestemming zijn voor de straat?

wip
plant
zaai
plaats
vervang
vergroen
en
verander

GENERATIES

De 3/30/300-regel

‘Urban forester’ **Cecil Konijnendijk** legt in NRC de vuistregel ‘3/30/300’ uit.

Interessant en vooral erg eenvoudig;

3 drie bomen zichtbaar vanuit ieder huis,
30 30 procent groen oppervlak vanuit de lucht gezien,
300 en maximaal 300 meter afstand tussen iemands huis en een park of groene ruimte.

Handig hulpmiddel als je als bestuurder aan de slag wil met meer groen in de stad!

Kinderen regeren het land

Er zijn momenten waarop ik mijn verliefdheid de vrije loop laat. Mijn dromen en dagdromen lopen door elkaar heen als ik me een voorstelling maak van jou en mij in de toekomst van het Brabantse landschap. Wat en wie zie ik daar nog meer?

De kinderen van vandaag – en de Brabanders die nog geboren worden – staan straks aan het roer. Hoe geven we de stem van kinderen een plek in het vormgeven van de toekomst?

Een **generatietoets**, zoals voorgesteld door de Young Professionals raad van BrabantAdvies, zou de stem van de jeugd concreet maken. Zo’n toets sluit bovendien aan bij de roep om brede welvaart: het zoeken naar oplossingen voor het heden, met expliciete aandacht voor de toekomst.

Maar is het realistisch om verder te kijken dan de korte termijn en het eigen belang? Mensen zijn niet altijd bereid over hun schaduw heen te stappen. In plaats van te streven naar het beste voor de lange termijn, kiezen we nog vaak voor snelle oplossingen en de korte termijn.

Het geldt voor mij, voor jou, voor ons allemaal. We maken andere keuzes uit liefde. Zeker als we daarbij echt stilstaan bij de gevolgen van onze beslissingen voor onze kinderen en kleinkinderen. Initiatieven als de Klimaatjes en de Kindertrendrede betrekken kinderen daarom op een speelse manier bij de grote vraagstukken van onze tijd.

Klimaatjes

Bij de **Klimaatjes** worden kinderen op een speelse, toegankelijke manier geïnspireerd om bij te dragen aan het klimaatvraagstuk. Door middel van prentenboeken en theatershows – een idee van **Andy Engel** en **Judith Koppens** – ervaren ze hoe ze met kleine acties grote veranderingen teweeg kunnen brengen.

Kindertrendrede

De **Kindertrendrede** gaat nog een stap verder door kinderen actief mee te laten denken over de toekomst van hun omgeving. Het bijbehorende lespakket en de trenddocumenten helpen kinderen om na te denken over de toekomst en om er zelf vorm aan te geven. Gemeenten zoals Maashorst en Breda geven kinderen een platform, waarbij de wijkminiSters van Breda bijvoorbeeld al adviezen gaven over verkeersveiligheid en speelplekken in hun buurt.

Vandaag is een mooie dag om door te pakken. Het is toch super als we kinderen in het beleidsproces vanaf nu serieus een stem geven? Hun ideeën zijn niet alleen waardevol, maar bieden een frisse blik op een toekomst waarin zij zelf willen leven. We zouden gek zijn als we daar geen gebruik van zouden maken! Wat mij betreft beginnen we meteen.

**VANAF NU IS HET
AAN HEN ●●●.....**

TOEKOMSTREIS

Door de KinderTrendrede leerde ik het **lesboek Onderwijs de Toekomst** voor docenten kennen. Dit lesboek is onderdeel van het lespakket waardoor kinderen kunnen oefenen in denken over de toekomst en bij kunnen dragen aan de KinderTrendrede. Maar de oefeningen zijn niet alleen interessant voor kinderen! Ik daag je uit om mee op toekomstreis te gaan!

Het doel van de oefening is om kinderen te laten realiseren dat er al een hele wereld was voordat zij geboren zijn. En dat deze wereld invloed heeft op wie en waar ze nu zijn in de tijd.

BENODIGDHEDEN:

- Koffer
- Pen
- Papier

TOEKOMSTREIS

Reis jij wel eens tussen het verleden, heden en de toekomst?

- Tijdreizen is werkelijkheid geworden. Je gaat eerst een reis in het verleden maken, je gaat 20 jaar terug in de tijd. (Jij was toen nog niet eens geboren)

- Denk eens na wat er toen allemaal gebeurd kan zijn of uitgevonden is.
- Je mag drie ervaringen, gebeurtenissen of uitvindingen uit het verleden meenemen naar het nu. Welke kies je en waarom?
- Omcirkel dan wat je het liefst mee zou willen nemen naar de toekomst.
- Bedenk vervolgens een voorwerp wat jouw ervaring, gebeurtenis of uitvinding symboliseert en stop het, met toelichting waarom je hiervoor gekozen hebt, in de koffer.

Van richting
veranderen:
op een
andere
manier
de andere
kant op.

Om verliefd te blijven, moet
je soms dingen anders doen.
Veranderen, je richting wijzigen.

En veranderen doet pijn.
Zeker als anderen het zien en
gevoelens en meningen gaan
meespelen, is het moeilijk om
het gedroomde beeld vast te
houden.

En toch mijn lieve toekomst,
is dit wat we moeten doen om
van elkaar te blijven houden.
We moeten meebewegen. En
we moeten die beweging samen
organiseren.

♥ Meebewegen met

Landschapspijn

*Ons landschap verandert voortdurend. De pijn die dit geeft, noemt **Jantien de Boer** landschapspijn. Treffend drukt ze in haar **boek Landschapspijn** hiermee de scherpe weemoed uit naar een landschap dat ooit was. Want misschien wel de meeste mensen vinden het landschap van toen mooier dan het landschap van nu.*

♥ Leren van cases

Van de molenwiek

Windmolenprojecten worden meestal niet echt hartelijk ontvangen door de omgeving. Ook het windpark langs de A16 stuitte aanvankelijk op weerstand, tot de omgeving actief werd betrokken. De molens zouden geen vreemde objecten in het landschap worden, maar onderdeel van een groter geheel. Door te luisteren naar de zorgen van omwonenden en hun wensen in het proces mee te nemen, veranderde de dynamiek. Geluidsoverlast bleek een belangrijk pijnpunt, wat leidde tot uitgebreid onderzoek. Nu kunnen bewoners via een app geluidshinder en slagschaduw monitoren en hun ervaringen delen, wat bijdroeg aan het creëren van draagvlak, ook na het plaatsen van de molens.

Het windmolenproject is een voorbeeld van de manier waarop verschillende belangen verenigd kunnen worden in het landschap. Flexibiliteit en samenwerking staan daarbij centraal – het kunnen meebewegen met de verandering. Want zoals het landschap ons altijd heeft omringd, zo kunnen wij het nu opnieuw aan ons verbinden. Puur door anders te kijken. Naar wat er al is, en wat mogelijk is. Alsof je de wieken de andere richting op laat gaan.

*Het bewustzijn om de windmolens bij de A16 op een vernieuwende manier te benaderen, kwam van groothandelaar **Martijn Messing** en de inmiddels overleden organisatieadviseur en bestuurskundige **Michael Daamen**. Hun gezamenlijke visie op de energietransitie resulteerde in het concept **De Dorpsmolen**. Zowel **Martijn** als **Michael** ontwikkelde, ook afzonderlijk, nieuwe businesscases voor windmolens. Het doel was niet alleen de energietransitie te bevorderen, maar ook nieuwe verhoudingen tussen bewoners, overheid en ontwikkelaars te creëren, waarbij lokale economie en sociale innovatie samenkomen.*

In het **boek De Omwenteling – Hoe de windmolens langs de A16 toch een beetje van de omgeving werden** van **Reinout de Vries** en **Ton Baetens**, wordt dit proces beschreven. **Martijn** en **Michael** spelen hierin een belangrijke rol. ‘*We ontdekten dat er een aantal dingen niet klopte, zoals het gedoe rond energie-emissierechten. Uiteindelijk leidde dit tot afspraken met de samenleving bij het windproject Zonzeel,*’ aldus het tweetal.

‘Ga eerst maar studeren, want boer kun je altijd nog worden. Ik heb nog nooit een boer gezien die te slim was om boer te worden.’ Deze woorden van zijn vader vormden de gedreven Michael.

In het publieke debat voelde de bestuurskundige zich vaak buitenstaander, terwijl hij juist om zijn unieke visie geroemd werd. En om zijn uitspraken.

‘Overdag in de Haagse kak, ’s avonds in de Brabantse stront, dan blijf je met twee benen op de grond,’ schijnt hij nogal eens gezegd te hebben, wars van wollige politiek en bureaucratie. Michael zag windenergie als een middel om mensen te verbinden en de verdeling van lusten en lasten eerlijker te maken, los van de utopie van de vrije markt. Hij pleitte voor een nieuw wij-gevoel, waarin windmolens niet alleen energie leveren, maar ook nieuwe relaties smeden tussen mens, natuur en vooruitgang. In zijn ogen paste een *social enterprise*-model daar beter bij dan een traditionele coöperatie, omdat het project verder gaat dan de fysieke ruimte: het draait om het vormgeven van onze toekomst, waarin landschap en natuur actief meedoen.

Al kort nadat Martijn en Michael elkaar in 2011 of 2012 leerden kennen, sloten ze een bondgenootschap rond de energietransitie. Stap voor stap ontrafelden ze de marges en risico's van de bouw en exploitatie van windmolens. Ze gingen op zoek naar nieuwe, lokaal gewortelde verbindingen, waarbij verschillende groepen met elkaar in contact werden gebracht.

Hun doel was om lokale economie en sociale innovatie hand in hand te laten gaan.

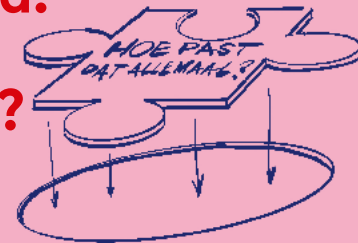
Waar gemeenten de komst van windmolens vaak als een inspanningsverplichting zagen, bleek een harde prestatieverplichting de realiteit. Dit vroeg om duidelijke afspraken tussen bewoners, overheid en ontwikkelaars. Hoewel eigenbelang vaak de boventoon voerde, ligt de kracht van De Dorpsmolen juist in het inzicht dat windmolenprojecten vragen om een organisatievorm die maatschappelijke impact centraal stelt en het algemene, publieke belang dient.

naar elkaar luisteren

afstemmen op de toekomst

We moeten dus anders naar het landschap kijken. Keken we eerst met de bril van een efficiënt productielandschap, inmiddels is er aandacht voor onderwerpen zoals landbouw, natuur, water, energie en mogelijk nieuwe woningen. Waar we vroeger de beken rechte trokken om de voedselproductie zoveel mogelijk te ondersteunen, zien we nu dat veel meer vraagstukken een plek zoeken in het landelijke gebied.

Hoe past dat allemaal?

♥ Van perspectief wisselen

Elk stukje benut je

*In Nederland verandert het landschap nergens zo snel als in Brabant. Een van de verklaringen komt van landschapsarchitect **Adriaan Geuze**. Hij zegt dat we simpelweg de keuze niet hebben om een nieuwe ontwikkeling op een nieuwe plek te laten plaatsvinden.*

Als de ruimte er niet is, moet alles worden ingepast op dat ene stukje land. En daar zijn we ontzettend goed in geworden. Misschien was her en der sprake van verslonzing de afgelopen jaren, toch is onze kennis en verbeeldingskracht nooit verdwenen. Die kunnen we zo weer aanboren en vertalen naar de praktijk. Dan stellen we scherp op vragen als: hoe kunnen we op dit kleine stukje land blijven bouwen, zonder te vergeten wat het landschap ons te bieden heeft? Ik hoor hier duidelijk de roep om uitdagingen anders te benaderen.

Er is ruimte in overvloed

*Hoe het Brabantse landschap van de toekomst eruit kan zien, heeft BrabantKennis verkend in **Land van Schaarste en Overvloed**.*

Aan de hand van schetsen over de mogelijke toekomst ontstonden beelden van nieuwe schaarste en nieuwe overvloed. Impressies van hoe er straks, in verschillende contexten, op een andere manier met het landschap omgegaan kan worden. Om deze uitersten heen kunnen nieuwe realiteiten, beelden en logica werkelijkheid worden. Het leidt ook tot nieuwe vragen, die van betekenis zijn voor onze omgang met het landschap van vandaag.

*BrabantKennis liet de toekomstschetsen omzetten van tekst naar beeld, in virtual reality. Je kunt dus met een VR-bril op door die nieuwe toekomsten lopen en ze ervaren. Hoe is het bijvoorbeeld om in het zogenaamde **Bronnenland** te zijn waarin het gehele buitengebied is verkocht aan multinationals en andere landen? Waarin mensen rijk genoeg zijn om in steden te wonen, maar daarbuiten alleen nog vanachter hekken kunnen kijken naar ons voormalige platteland? Of om in **Heuvelland II** rond te lopen, waar kunstmatige heuvels zijn gemaakt om in te wonen en waar wijnbouw mogelijk is vanwege de opschuivende klimaatgrenzen tot temperaturen waar druiven gedijen?*

ELK STUKJE BENUT JE
ER IS RUIMTE IN OVERVLOED

de handen uit de mouwen om samen iets nieuws te omarmen

♥ Brabanders laten meedenken

Zachte macht

Regels rondom Natura2000, de Kaderrichtlijn Water; de Europese Unie heeft veel invloed op het Brabantse land. Maar omgekeerd hebben wij ook veel invloed op de EU. Hoe werkt dat eigenlijk?

*Om Brabanders op een andere manier méér kennis te geven over hoe de EU werkt en te onderzoeken of meer kennis ook zou leiden tot andere meningen of gedachten, ontwikkelde Brabant Kennis het **pop-up parlement Zachte Macht**, als onderdeel van de **verkenning 'Wij... in Europa.'***

In het performatieve social design project Zachte Macht konden deelnemers oefenen met een andere vorm van politieke invloed: het lobbyen. In de installatie kruipen deelnemers in de rol van worstenbroodjeslobbyist en bedenken met elkaar een plan om het Brabantse worstenbroodje onder de aandacht te krijgen binnen de EU. Hierbij zoeken zij naar een win-winsituatie. In Brussel kun je immers niet alleen maar komen opeisen wat je wilt, je moet ook iets te bieden hebben en oplossingsgericht zijn.

Deelnemers bedachten allerlei manieren om hun zachte macht in te zetten. Zo werd bijvoorbeeld bedacht om een worstenbroodjes-wijnproeverij te doen, zodat er een samenwerking met de Europese wijnlanden kan worden opgezocht. Of een internationaal (vegan) worstenbroodje waarin verschillende Europese landen ingrediënten leveren. Of een anti-wapenlobby en worstenbroodjeslobby ineen, waar alle wapens door worstenbroodjes worden vervangen.

Tussen al het gelobby door leren deelnemers hoe de macht verdeeld is in de EU en krijgen ze zachte macht in de vingers. Deze ervaring brengt de Europese politiek wat dichterbij.

*Over hoe je die Europese achterkamertjes naar de Brabanders haalt, sprak ik met social designer Myrthe Krepel in de **Hoe een koe een haas** **podcast**.*

Mijn vertrouwen groeit als ik zie hoe mensen bezig zijn met de toekomst, zelfs (of misschien juist) als het in de vorm van worstenbroodjes is. Hun liefde voor Brabant en de betrokkenheid bij besluitvorming blijkt eruit. En die voel ik net zo.

♥ Werken aan de bouwopgave

Circulair bouwen

De meest circulaire woningen staan in Vught. Ze zijn natuur-inclusief, klimaatadaptief, circulair en nul-op-de-meter in energie-verbruik. Ze voldoen aan het Nieuwe Normaal voor wonen.

De ruwbouw kon in één dag gerealiseerd worden en de woningen zijn betaalbaar. Met dit circulaire, biobased woningbouwconcept geven PUYCK Ontwikkeling en Van der Heijden bouwbedrijf het antwoord op de vraag: hoe koppel je de enorme woningbouwopgave van het moment aan de noodzaak van steeds duurzamer bouwen?

‘Zo bouwen we in het kwadraat aan de toekomst.’

Architecte Marije Sanders-Kortekaas tekende de woningen met een sterke focus op herbruikbare materialen en toekomstgericht bouwen. Haar visie draait om het gebruik van slimme, innovatieve oplossingen om wooncomfort te combineren met een minimale impact op het milieu. De innovaties die Marije doorvoerde zijn onder andere het gebruik van houten gevelbekleding in plaats van bakstenen, prefab bouwmethoden voor snellere constructie en het implementeren van een terugneemgarantie waarbij leveranciers materialen terugnemen en recycleren.

**Ik voel dat
deze manier
van kijken,
onderzoeken,
denken en
doen me
helpt. Ik kan
weer vooruit.**

Welke beweging het meeste aanspreekt, is persoonlijk. Het is hoe dan ook een ferme gedachtenoefening om eens los te gaan op toekomstbeelden die kunnen helpen om keuzes te maken voor het Brabantse land!

Zo kom ik terecht in toekomsten die ik me nooit kon voorstellen. De les die ik eruit haal?

Als schaarste ons op sommige plekken beperkt, kunnen we die op andere plekken omzetten in overvloed. Om er echt iets mee te doen in ons Brabantse land moeten we creatief zijn en lef tonen. Aanpakken. Verbeteren. Vernieuwen.

Zolang we samen blijven praten en dromen, mijn lieve toekomst, kunnen we blijven werken aan een Brabant waar ruimte is voor iedereen.

**CREATIEF
ZIJN
EN
LEF
TONEN**

‘Het is misschien wel makkelijker om verliefd te worden op iets nieuws.’

Marieke Moorman - burgemeester Land van Cuijk

Een nieuwe liefde

Sinds januari 2022 is Land van Cuijk een nieuwe gemeente in Noord-Brabant, gevormd door de fusie van vijf voormalige gemeenten met in totaal 33 kernen. Sinds 1 januari 2022 zijn Boxmeer, Cuijk, Grave, Mill en Sint Hubert en Sint Anthonis samengegaan in Land van Cuijk. Een hele operatie waaraan iedereen moest wennen. En met veel land om van te houden! Marieke Moorman, burgemeester van deze gemeente, heeft een openhartig gesprek met me over haar aanpak als nieuwkomer, haar liefde voor de gemeenschap en de uitdagingen die de fusie met zich meebracht.

Alle kernen kennen

Allereerst vraag ik Marieke naar haar verliefdheid op Land van Cuijk. ‘Wat goed dat je hier zo mee aan de slag gaat. Soms ben ik wel klaar met dat ‘gesomber’. Toen ik hier begon, wilde ik zo snel mogelijk alle kernen leren kennen. Zo ontstond Route 33’.

Vastberaden om een inclusieve gemeente te creëren, bezocht de nieuwbakken burgemeester iedere kern van de gemeente Land van Cuijk. Ze vroeg aan inwoners en wijkraden wat ze wilden laten zien van hun gemeente. Dat leverde veel moois op. ‘Ik zag mensen met liefde voor de plek waar ze vandaan komen, mensen die er hun hele leven al gewoond hebben en mensen die er later hun thuis vonden. Veel mensen willen vanuit die liefde ook wat betekenen voor hun dorp of stad.’

Dankzij haar Route 33 leerde Marieke niet alleen de plaatsen kennen, maar ook de cultuur en eigenheid van iedere kern. Dat werd heel persoonlijk: **‘Inwoners lieten me vanuit hun ogen naar een plek kijken. Zo leer je pas echt wat een gemeenschap nodig heeft. Je ziet waar de trots zit, waar de uitdagingen liggen en hoeveel kracht er is om samen dingen voor elkaar te krijgen.’**

Nabij blijven

‘We willen een grote gemeente zijn, die toch klein blijft, nabij blijft. Hoe je dat doet, da’s de vraag. Je kunt een supermarkt willen behouden voor je dorp, maar dan moet je er ook wel boodschappen gaan doen. Een ander voorbeeld van nabij willen blijven, vind je in onze kleine subsidieregeling voor lokale activiteiten. Elke kern kan een relatief klein bedrag aanvragen voor de ondersteuning van een lokaal initiatief. Voor de gemeente gaat het niet om veel geld, maar het kan echt verschil maken voor de inzet van mensen bij het organiseren van bijvoorbeeld een sportdag.’

Er bestaat nog veel wantrouwen naar de overheid, vooral naar de landelijke politiek. Helpt zo’n regeling om de band tussen de gemeente en de dorpen te versterken? Marieke: **‘Zeker. Het is een manier om op lokaal niveau dichter bij elkaar komen. Net zoals wethouders binnen het college samen optrekken bij belangrijke beslissingen, terwijl ze vaak heel verschillende politieke achtergronden hebben.’**

Je kwam vers binnen in Land van Cuijk. Stelde je je meteen open voor deze nieuwe liefde?

‘Het is misschien wel makkelijker om verliefd te worden op iets nieuws. Je wordt gedwongen om alles opnieuw te bekijken en dat brengt nieuwe energie.’ De fusie is volgens Marieke niet alleen een uitdaging, maar biedt ook kansen. De voormalige vijf gemeenten brengen elk hun eigen werkwijze mee. Dat geeft ruimte om te reflecteren en het beste van iedere plek te behouden. **‘Het is alsof je op zoek gaat naar een nieuwe liefde, maar ook een beetje als solliciteren. Je moet opnieuw nadenken over wat bij je past en hoe je die band gaat opbouwen. Dat doe je niet alleen door beleid te maken, maar vooral door te luisteren en kijken naar wat mensen nodig hebben om zich verbonden te blijven voelen met hun omgeving.’**

Marieke was eerst burgemeester in Bernheze en daar hoorde ze voor het eerst de term **‘buitendorps’**: iemand die niet uit het dorp komt. Iemand als buitendorps bestempelen gebeurt ook in de kernen van Land van Cuijk, maar daartegenover staan gelukkig veel mogelijkheden om mensen juist uit te nodigen mee te doen. Zeker op kleine schaal.

Marieke verwijst naar het Dorpsplan Langenboom, dat ook voorbijkwam in de Longread en het Kenniscafé **Wat is er aan de rand?**

Dit meerjarenplan kijkt naar de leefbaarheid van het kleine dorp Langenboom op de lange termijn. Hierbij moeten ontwikkelingen uit initiatieven van de mensen zelf komen en kan de gemeente bijdragen waar dit nodig is.

Gemeenschapskracht, maar niet te exclusief

De inwoners van Land van Cuijk zijn volgens Marieke heel betrokken. 'Daarin schuilt veel kracht. Je ziet dat mensen veel voor elkaar krijgen, zeker op kleine schaal.' Ze haalt het voorbeeld aan van de kermis in Groeningen, waar geen grote attracties als botsauto's en schietkraampjes zijn, maar de bewoners zelf toch kermis vieren en daarmee de binding behouden met het dorp in een feestelijk weekend met spellen voor jong en oud.

Goed voor de saamhorigheid – en toch zijn er valkuilen. Die dorpse saamhorigheid kan ook omslaan in uitsluiting. Daar wil Marieke als burgemeester scherp op blijven: *'Je moet voorzichtig zijn met het verheerlijken van die gemeenschapskracht, omdat niet iedereen dezelfde toegang heeft tot de dorpscultuur. We moeten opletten dat 'samen' niet een exclusief groepje wordt. Hoe zorg je dat nieuwkomers ook kunnen aanhaken? Dat wordt lastig als blijkt dat niet iedereen daarop zit te wachten. Ook de nieuwkomers niet, hoor.'*

Als je niet weet of
het een knuffel wordt
of drie kussen. Als
de stoplichten even
niet werken. Als de
computer nee zegt.
De regels nog niet
zijn geschreven.
Als het comfort niet
is ingecheckt. Dan
móeten we wel. Elkaar
aankijken. Aftasten.
En samen besluiten.

TECHNOLOGIE

SLIM VOORUIT IS SOCIAAL VOORUIT

Op het platteland en in de stad gebruiken we digitale technologieën om het dagelijks leven aangenamer te maken. Vaak merken we niet eens hoeveel technologie we gebruiken, tot er iets misgaat. Denk aan treinstoringen, verkeerslichten of bruggen die niet werken, of hacks en storingen bij overheidsdiensten en bedrijven. In die situaties is digitalisering even níet zo handig. Daarnaast kan niet iedereen even makkelijk meekomen in deze gedigitaliseerde samenleving. Het is de bedoeling dat mensen voordelen ervaren van digitalisering, niet dat zij er last van hebben. Dat is ook de basisgedachte achter **Bredata**, een project van de gemeente Breda dat helemaal is gericht op de weg naar een digitale én menselijke samenleving.

De omslag die we gaan maken op het gebied van de energievoorziening is enorm. Een belangrijk domein waarin sociale innovatie minstens zo wezenlijk is als technologische innovatie. En op zichzelf is het natuurlijk iets om op slag verliefd op te worden: een duurzamere vorm van energie die ons minder afhankelijk maakt van geopolitieke schommelingen, betaalbaar is en geen uitstoot heeft.

Voordat het zover is, moeten we nog wel wat technologische of infrastructurele obstakels overwinnen. Het oplossen van netcongestie bijvoorbeeld en de verbetering van windmolens, zonnepanelen en andere vormen van energieopwekking. En de energietransitie vraagt ook aanpassingen van ons als Brabanders. We moeten investeren, omschakelen en wennen aan de nieuwe situatie. Voor de een gaat dat makkelijker dan voor de ander. Sommigen ondervinden nadrukkelijk veel nadelen, terwijl anderen er juist op vooruitgaan. Dit maakt het niet alleen een innovatievraagstuk, maar ook een rechtvaardigheidsvraagstuk.

Ik heb een VR-bril meegebracht, een voor jou, een voor mij.

We kunnen er mogelijkheden mee in beeld brengen voor onze toekomst samen en wenselijke toekomstbeelden voor het Brabantse landschap mee bespreken. We ervaren dan ook meteen hóe technologie impact kan hebben op ons doen en laten.

Gaan we een sober leven tegemoet of blijven we gebruikmaken van hightechsnufjes en optimale connectiviteit? De bril laat ons de scenario's zien.

Ook kunnen we ermee kijken naar directe manieren waarop nieuwe technologie een rol speelt in het Brabantse land én het beleven.. Zet je 'm op? Staat je goed!

Beetje wiebelig zo in het begin, zien we hetzelfde? Laten we afspreken welke route we nemen:

Eerst snuiven aan de veranderbereidheid van het boerenleven

Ha, we lopen nu over het platteland! Met VR-bril op bekijken we de landbouw eens van dichtbij.

De boerenbedrijven zijn niet meer zoals vroeger. Slimme stalsystemen, robotisering, nieuwe vormen van voer, tal van slimme toepassingen waardoor de Nederlandse landbouw één van de meest productieve ter wereld is geworden.

Op de plekken waar we komen, zien we veel welwillendheid en vertrouwen, zelfvertrouwen. De boeren gaan erin mee dat ook in de toekomst technologie en innovatie van nut zijn en staan open voor nieuwe oplossingen. Maar zag jij ook wat ik zag? Zetten ze technologie niet vooral in om te verbeteren en behouden, dus eigenlijk om te blijven doen wat we deden?

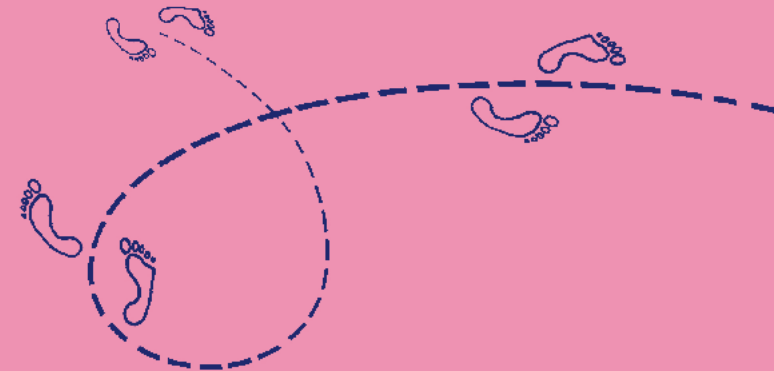
De animo om wezenlijk te veranderen en de duurzaamheidsdoelen echt voorop te stellen, zag ik maar weinig. In de **podcast** **Hoe een koe een haas** met **Arnoud Reijnen** bevestigt dit beeld: al zolang hij werkt voor de provincie Noord-Brabant zijn protesten van boeren en discussie over landbouw een constante.

Wat we net hebben gezien, windt me op. Deels van enthousiasme, deels van frustratie. Ik had verwacht dat men op het platteland echt vooroploopt in technologische innovatie, maar zie dat dit binnen de reguliere landbouw nog vooral gebeurt voor de status quo, bedoeld om meer van hetzelfde mogelijk te maken. Dat valt me tegen.

Tegelijkertijd zijn er wel innovaties die bijdragen aan de omslag die nodig is. Een voorbeeld? **Pixelfarming Robotics!** Door op een nauwkeurige schaal te telen, kunnen verschillende gewassen door elkaar staan. Zo zijn minder bestrijdingsmiddelen nodig, want er is minder kans op plaagvorming. Ook kan onkruid gerichter worden bestreden. Het zijn nog kleine dingen die vooral in de niches gebeuren. Maar ze zijn er wel.

Ik voel dan ook de drang om verder te zoeken. We hebben niet ‘meer van hetzelfde’ nodig, of innovatie om de *business as usual* te ondersteunen, maar daadwerkelijk dit soort andere manieren van doen. Noem het sociale innovatie.

Lieve toekomst, zullen we even pauze nemen en dan verder zoeken?

Misschien zien we iets anders bij de Herenboeren?

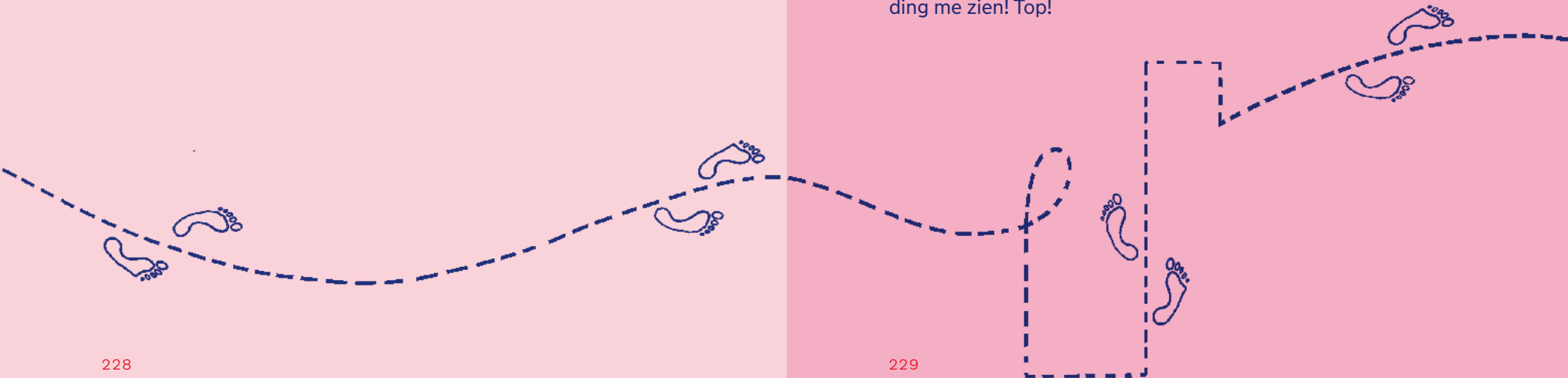
We gaan naar de **Herenboerderij**. De boer die door burgers gezamenlijk in dienst is genomen om voor hen op een duurzame manier voedsel te produceren. Waarmee zij zelf weer in nauwer contact komen met de manier waarop ons voedsel gemaakt wordt.

Terwijl we het zandpad naar de Herenboerderij inslaan, luisteren we naar de **Hoe een koe een haas-podcast** met **Jeroen Candel**, landbouwwetenschapper aan de Wageningen Universiteit. Volgens Jeroen is het belangrijk dat we het hebben over voedsel, meer nog dan over landbouw of boeren. Voedsel dat gezond, duurzaam en betaalbaar wordt geproduceerd, getransporteerd, verkocht en geconsumeerd, daar ligt een stukje van onze o zo geliefde toekomst in het Brabantse land.

Monter kom ik daar weer vandaan. Ik ben heel benieuwd hoe jij het vond. Krijg jij ook zoveel ideeën na ons virtuele bezoekje aan de Herenboeren? Mijn gedachten buitelen over elkaar: een beter betaalde boterham voor de boer, gezonder voedsel voor de consument en een beter leven voor dieren. Wat als we onze technologische kracht nu eens inzetten om dát mogelijk te maken in plaats van om het bestaande te laten blijven bestaan? Zouden we dan niet veel gelukkiger worden?

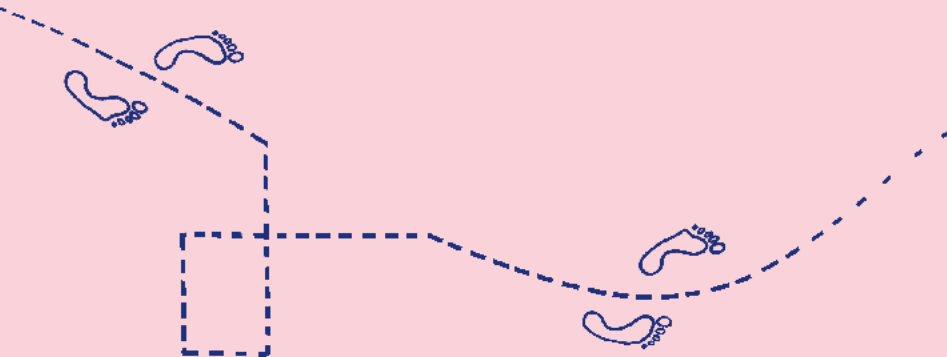
Hoe zit het met dierlijk voedsel? Ook een vraag voor de toekomst. De wetenschap schetst ons een toekomst die plantaardig lijkt te worden. Misschien niet 100%, maar wel in grotere mate dan nu. Met hybride vleesproductie als veelbelovende tussenstap of misschien wel blijvende manier van doen.

Zullen we nog één VR-experience doen? Ik zet mijn bril weer op. Spiegelend van buiten, maar man, wat een werelden laat dat ding me zien! Top!

Fiber Foods wekt mijn nieuwsgierigheid

Ik ben opeens in het bedrijf **Fiber Foods** in Oss van **Inez van Oord**. Hier maken ze hybride vlees van gedroogd jackfruit dat in Oeganda is geplukt. Het heeft een lagere CO₂-voetafdruk dan dierlijk vlees en de verdienmodellen voor de boeren in Oeganda en Kenia zijn eerlijk. Ik kijk mijn ogen uit. Wat een mooie, nieuwe kijk op voedsel hebben ze hier, en hoe fantastisch dat alle *knowhow* is omgezet om duurzaamheidsdoelen te verwezenlijken. *Love it!*

Het belangrijkste hebben we nu wel gezien met die zware bril op onze neus. Knappe voorstellingen van de toekomst kunnen bekijken op een manier die we zelf niet hadden kunnen bedenken, vind je ook niet?

Ik zal straks zelf nog een virtuele tour doen langs een **innovatiecampus in Oss**, als onderdeel van het Brabantse foodtech-ecosysteem. Ik hoop iets op te steken over de nauwe verbindingen tussen kennis, onderzoek en productie die ze daar kennen.

Die nauwe samenwerkingen op de innovatiecampussen en in de ecosystemen zijn sowieso een sterk punt van Brabant waaruit we ook voor de toekomst veel hoop kunnen putten. De innovatieve kracht die daarvan uitgaat, is cruciaal voor de economische groei van Brabant en de rest van Nederland.

**Maar, mijn liefste.
Zullen we, in
plaats van al deze
ontwikkelingen
onder de loep te
nemen, nu elkaar
weer eens diep in de
ogen kijken? Want
in jouw ogen lees
ik nog het meest de
toekomst die ik
graag wil leven.**

Oeh lieve toekomst, je wordt steeds mooier! Ik beleef je elke dag een beetje meer.

Als ik ons door de ogen van de omgeving bekijk, zie ik hoe het klopt: jij, ik, hier. De wij die wij zijn.

We passen hier goed, omringd door groen en mogelijkheden, we creëren ons eigen plekje ergens in het Brabantse land.

DATA

HUISJE, BOOMPJE, BRABANTS LANDJE

Relatie stad en platteland

Vallen voor een plek? Verliefd worden op een stukje grond? Ik kan echt van een plek houden. Ernaar omzien, er willen zijn. Ik kan zelfs van meerdere plekken houden.

Zo kan ik me een levendige voorstelling maken van leven in een bruisende stad, maar op vakantie gaan in de natuur. Verliefd worden op het idee van wonen midden in het bos en nooit meer iets anders willen. En ik kan houden van de gedachte aan een huis in een klein of middelgroot dorp, waarbij ik naar de stad ga voor de film.

De meeste mensen in Brabant wonen in het middenland. Dat is geen stad en ook geen dorp, maar iets er tussenin. Denk aan plekken als Etten-Leur, Valkenswaard en Uden. Zo'n middenlandgemeente is vaak allesbehalve middelmatig. Ook hier voelen mensen grote liefde voor hun plek. Gemiddeld of saai is dat allerm minst.

Niet altijd schiet Cupido meteen raak. Soms heeft de liefde een klein zetje nodig. Om de match beter te snappen, de klik te kunnen voelen.

Om de liefde
voor het
Brabantse land
een handje te
helpen, span ik
mijn boog.
Ik tel mijn pijlen
en richt ze
op een aantal
doelen:

♥ Op jongeren, zodat ze blijven

Door te investeren in het blijfklimaat is er net wat meer kans dat jongeren betrokken blijven bij hun omgeving en meer geneigd zijn zich op deze plek blijvend te vestigen. Zie ook de **longread** van **BrabantKennis: Wat is er aan de rand?** die ingaat op het blijfklimaat in Brabant.

Coffee, cowork en connect bij Coffice Uden

In 2020 had docent **Guus Daamen** een helder doel voor ogen: een plek creëren waar jongeren centraal staan. Waar ze hun eigen werk- en studieomgeving vormgeven, een plek die met hen meegroeit. Guus zag de Udense jongeren na hun middelbareschooltijd namelijk vaak uit beeld verdwijnen en dat wilde hij veranderen. De coronapandemie, toen veel jongeren zich eenzaam voelden, versterkte zijn motivatie om iets voor hen te doen. Toen besepte hij dat ze nergens terechtkonden, en dat er echt behoefte was aan zo'n plek.

Campus Uden moest die plek worden, Coffice het concept. 'Goede koffie, snelle wifi, een ontmoetingsplek en professionele werkruimtes – meer niet!' Dit hadden de jongvolwassenen in Uden geantwoord op de vraag van Guus naar wat zij nodig hadden op een ideale werkplek. Hij vond een leegstaand pand en zette de eerste tafels neer. Al snel werd het een ontmoetingsplek waar jongeren uit hun isolement konden komen.

Coffice draait om koffie, coworking en connectie. Jongeren staan voorop, ze zijn medeverantwoordelijk voor het functioneren van de ruimte. Het project wordt gesteund door de provincie en de gemeente Maashorst.

Inmiddels zijn meer dan 600 jongeren betrokken bij Campus Uden. Sommigen komen af en toe, anderen elke week. Ze lopen er stage of vinden via het netwerk van lokale bedrijven een bijbaan. Campus Uden zorgt ervoor dat jongeren verbonden blijven met de regio, omdat het voorkomt dat ze alleen maar wegtrekken uit die regio.

Ook ondernemers komen naar de campus, want voor hen is het een bron van jonge werknemers. Guus noemt het met trots: 'van leegstand naar bloeipand.'

Het grootste succes? Dat de jongeren er hun plek vinden, ontdekken wat ze leuk vinden en leren verantwoordelijkheid te nemen. Coffice is nu zo'n succes dat een van de jongeren het concept elders als pop-up wil starten.

♥ Op initiatiefnemers, voor de gemeenschap

Voor het **publicatie** **Bruggenbouwers**, publicatie uit **Bubbels en Breuklijnen** van **BrabantKennis** portretteerden we Cor. Uit Gassel. Helemaal gek van Gassel, zoals hij zelf zegt.

Cor stampte met vrijwilligers een buurthuis uit de grond, dorpsservicepunt Ôt Turp.

Toen ik las over de diverse functies van Campus Uden, deed dit me denken aan Ôt Turp. In het gebouw zijn veel functies op één plek in het dorp ondergebracht: een cafetaria, een dorpswinkel, een bibliotheekpunt en twee spreek- en behandelruimtes.

♥ Op oude kerken, vol nieuwe ideeën

Een gym, een gemeenschapshuis, woningen; in veel gemeenten krijgen **voormalige kerkgebouwen een nieuwe bestemming**. In het katholieke Brabant is de liefde voor God tanende en op deze manier kunnen de iconische gebouwen behouden blijven. Dat is mooi, omdat zo'n kerk midden in het dorp samenhangt met de identiteit van dat dorp of de gemeenschap.

Brabant kent veel kerkdorpen, waarbij de skyline wordt bepaald door de kerk die midden in het dorp staat. Steeds vaker komt zo'n kerk leeg te staan. Mensen gaan er minder frequent naartoe dan een aantal decennia geleden - religie speelt veel minder een rol in het van oudsher katholieke zuiden.

Maar overgaan tot slopen, dat kan ook niet zomaar. Een kerk neerhalen is vaak een gevoelig onderwerp, omdat het dorp of de gemeenschap daar identiteit aan ontleent. Nieuwe invullingen gericht op de wens om er weer een maatschappelijke functie in te huisvesten, zijn daarom welkom.

♥ Op verschillende woonvormen, voor ieder een thuis dat past

De tijd van standaard eengezinswoningen is voorbij, de manier waarop mensen (samen)wonen is aan het veranderen. Tot 2050 komen er in Brabant, volgens de bevolkingsprognose Brabant van 2023, nog ruim 225.000 huishoudens bij en vooral het aantal eenpersoonshuishoudens neemt enorm toe (ruim 150.000). Bovendien is er steeds meer vraag naar nieuwe manieren van samenwonen. Bijvoorbeeld het wonen met verschillende generaties dicht bij elkaar, waarbij mensen meer delen dan alleen een straat. Dit voorziet ook in een behoefte vanwege ruimtegebrek en woningnood. Op tijd het aantal benodigde nieuwe woningen realiseren is de komende periode nog een flinke uitdaging in onze provincie.

Er moeten goede woningen neergezet worden, waarbij is gedacht aan de toekomst. En dat moet ook nog eens onder tijdsdruk.

♥ Op vrijheid van mensen, om te kiezen waar ze willen wonen

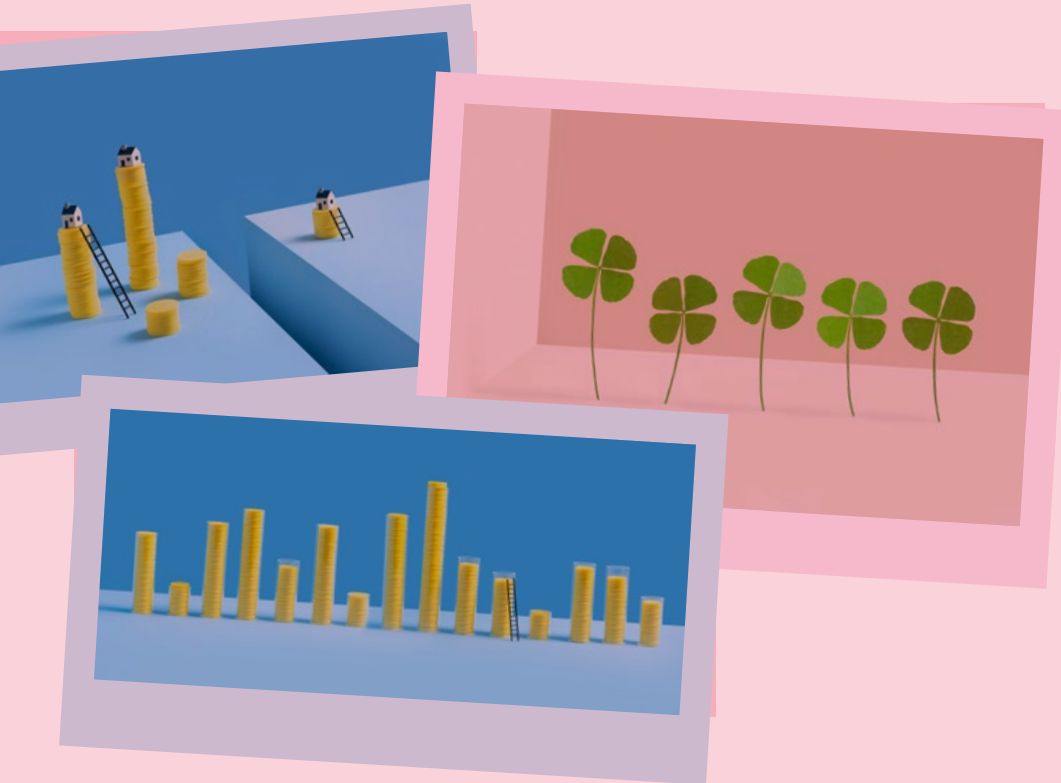
Mensen moeten kunnen wonen waar ze willen. Dat geldt voor jongeren op zoek naar een woning, maar ook voor nieuwe woonvormen zoals generatiewoningen en hofjes.

Daarbij moet je, zoals **Floris Alkemade** treffend zegt, *geen huizen bouwen, maar gemeenschappen*.

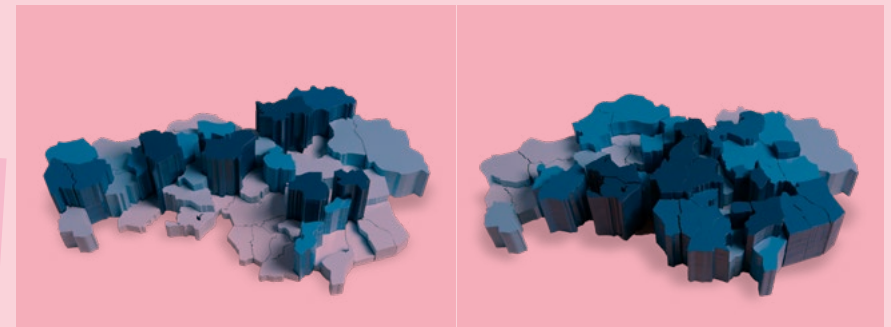
Gemeenschappen bouwen, dat klinkt romantisch! Zeker als iedereen hier harmonieus aan bij zal dragen. Maar hoe zit het met de polarisatie? Er waren toch grote kloven tussen stad en platteland? Ik wil hier even op inzoomen, dus leg ik mijn boog en de resterende pijlen naast me neer. Voordat wij onze relatie verder uitbouwen, wil ik weten waar gelijkheid tussen ons bestaat, en waar ongelijkheid.

Laten we hiervoor wat **lijnen van verschil** ontrafelen:

♥ *Net als in de rest van Nederland bestaan in Brabant verschillen tussen mensen op economisch, sociaal en cultureel vlak. Als er sprake is van kansenongelijkheid dan kan dat als een probleem worden ervaren.*

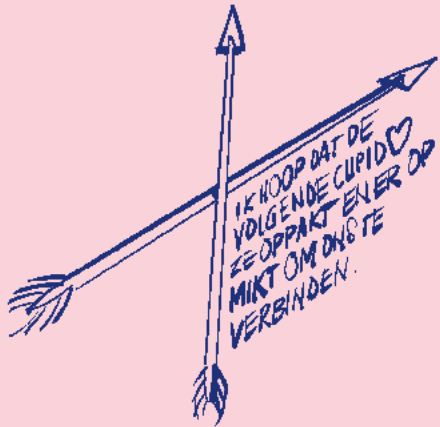
♥ *Filosoof Jurriën Hamer trekt in zijn **Maanrede** het ideaal van kansengelijkheid in twijfel. Jurriën stelt hierbij dat uiteindelijk alles draait om geluk en pech hebben in het leven. Vanuit deze invalshoek wordt elke ongelijkheid gezien als onredelijk. Want hoger opgeleiden verdienen meer en leven gezonder, omdat ze toevallig een goed stel hersenen hebben meegekregen. Hoe eerlijk is dat?*

Uit de **publicatie Lijnen van verschil** haal ik de conclusie dat de tegenstelling tussen oost en west in Brabant problematischer is dan die tussen stad en platteland.

De verschillen tussen mensen binnen oost en west zijn vaak minstens even groot, maar de scheidslijn tussen het oosten en westen van de provincie wordt op diverse aspecten almaar groter. Is het terecht dat ik me hier zorgen om maak? Ja. In het westen van Brabant is in verhouding minder werk beschikbaar en het opleidingsniveau ligt gemiddeld lager. Daarnaast wonen er minder gezonde en minder gelukkige Brabanders. Bovendien

zijn de beleidsinspanningen en investeringen in dit deel van de provincie eerder gericht op het sterker maken van wat al sterk is, met steeds grotere verschillen tot gevolg. Met minder kansen en slechtere uitkomsten voor de mensen in achterblijvende gebieden komt dit deel van de provincie er dus wel degelijk minder goed voor te staan.

Mijn laatste twee pijlen laat ik hier liggen. Ik hoop dat een volgende Cupido ze oppakt en erop mikt om ons te verbinden, waar we ook vandaan komen, wat we ook in onze portemonnee hebben.

Als ie raak schiet, bouwen we aan de gemeenschap. Met oog voor de verschillen, maar de pijlen gericht op balans en gelijkheid voor het Brabantse land van vandaag en morgen.

Dat jij jezelf blijft én je
ogenschoonlijk moeiteloos
meebeweegt in nieuwe
situaties. Dat is wat ik zo
waardeer in jou, mijn lief.
Je geeft me geborgenheid,
ik voel me thuis bij jou.
Dat ik mezelf kan zijn
en me als vanzelf voeg
naar jou, beschouw ik
als de meerwaarde van
onze liefde. Wat ben ik
blij dat wij elkaar zijn
tegengekomen.

NIEUWE WAARDEN

NIEUW LAND, NIEUWE IDEEËN

Het Brabantse land is in verandering. Continu. Elke dag anders. Dit zag ik ook mooi terug in de **tentoonstelling Veranderland** – ontdek het landschap van toen, nu en later in het Noordbrabants Museum die de vinger aan de pols houdt van het Brabantse land. Dit laat ook zien hoe musea een bijdrage kunnen leveren aan het maatschappelijke debat.

‘Welke veranderingen vormen het landschap? Hoe kan kunst ons helpen daar anders naar te kijken? En welke rol spelen wij zelf, nu en in de toekomst?’

Veranderland toont kunstwerken die door het landschap geïnspireerd zijn en nodigt uit tot reflectie op de toekomst van onze omgeving.

*Zoals directeur **Jacqueline Grandjean** zegt: ‘Het laat zien hoe cultuur in Brabant kan bijdragen aan de grootste breinbreker van onze tijd: de verandering van het klimaat, het land, flora en fauna - en daarmee de verandering van onszelf.’*

Een tentoonstelling die inspireert om vooral niet in het museum te blijven. Klinkt misschien vreemd, maar het is precies de bedoeling van de tentoonstelling Veranderland. Ga zelf op onderzoek uit en kies je eigen weg: dwaal door de museumzalen, luister naar een podwalk of pak een reisgids vol weetjes mee. (Her)ontdek het landschap om ons heen, binnen én buiten de museummuren. Wat betekenen de veranderingen in het landschap voor ons?

Ook de **exposities** **Soils** in **Van Abbemuseum** en **Design voor de Planeet** in het **Design Museum** in Den Bosch vormen een welkome tussenstop tijdens mijn ontdekkingstocht. Mijn zoektocht naar ware toekomstliefde voor Brabant.

NIEUWE WAARDEN

Voor mij is het niet zozeer de vraag óf het landschap verandert, maar hóe het verandert, en welke invloed ik daarop zou willen hebben.

Heel veel nieuwe initiatieven en ideeën in Brabant zijn gericht op ons landschap, op onze steden en dorpen, kortom: op ons Brabantse land. In de scenario's in de **verkenning Land van schaarste en overvloed** rees de vraag al: er is kennis en verbeeldingskracht in overvloed, maar waar blijft de daadkracht om de gewenste verandering echt in te zetten?

Ik denk soms dat we onvoldoende beseffen dat we zelf aan zet zijn. Jij, ik, niemand anders. Samen moeten we het doen. Wij kunnen bepalen hoe onze provincie eruitziet in de toekomst. Wat een mogelijkheden geeft dat! De ingrediënten zijn er, nu de invulling nog. Uit een gigantisch palet kunnen we keuzes maken. Lieve toekomst, hoe zullen we dit eens aanpakken?

Wat we kiezen, hangt sterk samen met de waarden die we delen.

Wat maken we belangrijker? De economie, het geloof of onze overtuiging, of ons welzijn? Of kan alles overal tegelijk even hoog geprioriteerd worden? Dat zou misschien wel het beste van alle werelden zijn?

*Zo had het **Welvaartsplan** van de Quay een onderliggend streven naar de bescherming van de katholieke waarden over gemeenschapszin en menselijke waardigheid en zagen we in **God Geld Geluk** dat die katholieke waarden langzaam werden ingeruild of aangevuld met economische wetten.*

Als God niet langer inspireert en geld niet zaligmakend is, wat is dan het perspectief?

Deze vraag is nog steeds actueel. En nog altijd is een antwoord niet makkelijk gevonden. Misschien helpt het om te kijken naar de waarden die mensen delen. Bestaande, maar ook nieuwe: op allerlei terreinen zien we dat waarden worden geïntroduceerd en daarvoor wordt gestreden.

Er zijn bijvoorbeeld initiatieven die **natuur een rechtspersoonlijke status** willen geven, zodat ze deze kunnen **vertegenwoordigen**.

*In diverse landen zijn voorbeelden te vinden van rivieren of natuurgebieden die een rechtspersoon zijn geworden, opdat een groep mensen hun belangen kan vertegenwoordigen. **Jessica den Outer** licht in haar **Maanrede** toe waarom zij dit een belangrijke ontwikkeling vindt. Veel projecten en beleid hebben invloed op de staat van rivieren en natuurgebieden, maar die hebben daar zelf geen stem in omdat ze niet vertegenwoordigd worden.*

Wat mij betreft een interessante manier om naar belangen te kijken die niet altijd goed genoeg worden meegenomen. Ook Brabant kent een voorbeeld waarbij wordt bekeken hoe aan rivier **de Dommel** een stem gegeven kan worden:

In een brief van de Dommel wordt opgeroepen om samen te werken aan een groener Brabant. Deze oproep benadrukt de noodzaak van samenwerking tussen natuur, mens en overheid om duurzame veranderingen in ons landschap te bewerkstelligen.

Welke andere belangen zouden op deze manier beter vertegenwoordigd kunnen worden? Want het land is niet alleen wat je ziet – er zit nog veel meer onder de oppervlakte. Denk aan de waterstromen en alles wat in de bodem gebeurt. Daarnaast gaat het ook om de betekenis voor de mensen die er wonen, werken en leven. Ik zag al in heel veel initiatieven dat juist een bepaalde plek voor mensen een belangrijke reden is om actie te ondernemen. De waarden van het Brabantse land zie je dus terug op veel plekken en voor iedereen hebben die waarden weer een eigen betekenis.

- ♥ Het belang van **duurzame landschapsontwikkeling** via water- en bodemkwaliteit, zoals **Atelier BrabantStad** dat deed met het onderzoek 'Weven aan een stedelijk tapijt'.

Het onderzoek, ook wel bekend als het tapijt van Brabant, is al tien jaar een voorloper van water- en bodemgestuurde ruimtelijke planning. Dit project stimuleert een nieuwe manier van duurzame landschapsontwikkeling, waarbij de water- en bodemkwaliteit centraal staan in ruimtelijke ordening.

- ♥ Het belang van **verbinding en dialoog** in de samenleving dankzij de **nieuwe rol voor bibliotheken**, waaronder de bieb in Berkel-Enschot en Bibliotheek de Petrus in Vught:

Bibliotheken, zoals De Petrus, transformeren naar ontmoetingsplaatsen die maatschappelijke vraagstukken bespreekbaar maken.

- ♥ Het gezamenlijk belang om oplossingen te bedenken voor klimaatverandering door ernaar te kijken vanuit verschillende invalshoeken. Zo onderzoekt het kunstenaarscollectief **De Onkruidenier** historische, culturele en potentiële transformaties van de natuur en haar mogelijkheden de mens te evolueren, bijvoorbeeld met het **project Forever Summer**.

Het project Forever Summer gaat over het bouwen van een community waarin betrokkenen zelf thuis tomaten opkweken uit verschillende zaden en verschillende omstandigheden. Het Van Abbemuseum in Eindhoven heeft dit project voor 100 jaar gekocht, met het idee dat je op deze manier niet alleen leert wat de impact van (klimaat)verandering is op een plantensoort, maar ook hoe je mensen hier rondom verbindt.

- ♥ Het belang van **samenwerken en samen doen**, waarin van oudsher de kracht van Brabant ligt. De bekende triple helix - de samenwerking tussen overheid, onderwijs en bedrijfsleven - is drager van ons innovatieve ecosysteem. Een mooi voorbeeld daarvan is **The Chocolate Factory**

in foodregio Veghel. Het onderwijs, de overheid en het bedrijfsleven werken hier samen aan de toekomst van onze voedselketen. In deze hybride leeromgeving weten werkgevers technische talenten uit de brede regio te vinden en aan zich te binden.

The Chocolate Factory is een fabriek waar je leert en beleeft. Deze oude veevoederfabriek vind je op de Noordkade in Veghel; industrieel erfgoed dat is herontwikkeld tot een hotspot op het gebied van cultuur, horeca en vermaak. Hier werken studenten in de praktijk aan spannende vraagstukken uit de voedselketen. Hoe ziet de toekomst van je voedsel eruit? En hoe kunnen we ons eten gezonder maken, duurzamer, smakelijker en beschikbaar voor iedereen?

♥ Ook via de route van **diversiteit en inclusie in de openbare ruimte** ten slotte, zien we dat waardenpatronen veranderen. Zo gebruikt **Kings of Colors** muren om bruggen te bouwen tussen kunst en gemeenschap.

*Het platform **Kings of Colors**, straatkunst als bruggenbouwe, promoot diversiteit en inclusie door middel van street art en zorgt voor impact in zowel stedelijke als landelijke omgevingen.*

aan zet

wie je baarde en omarmde
waar je wieg stond
wat je at
wat je probeerde
wat je leerde
met wie je bevriend
wat op je pad

en nu
net als gisteren en morgen
ben jij aan zet

wat doet ertoe
wat maakt je blij
waar klopt het hart
en waar klop jij

dezelfde plek
hetzelfde geld
dezelfde auto
hetzelfde gras
maar jij kijkt zus
de ander zo

en nu
net als gisteren en morgen
ben jij aan zet
waar klopt het hard
en waar klop jij

gedicht: Merel Morre, uit: Een bundel geluk

OEFENING OVER ZACHTE MACHT

ZACHTE MACHT VOOR THUIS

In het project Zachte Macht, leren deelnemers hoe ze politieke invloed kunnen uitoefenen op Europees niveau. En dit allemaal aan de hand van een worstenbroodjeslobby. Het beïnvloeden van besluitvormingsprocessen beperkt zich niet tot de (Europese) politieke sfeer. Ook in ons dagelijkse leven proberen we invloed uit te oefenen op besluitvormingsprocessen. Waar gaan we heen op vakantie? Wie doet de was? Wat eten we vanavond? Het inzetten van zachte macht, waarin je elkaar, ondanks verschillende belangen, toch tevreden kunt stellen en ook nog met elkaar richting een gedeelde toekomst kunt bewegen, is een kunst die je als mens altijd wel van pas komt. Speel *zachte macht voor thuis* en krijg de zachte macht in de vingers.

Benodigheden:

- Minimaal 2 andere spelers
- Cash geld
- Pen en papier
- Een timer (of gebruik je telefoon)

Ga met elkaar aan tafel zitten en leg allemaal hetzelfde bedrag in, bijvoorbeeld 20 euro. Als je het spannender wilt maken, leg dan een hoger bedrag in.

Iedere speler bedenkt waar die het totaalbedrag aan uit wil geven en schrijft dit op een papiertje. Dit is jouw lobby. Laat het papiertje niet aan de andere spelers zien. Daarna zet je de timer op 20 minuten. In die 20 minuten gaat iedere speler diens lobby voorbereiden.

In het voorbereiden van de lobby bedenk je hoe je de anderen kan verleiden mee te gaan met jouw bedachte uitgave. Gebruik hiervoor alles wat je tot je beschikking hebt. Speur bijvoorbeeld iemands sociale media af.

Als de tijd op is, ga je door naar het daadwerkelijke lobbyen. Zet de timer voor de lobby op 30 minuten. Nu is het aan de spelers om met elkaar tot een gezamenlijk uitgavendoel voor het totaalbedrag te komen. Luister, overtuig anderen, onderhandel en masseer.

Voordat de tijd om is, moeten jullie een gezamenlijk uitgavendoel opgeschreven hebben. Daarna draaien jullie allemaal je papiertje om. Degene wiens persoonlijke lobby het dichtst bij het gezamenlijke doel ligt, heeft het spel gewonnen. En als jullie echt goed gespeeld hebben, is iedere speler tevreden met de uitkomst.

**Samen verder
op zoek**

Sjonge. Ik stond net toch in het nu! Net, hè? Niet nu. Ja, het nu van net. Toen. Ik voel het nu nóg.

EPILOOG

SAMEN VERDER OP ZOEK

We hebben het vaak over nu. *Het gebeurt nu, dus nu moet je het plukken* zong **Guus Meeuwis** al. Maar het nu kan ons ook afleiden van waar we het werkelijk over moeten hebben. Het zorgt voor kortetermijndenken, voor *quick fixes* in plaats van echte verandering. En het nu zorgt ook voor verstarring. Want telkens als je hoort dat nu het moment is, is het ook alweer voorbij. Daar kan je moedeloos van worden. Het had nu moeten gebeuren, maar voor je het weet is nu toen.

Natuurlijk is het nu ook heerlijk. Het nu waarin je verliefd wordt, het nu waarin je overvallen wordt door schoonheid. Wat als we juist dat nu kunnen zien in de toekomst? Als we de toekomst weer gaan zien als een begerenswaardige plek? Dan kunnen we plannen maken om daar te komen, samen dromen over wat mogelijk is en bedenken welke weg we gaan afleggen. Ongetwijfeld één met hobbels en obstakels, maar de liefde overwint die.

In mijn zoektocht ben ik veel mensen, ideeën en verhalen tegengekomen. Op veel plekken zag ik vonken van toekomstverliefdheid. Ik zag mensen die zich volledig inzetten voor de toekomst en ideeën die steeds verder vorm kregen. Hieruit blijkt de liminale fase, de overgangsfase waar we energie van krijgen, die mogelijkheden schept. Het is de kunst om deze fase goed te gebruiken, en op een bepaald moment ook weer af te sluiten. We weten alleen niet hoelang het duurt en wat er nog op ons pad gaat komen. Ondertussen, in de tussentijd, zullen we het met elkaar moeten doen, en samen moeten blijven zoeken naar het nieuwe.

Het risico van deze liminale fase is dat we heil zoeken bij mensen die het wel zeggen te weten, die beloven dat we niks hoeven te veranderen en dat we terug kunnen naar vroeger óf zelfs eeuwig in het nu kunnen blijven. Hoewel te grote verhalen en allesomvattende oplossingen in onze complexe samenleving vaak gedoemd zijn te mislukken - een waarschuwing die ook **Kustaw Bessems** in zijn **boek Stuurloos** afgeeft – proef ik toch ook de behoefte aan een verhaal dat ons verbindt.

Zou voor ons dat Brabantse verhaal niet juist kunnen liggen in de kracht van het kleine op lokaal, wellicht regionaal niveau? Daar kennen we de mensen, met wie we relaties kunnen aangaan. En ook de liefde voor een plek kan een verbindende factor zijn. Als initiatieven of oplossingen groter worden, kan juist de vonk verdwijnen.

In deze zoektocht heb ik bewust een roze bril opgezet om vooral aandacht te schenken aan optimistische gedachten. Soms misschien zelfs om het *Yes We Can*-gevoel te krijgen. Maar ik kwam erachter dat toekomstverliefd niet alleen een bril is, een manier van kijken, maar ook een houding. Het is een houding van doorzetten, met een optimistische inborst. Een houding vanuit de overtuiging dat we veel voor elkaar krijgen wanneer we de schouders eronder zetten. Ik sprak daarover met gedeputeerde **Martijn van Gruijthuijsen**, die het in dat kader graag heeft over toekomstbehendig. Wellicht is de vervolgstap om weer toekomstverliefd te worden?

Ik kwam tijdens mijn zoektocht mensen tegen met veel verschillende passies. Dat vind ik ook zo mooi: iedereen voelt zich aangetrokken tot andere dingen! Daardoor is er op veel

fronten beweging, maar bewegen we soms ook langs elkaar heen. Het vraagt om wat vaker met elkaar oplopen, of bewuster open te zijn naar elkaar. Zo zag ik dat het thema liefde nu op veel plekken gebruikt wordt om een gesprek over de toekomst te organiseren. En dat ook anderen een hoopvol perspectief proberen te schetsen.

Ik sta dus zeker niet alleen. Gelukkig niet! Velen met mij zoeken naar hoop als een manier om niet af te wachten, maar iets te dóen. Ook al is het soms maar een kleine stap.

Daarom hoop ik dat dit boek een startpunt is. Want ik heb de eerste sprankjes gezien van een Brabant dat (weer) toekomstverliefd is, maar er is nog veel meer. Dat weet ik, dat voel ik. Graag ga ik samen met jou verder op zoek!

Ik ben
toekomstverliefd.♥

BESPIEGELINGEN

Hoe worden we als Brabanders (weer) toekomstverliefd?

De zoektocht in dit boek is geen eindpunt, maar het begin van een gesprek over wat ons weer verliefd op de toekomst kan maken. Zodat we samen vorm kunnen geven aan die zo wenselijke mooie toekomst. Zeker geen geëffend pad, maar een liefdevolle tocht die gepaard gaat met afwegingen, vragen en dilemma's die we alleen samen kunnen verkennen.

in verbinding met elkaar

Feit: een hoopvolle houding houden in een tijd waarin vooral aandacht is voor alle uitdagingen, dat vraagt veel moed en lef.

Ik ga bij mezelf na hoe ik hoop houd. Ik heb de laatste tijd zoveel nieuwe indrukken opgedaan, het antwoord móet ergens te vinden zijn. Misschien wel dichterbij mezelf dan ik ooit had gedacht...

De diepgevoelde verbondenheid met een plek zet mensen in beweging. Tegelijkertijd leven we in een globaal verbonden wereld. Hoe brengen we het beste van beide werelden samen?

We zien veel liefde in lokale, soms kleine initiatieven. Hoe kunnen we die vonk vasthouden als we deze initiatieven groter maken?

Iedereen heeft zijn eigen passie en geloof in wat bijdraagt aan een betere toekomst. Da's juist het mooie. Hoe zorgen we dat deze, vaak losstaande stromingen, met elkaar verbonden blijven?

Naar wie wil jij graag beter luisteren?

technologie en controle

Technologie kan de toekomst sturen, maar laten we ons niet verliezen in een blind vertrouwen.

Waar eindigt ons geloof in technologie als dé oplossing, en waar begint ons vertrouwen om zelf bewuste keuzes te maken?

Wie neemt de regie over de toekomst?
En is dat oké?

Welke rol heeft de overheid in het bepalen van de toekomst en wat moet ze vooral loslaten?

Technologie kan ons helpen bij de uitdagingen van de toekomst.

Het is aan ons om ervoor te zorgen dat we óók met elkaar in verbinding blijven. Zullen we er scherp op blijven, jij en ik?

**nu al zorgen voor een
betekenisvolle toekomst**

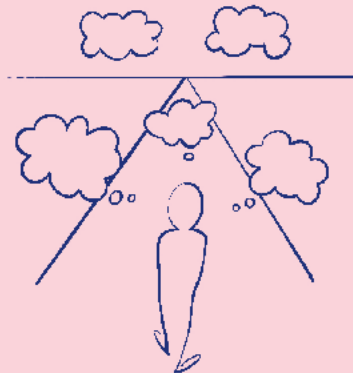
De toekomst vormgeven vraagt dat we nú keuzes maken die ook voor toekomstige generaties betekenisvol zijn.

Over welke nieuwe en oude waarden zijn we het eigenlijk wél eens?

Wat zijn de waarden waarmee we ons Brabantse land nu willen vormgeven?

Hoe geven we toekomstige generaties een plek in ons handelen nu?

**Niet alles kan mee. Niet alles hoeft mee.
Wat zou jij in het heden achter willen laten?
Wat of wie wordt je ex?**

liefde & reflectie

Het grote verhaal bestaat uit allemaal kleine verhalen.

Laten we zorgen dat alle stemmen worden gehoord op de weg naar de toekomst.

We zijn al begonnen!

Waarvan krijg jij vlinders als je denkt aan de toekomst?

Liefde maakt blind. Grote kans dat we zo toekomstverliefd zijn dat er blinde vlekken ontstaan. Hoe blijven we toch in contact met mensen die het anders zien?

Lukt het ons om onze verlangens voorop te stellen en onze plannen daar op aan te passen?

ruimte voor eigen overdenkingen:

Als je bent waar je wilt zijn, moet je blijven.

Op deze plek klopt mijn hart. Hier zou ik willen blijven:

Dat ik mijn weg vervolg, staat vast.

Niet gehinderd door angsten en hindernissen zal ik mijn hart geven aan jou, mijn lieve toekomst. Ik laat me stukje bij beetje veroveren en vertrouw op de goede afloop.

Dit wordt het kompas dat richting geeft aan mijn reis.

Ga je mee?

MIJN BOEKENKAST

TJDENS MIJN ZOEKTOCHT BEN IK VEEL BOEKEN TEGENGEKOMEN DIE ME INSPIREERDEN, ZO HEB IK EEN FLINKE BOEKENKAST OPGEBOUWD. HIERONDER EEN KLEINE GREEP MET DEZE BOEKEN:

COLOFON

Dit boek is onderdeel van de verkenning 'Brabant (weer) Toekomstverliefd' van BrabantKennis

Idee en concept

BrabantKennis

Teksten

BrabantKennis, Jos van den Broek, Ilse van Rijsingen (projectleiding)
Brief van de Koning, Lidy Lathouwers en Merel Morre

Fotografie

Beeldbank inBrabant.nl, Marc Bolsius, Merlin Daleman, Mateusz Janas, Willeke Machiels, Eddie Mol, Jan-Kees Steenman, Twycer, Bart van Overbeeke, Hanneke Wetzter, Ilse Wolf

Illustraties

Onno Kortland

Vormgeving

Marc Koppen ontwerp

Druk

Koninklijke Van der Most b.v.
Binderij van Wijk

Wil je meer weten over de verkenning Brabant (weer) Toekomstverliefd?

Ga dan naar www.BrabantKennis.nl/toekomstverliefd

BrabantKennis

BrabantKennis helpt je Brabant beter begrijpen. BrabantKennis verbindt kennis, stelt vragen en zoekt antwoorden om een beter beeld van Brabant te krijgen. Niet door enkel naar het hier en nu te kijken, maar juist door onze blik te verbreden en te verlengen.

Vind ons op www.brabantkennis.nl of volg ons op X, Instagram, LinkedIn, Vimeo en YouTube: @BrabantKennis

© BrabantKennis, november 2024
ISBN nummer: 978909039192

Dit boek was niet mogelijk geweest zonder de vele BrabantKennissen die we door de jaren heen hebben leren kennen en ook de nieuwe kennissen die we voor dit boek gesproken hebben. ❤️

Toekomst

BrabantKennis